

सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्य ग्रन्थानुक्रमः—

सू.:	ग्रन्थाभिधानम्	मूलकां	टीका-छाया-विवरण-कतां	श्लोकाः
१	वैराग्यन्यासम् (गटीकम्)	पूर्वाचार्यः	श्रीगुणविनयगणिः	१-३३
२	वैराग्यरमात्मभूतजनम् (सच्छायम्)	श्रीलक्ष्मीलामगणिः	—	३४-४२
३	पद्मनन्दनम् (मूलमात्रम्)	श्रेष्ठि पद्मानन्दनकविः	—	४३-५०
४	लघुविरागान्तिमन्त्रम् (सविरणम्)	श्रीनिनवल्लभसूरिः	श्रीधर्मतिलकमुनिः	५१-६३
५	धर्मनिश्चयनकरजम् (मयकजनद्वयम् मूलमात्रम्)	श्रीमद् निनवल्लभसूरिः	—	६४-६६

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-फण्ड-भाण्डागारस्य कार्यकराः

(द्रुस्तीमण्डलम्)

- (१) मंछुभाई साकरचंद, झवेरी
- (२) नेमचंद अमेचंद, (जे.पी.)
- (३) नेमचंद गुलाबचंद देवचंद
- (४) हीराभाई मंछुभाई झवेरी
- (५) साकरचंद खुशालचंद झवेरी

अवैतनिक मन्त्री-

जीवणचंद साकरचंद झवेरी

जय शान्तिः-श्रीशान्तिः

श्रीऽप्रातिममन्दरेण मथित्वात् सिद्धान्तदुग्धोदधेः, सद्बोधावृतमाप्य यः सुमनसं चक्रे जनं स्वाश्रितम् ।
दुष्कमांदिभिर्देवैः पेशलतपोयज्ञायुधं धारयन्, जीयादेव मुपर्वनायसमतः श्रीसिद्धिसूरीश्वरः ॥

किञ्चिद्वक्तव्य ।

शेठ देवचन्द लालभाई जैनपुस्तकोद्धार फंडमांथी, पृथक् पृथक् मुनिवर्योंथी गुम्फित थयेला वैराग्यशतकादि पांच ग्रन्थो;
'सिद्धिदातानी' कृपावडे "ग्रन्थाद् ९१" तरीके प्रसिद्ध करवा शक्तिशाली थाउं छुं.

ग्रन्थ अने ग्रन्थकारो सम्यन्धे संशोधक मुनिवर्य श्रीबुद्धिसागर-गणिये विस्तारथी आलेखेलुं होवाथी ते ज वस्तुने फरी मूकवानुं
प्रयोजन देरातुं नथी. संशोधक मुनिराज ए परमप्रभाविक वचनसिद्धपुरुष मुनिराज श्रीमन्मोहनलालजी महाराजश्रीना मुख्य शिष्य
महान् तपस्वी आचार्य श्रीजिनयशःसूरिजी (प्रसिद्ध नाम श्रीजसमुनिजी) महाराज के जेओ त्रेपन ५३ उपवासनी महान् तपस्या करी
प्रभुश्रीमहावीरदेवनी निर्वाणभूमि पावापुरीमां स्वर्गवासी थया ह्ता, तेमना आझानुवर्त्ती अने श्रीमन्मोहनलालजी महाराजना ज शिष्यरत्न
श्रीहेममुनिजी महाराजनां शिष्य स्वर्गीय अनुयोगाचार्य श्रीमत्केशरमुनिजी महाराजना शिष्य छे. एओश्रीये लघुवयमां मात्र दश १०
वर्षनी उमरे मारवाडमां घवां गाममां दीक्षा अंगीकार करी ह्ती. संशोधक लघु वये पण शास्त्रादिपठनमां अति उत्साही अने उद्यमवंत

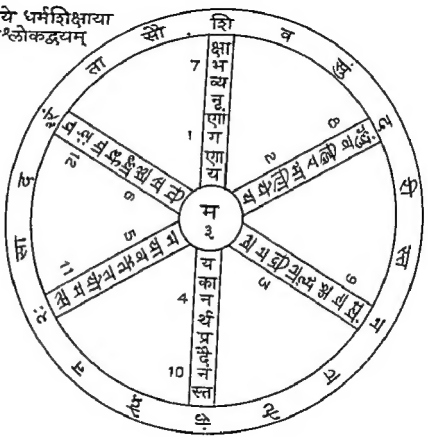
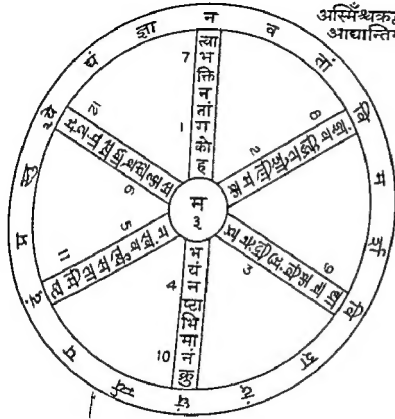
હરહંમેશ મ્હારા જોવામાં આવ્યા છે. પોતે કદાચ લઘુઅભ્યાસી હોય તોપણ તેઓના ઉત્સાહને પ્રોત્સાહન મળે, અને ભવિષ્યમાં આવા પૃથક્ પૃથક્ ગચ્છો અને સમુદાયોના લઘુલઘુવચના મુનિમહારાજો પણ સંશોધનાદિકાર્યમાં પ્રેરાતા રહે એટલી જ ભાવનાથી, 'અઢ્ઢ ૧૦'મો વિચિત્રમાન તપગચ્છાચાર્ય શ્રીવિજયરામચન્દ્રસૂરિ-શિષ્ય-ગાલત્રહાચારી મુનિશ્રી કનકવિજયજી દ્વારા, અને આ ધૈરાગ્યશતકાદિ પાંચ ગ્રંથો શ્રીમદ્બુદ્ધિસાગરજી ગણિ દ્વારા સંશોધન કરાવવા પ્રેરાયો છું. સંશોધક મુનિરાજનો ઉપકાર માનીયે એ જરૂરી છે.

આ પછી પ્રસિદ્ધ થનારા ગ્રંથોમાં (૧) અભિધાનચિંતામણિ કોષ, નિઘંદુશેષ, લિંગાનુશાસન, શબ્દભેદપ્રકાશ, એકાક્ષરનામમાલા, શિલોહ (૨) જમ્યુગુરુ ગુપ્તિત જિનશતક અને (૩) જૈનકુમારસમ્ભવ-સદીક પ્રેસમાં ચાલુ છે. ઉપરાંત (૧) પ્રમાણનયતત્ત્વાલોકાલંકાર રત્નાકરાયતારિકા ટીકા, ટિપ્પણ, પંજિકાસહિત (૨) આવશ્યકનિર્ણયક્રિયાસહિત (૩) શ્રીમદ્ યશોવિજયજીકૃત અનેકાંતવિવરણ અને (૪) આગમોદ્ધારક આગમવ્યાખ્યાપ્રજ્ઞ આચાર્યપ્રવર શ્રીમદ્ આનન્દસાગરસૂરીશ્વરજીની દેખરેખ નીચે દીર્ઘ સ્વર્ચવાળો, શક્ય એટલો સમ્પૂર્ણ અને સુંદર 'પ્રાકૃતકોષ' પ્રસિદ્ધ કરવા માટે હસ્તપ્રત તૈયાર કરવાનું કાર્ય ચાલી રહ્યું છે. એ ગ્રંથ હવે પછી પ્રેસમાં મોકલાશે.

ટોપીવાલા ચાલ, સેન્ડહર્સ્ટરોડ, મુંબઈ
 સં. ૧૯૧૭ શ્રાવણશુદ્ધ પૂર્ણિમા
 તા. ૭ મી ઑગસ્ટ ૧૯૪૧ ગુરુવાર

જીવણચંદ સાકરચંદ જવેરી,
 અવૈતનિક મંત્રી

अस्मिंश्चकद्वये धर्मशिक्षाया
आद्यान्तिमश्लोकद्वयम्

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जह्वेरी.

जन्म १९०९ वैक्रमाब्दे
कार्तिकशुक्लैकादश्याम्
(देवदीपावली-सोमवासरे)
सूर्यपुरे.

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे
पौषकृष्णवृत्तीयायाम्
(मकरसङ्क्रान्तिमन्दवासरे)
मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 22nd Nov 1852 A D Surat,

Died 13th January 1906 A D Bombay.

11-41-Copies 1500

N. S. P

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवते महावीराय

समारभ्यतेऽयं सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकस्योपक्रमः ।

शान्ताय दान्ताय जितेन्द्रियाय, धीराय वीराय मुनीश्वराय ।

सच्छास्त्रबोधादिगुणाकराय, भक्त्या नमः श्रीमुनिमोहनाय ॥ १ ॥

अयि श्रद्धाभरभारितान्तःकरणाः सज्जनाः ! गृह्णन्त्ववलोकयन्तु चैतत् “सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकम्” । अत्र हि सर्वतोऽर्वाङ्
वैराग्यशतकाख्यं सटीकं ग्रन्थरत्नं मुद्रितमस्ति, यदनुपमां संसारासारतां प्रख्यापयदत्युत्तमवैराग्यरसपोषकत्वेन शताधिकगाथाप्रमितत्वेन
च ‘वैराग्यशतक’मित्यन्वर्थाभिधानं स्वीयं विभर्ति । निसर्गतः प्रादुर्भवत्यारेकेयं धीधनानां हृदये, यदुत्त-क इमेऽस्य ग्रन्थरत्नस्य मूलप्रणे-
तारः ? के च इमे वृत्तिकारा ? इति, तत्र तावन् ‘मूलप्रणेतारस्तु पूज्यप्रवराः के ?’ इत्यत्रोत्तरप्रदाने नास्ति ममेतिवृत्तानभिज्ञस्य साम-
र्थ्यम्, तदुपलम्भकसाधनानुपलम्भात् । ज्ञापयिष्यन्तीतिवृत्तज्ञा महानुभावास्तद्वृत्तमित्याशासे ।

वृत्तिकाराश्चास्य प्रसिद्धा एव वन्द्यचरणा विनयगुणैकनिलयाः श्रीमन्तो गुणविनयवाचनाचार्यवर्याः ।

पूयाश्रेमे खजनुपा कदा कं देशं पुरं कुलं चालञ्चक्रुः ? कदा कुत्र च दीक्षिता बभूवुः ? कस्य विनेयवराः ? कदा स्वपादवि-
न्यासेनेमं पुण्ड्रं पादयाञ्चक्रुः ? कदा चैनां वृत्तिं विरचितवन्तः ? के के चान्ये ग्रन्था निर्मिता एभिः पूज्यवरैरिति जिज्ञासायां 'कदा
गजन्मना कं देशादिकमलञ्चक्रुः ? कदा कुत्र च दीक्षिता अभूव'त्रिलेतज्ज्ञापयितुमसमर्थोऽहं विदुषां पुरः, तत्साधनाभावात् । परं संवत्स-
रान्मनुष्यपदंशिमिते [१६४९] वैक्रमे लाभपुर (लाहोर) पत्तने श्रीजिनसिंहसूरीणां सूरिपदेन सम्मेषामपि वाचनाचार्यपदं प्रदत्ते गच्छा-
पिपेयुंगप्रधानश्रीमज्जिनचन्द्रसूरिवरैरिति मुज्ञातमेवेतिहासविदाम् । कस्यैते विनेयाः ? कश्चैषां सत्तासमयः ? कश्चास्या वृत्तेर्विरचन-
कालः ? इत्याशारेकाकदम्बकस्तस्या एव वृत्तेः प्रान्तोद्धिसितेन—

“श्रीगुरुतरतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानाम् । राज्ये विराजमाने, मुनिर्वाङ्मिर्सेन्दुमित[१६४७]वर्षे ॥ १ ॥

भीक्षेमराजाभिपपाठकानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधराक्षोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥

प्रमोदमाणिस्यमुनामधेया—स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति मुज्ञा जयसोमसंज्ञाः ॥ ३ ॥

तेषां शिष्येणेयं, गुणविनयाप्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु—स्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥”

इत्येतेन पञ्चपुष्केणैव निरस्ता भवति, यतः स्फुटीभवत्तनेन यदुत—शुद्धधर्मोपदेशामृतपानग्रीणिताकञ्जरभूपतिभ्य आपाढीयाष्टाहिकायां

ममप्रदेनेऽमारिप्रपेर्षक-सम्भतीर्षीयजलध्वन्तर्षीयार्थि यावज्जालप्रपातनिवारणेन समस्तजलपरजन्तुजातरक्षाकारकै-शुभ्रयादिसमस्ततीर्थ-
रक्षणात्मात्र (पुमान्) मन्त्रापरकै-मन्त्रा इ अकच्यरप्रदत्तयुगप्रधानपदालं कृतैर्भीमजिनचन्द्रसूरीश्वराणां धर्मसाम्राज्यवर्तिनः श्रीमज्जयसोम-

१ "भक्तपत्तनपूर्व, प्रादश सखेसु (शुम्भेषु) सपेदेशेषु । स्फुटतरममापरिपटहः, प्रवादितो यैश्च सूरिवरैः ॥ १ ॥"

इति कल्पलताप्रशस्तौ श्रीमत्समयमुन्दरोपाध्यायः ।

"शुनिमासे शुचौ पक्षे, प्रसन्नो दिनसप्तकम् । नवमीतो ददौ साहि-रमारिगुणपावनम् ॥ १ ॥

एकदशसु शुम्भेषु, कुरमानानि साहिना । अमारियोपणां कर्तुं, लेखयित्वाऽर्पितान्यहो ! ॥ २ ॥" कर्मचन्द्रवंशावली ।

३ "उग्र (गुनि) गौ धीश्वरपरितीर्णायादीयाद्याहिमामारि-वर्षावधि श्रीसम्भतीर्षीयजलध्वन्तर्षीयजलचरजीवतंतिम (?) रक्षणसमुद्भूतप्रभूतयशःसम्भारसाहि-
प्रदत्तयुगप्रधानविराभा + + + धीजिनचन्द्रसूरिपुरन्दरागम्" इति पतनचित्तोत्पीयपौपधपदत्रिशिखशक्तिप्रान्ते ।

४ "नाथेनाथ प्रगणेन, जैनास्तीर्षांस्तमेऽपि हि । मन्त्रिसाधक्रे नूनं, पुण्डरीकाचलादयः ॥ १ ॥" कर्मचन्द्रवंशावली ।

५ "संप्रसन्नगुणप्रददशिमिते [१६४९] श्रीफाल्गुने मासि ये, *नम्राकूर्था [वृष्ण] दशमीतिथौ [हि विल] सत्पुण्याः सतां नन्दिनः ।

शादिवत्तयुगप्रधानपिरदा आनन्दकन्दान्विते, धीमच्छ्रीजिनचन्द्रसूरिगुरवो जीवन्तु विधे चिरम् ॥ १ ॥"

इति "युगप्रधान श्रीजिनचन्द्रसूरि" नामानि हिन्दी-पुस्तके ।

"तत्पट्टानुक्रमतः, धीमज्जिनचन्द्रसूरिनामानः । जाता युगप्रधाना, दिल्लीपतिपातिसाहिकृताः ॥ १ ॥" कल्पलताप्रशस्तौ ।

* नक्षि शब्द-द्वैताभिन्या निशायाः धी-चन्द्रप्रकाशाभिन्या शोभा यत्रैवविधा वृष्णपक्षीया ।

महोपाध्यायानां शिष्यवरा इमे वृत्तिकारपूज्याः, सप्तचत्वारिंशदधिके षोडशे शते च वैक्रमाब्दे विनिर्मितेयं वृत्तिरिति । एतेन सत्ता-
ममयोऽप्येषां पूज्यानां सप्तदशशताद्या मध्यकालीनः सुस्पष्ट एव ।

विहायेतां वृत्तिमेते निम्नोद्दिष्टिताः समुपलभ्यन्तेऽन्येऽपि ग्रन्थाः श्रीमद्वृत्तिकृत्कृताः ।

१-रण्डप्रशस्त्रिकाव्यस्य हनुमानकविकृतस्य वृत्तिः, शशिसंज्ञारसेन्दुं (१६४१) मिते वैक्रमे सूत्रिता ।

२-रघुवंशकाव्यवृत्तिः†, विक्रमाद्रसवेदेजीवनिर्माणेन्दुं (१६४६) हायने निर्मिता ।

३-नलदमयन्तीकथायास्त्रिविक्रमभट्टकृतायाष्टीका, तस्मिन्नेवाब्दे (१६४६) गुम्फिता ।

*४-सम्बोधसप्ततिकावृत्तिः, शशिशैरजीवनिर्माणेन्दुं (१६५१) मिते वैक्रमे सन्दृब्धा ।

५-कर्मचन्द्रवंशावल्याः स्वगुरुनिर्मितायाष्टीका, रसवाणैर्दर्शनेन्दुं (१६५६) मिते वैक्रमाब्दे निर्मिता ।

६-विचाररत्नसंग्रहः‡, मुनिवाणैरसेन्दुं (१६५७) मितेऽब्दे वैक्रमीये दृब्धः ।

† जैनग्रंथावल्यां ११५ तमे पृष्ठेऽस्या गुणविजयवृत्तित्वेनोद्दिष्टानं ग्रामादिकं भ्रामिकं वेत्तुमीयते, जावालिपुर(जालोर)दुर्गे यतिवर्यश्रीपूज्यमचन्द्रचित्कोशीयप्रतौ
कान्तापेनेतेषामेव वृत्तिरुक्ता नामोद्दिष्टस्य मदृष्टत्वात् ।

‡ एतदर्थेऽपि 'जैनग्रंथावल्यां' ११४ तमे पृष्ठे 'दमयन्तीचम्पूवृत्तिर्गुणविजयगणिकृते'त्युल्लिखितं परं ग्रामादिकं भ्रामिकं वाऽनुमीयते, यतोऽनवरतं ग्रन्थसंशोधने कुत-
रपिधर्मैः धीमश्वपुरविजयमुनिपुङ्गवैः सम्बोधनसप्तत्युपोद्घाते जैनग्रंथावल्यामपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्यां एतद्वन्वटीकाकृत्कृतित्तयैवोल्लिखितम् ।

• मुदितपूर्वा एतच्चिह्नाङ्किता ग्रन्थाः, शेषा अमुदिता इति ।

† जैनग्रंथावल्यां ११० तमे पृष्ठे श्रीमज्जयसोममहोपाध्यायानां कृतितथोल्लिखनमस्य ग्रन्थस्य ग्रामादिकं भ्रामिकं वेत्तुमीयते, प्रागुक्तमुनिपुङ्गवैर्जैनग्रंथावल्या-
मपि च २१० तमे पृष्ठे टिप्पण्यां एतद्वन्वृत्तिरुत्तरित्वेनैवोल्लिखितत्वात् । शायते जैनग्रन्थावलीतो यदुतास्त्ययं ग्रन्थो राजनगरे, परं नोपलब्धो गवेमितोऽपि तत्र ।

- ७-लघुशान्तिस्तवष्टुतिः, विक्रमतो नन्दवाणेरसंश्लेशि(१६५९)मिते हायने रचिता ।
 *८-उत्सूनोद्घाटनकुलकखण्डनम्, शरैरसंश्लेशि(१६६५)मिते समे वैक्रमीये प्रथितः ।
 ९-इन्द्रियपराजयशतकष्टुतिः, विक्रमतोऽम्बुधिरसंश्लेशि(१६६७)वर्षे प्ररचिता ।
 १०-अञ्जलमतस्वरूपचतुष्पदिका, वेदेष्वर्द्धिरसंश्लेशि(१६७४)मिते वैक्रमीये समे संसूत्रिता ।
 ११-छुम्पकमतवमोदिनकरचतुष्पदिका, शैराम्बुधिरसंश्लेशि(१६७५)मिते वैक्रमाब्दे सूत्रिता ।
 १२-एकपञ्चाशद्विचारसारचतुष्पदिका (गु०) संस्कृतटीकयाऽन्विता, रसमुनिपर्याप्तिश्लेशि(१६७६)मिते विक्रमाब्दे सन्दृष्टा ।
 *१३-'सप्तत्य'शब्दार्थसमुच्चयः ।
 १४-लघ्वजितशान्तिस्तवष्टुतिः ।
 *१५-कर्मचन्द्रवंशावलीरासकः ।
 १६-अञ्जनामुन्दरीतन्मन्धः (गु०), युगैरसंश्लेशिनेन्दु(१६६२)मिते वैक्रमे गुम्फितः ।
 १७-गुणसुन्दरीचतुष्पदिका (गु०), शरैर्दशनरसंश्लेशि(१६६५)मिते विक्रमहायने प्रथिता ।
 १८-जितभद्रीयवृहत्सङ्ग्रहण्याः गौर्जरो वालावबोधः॥

§ अताम्पूर्णोऽय प्रथो मुम्बापुरीस्थानन्तनाथजिनालयसत्के चित्कोपेऽस्ति, तस्यैते आदिमा. श्लोकः—

“गिरां देवीं नमस्कृत्य, संस्मृत्य पुरुषोत्तमम् । श्रीपार्श्वे पार्श्वसाक्षिण्य-कारिपार्श्वमहोदयम् ॥ १ ॥

मविप्यन्त्यन्तेऽप्यनेके ग्रन्था एतद्वृत्तिकृताः, परं न मे श्रवणगोचरमागताः ।

वृत्तिश्रेया मन्दधियामप्यत्युपकारिणी, यतो नास्त्यत्र शब्दकाठिन्यं पद्यपाण्डित्यं वा, वर्तते च भाषालालितं वाचकानामन्दानन्द-
मन्दोदजनकं प्रासङ्गिको गद्यपद्योभयात्मकः कथासमूहश्चापूर्ववैराग्यरसोत्पादकः ।

प्राप्नुद्रितो पद्यप्ययं सटीको ग्रन्थो नव्य(जाम)नगरवास्तव्यसुग्राह्य-हंसराजात्मजेन पण्डित-हीरालालेन, परञ्चाशुद्धिवहुलत्वा-
दुप्याप्यत्याय मग्नप्रति श्रेष्ठि-देवचन्दलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्थाव्यवस्थापकावैतनिकमन्त्री शिवेरी-जीवणचन्दसाकरचन्दद्वारा पुन-
मुद्रणमभूते ।

संगोपने पाठ्य पुस्तकचतुष्टयं समासादितम् ।

१-नग्राह्यं मोहमयीस्थानन्तनायजिनालयसत्कचित्कोशीयं, लेखनकालादिसूचनरहितमतीवाशुद्धम् ।

२-द्वितीयमपि तत्रत्यमेव “संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदि पष्ठी भृगु लिखितं” इति लेखकलेखान्वितं, नात्यशुद्धम् ।

धीजिनदत्तगुरुणां, कल्पतरुणामनन्तकामानाम् । पूर्त्यै चरणाम्भोजं, हृदयाम्भोजे निवेद्यालिम् ॥ २ ॥

धीजिनकुशलमहीनां, कुलमास्ते यस्य सधेदाऽधीनम् । श्रीघरणेन्द्रं निध्याय, आगत्यैः पद्मावतीजानिम् ॥ ३ ॥

पाठकशिरोमणीनां, गुरुयशस्वीणवुद्धिविभवानाम् । श्रीजयसोमगुरुणां, प्रसादमासाद्य सद्यशसाम् ॥ ४ ॥

त्रैलोक्यदीपिकाया, ध्यास्यां यात्तांविनोदविख्याताम् । वितनोमि संग्रहिण्याः, श्रीम'हुणविनय'गणिरेषः ॥५॥” पञ्चमिः कुलकम् ।

३-तृतीयं पुनः राजनगरस्थ 'उहेले' त्याख्याप्रसिद्धभाण्डागारसत्कं, नात्यशुद्धं, लेखकनामादिविरहितमप्यनुमानतो नातिप्राचीनं, सततं साहित्योद्धारैक्यद्वकक्ष-शवेरी-श्रीमजीवणचन्द साकरचन्दद्वारा सम्प्राप्तम् ।

४-चतुर्थं तु छायापुरीयचित्कोशस्योपाध्याय-श्रीमद्वीरविजयशास्त्रसंग्रहसत्कं, मुनिवर्य श्रीमन्मङ्गलविजयैः प्रेषितं शवेरी-जीवणचन्द साकरचन्दद्वारैव सम्प्राप्तं, नूतनमपि शुद्धप्रायम् ।

द्वितीयं ग्रन्थरत्नं "वैराग्यरसायनप्रकरणं" (सच्छायं) मुद्रितमस्ति, रचितं त्वेत "हृक्ष्मीलाभे" न धरमुनिनेति "रश्मिं पगरणमेयं, लच्छिलाहेण वरमुणिणा" इत्येतस्यैव प्रकरणस्यान्तिमार्थाऽर्द्धेन स्फुटीभवति ।

परमेते किंवाच्छीयाः । केपां सुगुरुणां विनीतविनेयाः ? कं विषयं ग्रामपुरादिकं चालञ्चक्रुः स्वजनुपा ? कतमाब्दं यावत्पावयामासुः श्रमणविहारेणमां भारतायनिम् ? कदा च विरचयाञ्चक्रुरेतं प्रकरणरत्नं ? कौत्सान् जग्रन्थुरन्यान् ग्रन्थान् ? इत्याद्यारेकाकंदम्बकस्य समाधानमाधातुं नालम्बविष्णुरहं, तादृक्सामग्र्यभावात् ।

एकैव प्रतिरस्य 'महावीरग्रन्थमाला-धूलिया'द्वारा मुद्रिता (सच्छाया) सम्प्राप्ता, तामेव यथावबोधं विशोध्य मुद्रापितमिदम् ।

चतुर्थं पुनर्वैराग्यैकरसोत्कर्षपोषकत्वेन 'वैराग्यशत'मित्यन्वर्थाभिधानं पद्यानन्दकविना स्वाख्यया गुम्फितं 'पद्यानन्दशत'मित्यभिधया प्रसिद्धं ग्रन्थरत्नमस्ति ।

कवेर्नाम्य सत्तासमयादि रचनाकालादयश्चाप्यस्य शतस्य यद्यपि निश्चितं नोपलब्धं, परं—

“सिक्तः ‘श्रीजिनवल्लभ’स्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीम‘ज्ञागपुरे’चकार सदनं ‘श्रीनेमिनाथ’स्य यः ।

श्रेष्ठी ‘श्रीधनदेव’ इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, ‘पद्मानन्दशतं’ व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ २ ॥”

इत्येतद्वन्योपग्रान्तपद्येन प्रकृतितं स्वयमेव कविना सुगुरु‘श्रीजिनवल्लभसूरि’शान्तोपदेशामृतसिक्तेश्रेष्ठि‘श्रीधनदेवा’ङ्गजत्वं स्वस्य,
‘नागपुरे’ (नागोर-मरुधरे) ‘श्रीनेमिनाथ’सदनकारकत्वमपि च स्वजनकस्येति ।

‘श्रीजिनवल्लभसूरी’णां सत्तासमयः प्रतीत एवेतिहासविदां पट्टावल्यादिना द्वादशशताब्द्या मध्यकालीनो वैक्रमीयः । ततो नायुकं
न एव समयः ‘पद्मानन्द’कवेरपीत्यनुमानकरणम् ।

संशोधनेऽस्य प्रतिद्वयं समासादिनं, तत्राद्या तापत्रिणयसागरमुद्रणालयमुद्रिता काव्यमाला-सप्तमगुच्छकस्था अन्तरन्तस्तुटितपाठा,
द्वितीया पुना राजनगरम्‘डहेले’त्याभ्याप्रसिद्धमाण्डागारसत्का, नातिप्राचीना नातिशुद्धाऽपि च ।

चतुर्थं ग्रन्थरत्नं ‘उत्पन्नितशान्तिस्त्रयनं’ सटीकमस्ति, विषयोऽस्य मुख्यतया भगवतोरजितशान्त्योः स्तवनात्मको नयाविस्वरूपप्रति-
पादनेनोपदेशात्मकोऽपि च ।

मूढम्यास्य स्वयस्य प्रणेवारः ‘सङ्क्षुपट्टक-पिण्डविशुद्धि-पौषधविधिप्रकरण-पडशीति-सूक्ष्मार्थविचारसार्द्धशतका’द्यनल्प-
ग्रन्थगन्धर्भसंस्पृष्टे सूत्रपाठयमाणाः सुविहितचक्रचूडामणयः कविवृन्दवृन्दारकाः कूर्चपुरीयचैत्यवासपरित्यागपुरस्सरं नवाङ्गवृत्तिकारक

धीमदभयदेवसूरीश्वराणामुपसम्पन्नसङ्कृतोपसम्पत्त्वेन* शिष्याः† श्रीमज्जिनवल्लभसूरिपादाः । पूजानां विशेषत इतिवृत्तज्ञीप्सुभिर्विलोक्या
'अपभ्रंशकाव्यनयी'भूमिकादय इति ।

* श्रुतं—“तस्याभयसूतोः पार्श्वो-दुपसम्पत्ततोऽभवत् । जिनवल्लभशिष्योऽयं, सर्वसिद्धान्तपारगः ॥ ४३ ॥

क्रमशोऽभयसूरीणां, पट्टकन्दरकेसरी । जिनवल्लभसूरीन्द्रो, द्रव्यलिङ्गिगजार्दनः ॥ ४४ ॥”

इति खरतरवच्छसुविहितसूरिपरम्पराप्रस्तावौ ।

श्रीमन्तोऽपि च श्रवं—“लोकात्पर्यकृचंपुरगच्छमहाघनोत्थ-मुक्ताफलोद्भवजिनेश्वरसूरिशिष्यः ।

प्राप्तः प्रथां मुयि गणिर्जिनवल्लभोऽयं, तस्योपसम्पदमवाप्य ततः श्रुतं च ॥ १ ॥”

इति अष्टसप्ततिगाया (चित्ररूटीयमहावीरप्रसादशिलालेखे), अपभ्रंशकाव्यनयीप्रस्तावनातः समुद्भूतम् ।

तथैव “के वा सहस्रोऽयं धादवरणाः, श्रीसुश्रुता विश्रुताः” इत्येतत्प्रश्नस्रोतरे “धीमदभयदेवाचार्याः” इति जैनधेयस्करमण्डलमहेशानाद्वारा
सदिवे गदीनखोपरस्मानरक्षितविविभागस्थे प्रश्नोत्तरैकपट्टिप्रतके ग्रन्थे श्रीमदभयदेवसूरीनेव सहस्रत्वेनोक्तुः । यथोक्तं तत्रैव पूर्वपरे “ब्रूहि श्रीजिनवल्लभ ! स्तुतिपदं ;
फीडगिध्याः के सताम् ?” इति प्रश्नस्रोतरे “महुरवो जिनेश्वरसूरयः” इति, तथा अष्टसप्ततिगाया “जिनेश्वरसूरिशिष्यः” इति च, तच्च नमुपसम्पन्नो-
पसम्पत्त्वे सहस्रत्वं, किन्तु स्वं गार्हस्थ्यात्समुद्भूत धर्मबोधं ज्ञानादियुक्तोत्तरं च सम्प्राप्यत्वादुपकारं संसारदुर्मिथैल्लवास्तित्वगुरुत्वमधिकृत्य तैभ्यः सतां स्तुतिपदत्व-
मुपपन्नम् । तत्सूचितमेव । यतो नाभूवंस्ते पूज्या भवयत्नीनमनुजा इव कृतोपकारिण उपकारस्यास्मत्तारः कृतज्ञाः, किन्तु शिष्टाः, तथैव पदशीतिवृत्तौ वर्णितत्वात् ।
तथाहि—“न चायमाचार्यो न शिष्टः” इति धीमन्मल्लभिरयः, तथा “शिष्टश्चायमाचार्यः” इति धीमद्वारिभद्रवरयो यैगमुंतिशशौद्धम् (११७२) नर्पमालिनः ।
† “देवसूरि पट्ट नेमिचंडु बहुगुणिहिं पसिद्धउ । उजोयणु तद्द चद्धमाणु, खरतरवर लद्धउ ।

विनिर्मिताऽस्य वृत्तिः सहस्रपट्टक-पञ्चलिङ्गीवृत्त्यादिविविधग्रन्थनिर्मातृवार्किकचूडामणिश्रीजिनपतिसूरिशिष्यश्रीजिनेश्वरसूरिविनेयवरेण श्रीधर्मतिलकमुनिना नेयकरेशिरीन्दुं (१३२९) मिते वैक्रमाब्दे । संशोधिता च वृत्तिकृत्सतीर्थ्यरेव जिनेश्वरसूरीय 'श्रावकधर्मप्रकरण-वृत्ति' विधायकैः श्रीलक्ष्मीतिलकोपाध्यायैरिति निगदितं—

“तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥”

अनेन प्रशस्तिगतपद्येन वृत्तिकृता स्वयमेव । संशोधनेऽस्यावाप्तं प्रतित्रयं, तत्राद्या श्रेष्ठि-देवचन्द्रलालभाई-जैनपुस्तकोद्धारसंस्था-व्यवस्थापकैः कारापिता मुद्रणयोग्या प्रतिः, या हि वि० संवत् १५८७ वर्षे लिखितायाः कस्याश्चित्प्रत्या आधारेण कारापिताऽऽसीत्, कापदीयेत्युपाह्व-प्रोफेसर-हीरालालरसिकदासविहितया मूलमात्रस्य संस्कृतच्छाययाऽन्विता नात्यशुद्धा । द्वितीया सूर्यपुरस्थजैनानन्दपुस्तका-

मुगुरुः जिनेश्वरसूरि नियमि जिणचंदु सुसंजमि । अभयदेउ सधंगु नाणि जिणवल्लहु आगमि ।

जिणवत्तसूरि ठिउ पट्टि तहि जिण उज्जोइउ जिणवयणु । सावइहिं परिक्खवि परिवरिउ मुल्लि जीव रयणु ॥ ४ ॥”

इति कविपादकृतपद्यवल्याम् संवत् ११७० वर्षे धारानगरीलिखितायाम् ।

“तच्छिष्यो जिनवल्लभः प्रभुरभूद्विश्वम्भरामामिनी-भास्वद्भालललामकोमलयशःस्तोमः शमारावभूः” इति जयन्तविजयकाव्यप्रान्ते ।

“भाकण्याभयदेवसूरिसुगुरोः सिद्धान्ततत्त्वामृतं, येनाज्ञायि न सङ्गतो जिनगृहे वासो यतीनामिति ।

तं त्यक्त्या गृहमेधिगेहवसतिर्निर्दूषणा शिथिये, सूरिः श्रीजिनवल्लभोऽभवदसौ विख्यातकीर्त्तिस्ततः ॥ १ ॥”

इति पूर्णमन्दीयशालिभद्रचरितान्ते ।

लयसत्का नात्यशुद्धा नातिप्राचीनाऽपि च । तृतीया तु विक्रमपुरस्थश्रीमज्जिनकृपाचन्द्रसूरिभाण्डागारसत्का, साहित्यसेवारसिक-विविधे-
तिहासान्वेषक-लेखक-श्रीमान्-अगरचन्द्रजीनाहटामहाशयसम्प्रेषित-‘सटीकसप्तस्मरण’प्रत्यन्तर्गता शुद्धप्राया ।

अस्त्यस्याः प्रतिकृतेः प्रान्ते “संवत् १३२२ वर्षे, फाल्गुन सुदि ६, कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्य-श्रीधर्मतिलक-गणिभिः ।
समाप्तमिति । शुभं भवतु” इति लेखः । अनेन स्वाभाविकमेव भवति वृत्तेरस्या रचनलेखनकालयोरेकत्वानुमानमदीर्घदर्शिताम्, परं न तत्सङ्गतं
यतो लिखिता वर्तते तस्यामेव प्रतौ दादा-श्रीजिनदत्तसूरिविनिर्मितस्य गणधरदेवस्तुत्यादिस्मरणत्रिकस्य वृत्तिर्जयसांगरोपाध्यायसन्दृग्धा ।
जयसांगरोपाध्यायास्तु वैक्रमीयपाश्चात्यपञ्चदशशतकादारभ्य पोडशशतकप्रारम्भं* यावद्विद्यमानसत्ताका इत्यन्यान्याभ्यस्तत्कृतिभ्यो निश्ची-
यतेऽतस्तत्पाश्चात्य एव काले लिखितैषा प्रतिरिति स्फुटमेव । प्राङ्निर्दिष्टलेखस्तु वृत्तेरस्या रचनाकालसूचनायैव लेखकेन लिखितस्सम्भाव्यते ।

पञ्चमं त्वत्र विविधच्छन्दोऽलङ्कारसारादिकान्यभूषाभूषितं चत्वारिंशत्पद्यात्मकं ‘धर्मशिक्षाप्रकरणं’ विन्यस्तम् । प्रणेतारस्त्वस्यापि
त एव वन्द्यचणाः कविचक्रशका नवाङ्गवृत्तिविधायकश्रीमदभयदेवसूरिपट्टपूर्वाचलार्यमणः श्रीमन्तो जिनवल्लभसूरिमिश्राः । विषयोऽप्यस्य
प्रत्यधिकारं पद्यद्वयनिबद्धश्चैत्यभक्तिपत्सकत्याद्यष्टादशाधिकारेष्वौपदेशिक एव । विदुषां चेतश्चमत्कारकरी रचनाऽस्य प्रकरणस्य, नाना
छन्दोऽलङ्कारशब्दलालित्यार्थप्रथनपाण्डित्यादिगुणैः पूर्णत्वात् ।

* “श्रीजयसागरगणिना, तेन मया वाचकेन शुचिवाच्यम् । पृथ्वीचन्द्रचरित्रं, विरचितमुचितप्रविस्तारम् ॥ ६ ॥
श्रीप्रहादनपुरनगरे, त्रिविन्दुतिथि(१५०३)वत्सरे कृतो ग्रन्थः । माहूत्रावकवसतौ, समाधिसन्तोषयोगेन ॥ ७ ॥”

इति पृथ्वीचन्द्रचरित्रे ।

जम् 'त्वेकैय' प्रतिकृतिः पिचुमन्दपुरी (लीम्बडी) स्थ (आणंदजी-कल्याणजीत्याख्या प्रसिद्ध) श्रीसङ्गसत्कचित्कोशीया शिवेरी-
जीरणचन्द गान्धर्वचन्दद्वारा सम्प्राप्ता ।

एवं पश्चात्तामपि ग्रन्थानां क्रमशः प्रतिचतुष्टयैकद्वयप्रवेकाधारेण कृतेऽप्यायासे संशोधनकर्मणि छात्रस्थसुलभा दृष्टि-मुद्रणदोषजा
प्रमादजा वा याः काष्ठत रचिता जाता भवेयुस्ताः सम्मार्जनीया निसर्गतोऽनुग्रहपरान्तःकरणैः सहृदयैरित्यभ्यर्थयते ।

सं० १९१८, रे० पु० १२, श्रीमहावीरचैत्यनिधिते
मन्मोह-नारदरगण्डोपाधये
मुद्रणपुर्याम्

प्रवचनप्रभावक-श्रीमन्मोहनमुनीश्वरप्रशिष्यरत्नस्वर्गायात्रुयोगाचार्य-
श्रीमत्केशरमुनिजीगणिवरान्तिपदः
बुद्धिसागरो गणिः

संवर्द्धयनेपाद्वेन्दुं (१९९८)-मिते विक्रमहायने । शुक्रे त्रयोदशीयमे, माधवस्य सिते दले ॥ १ ॥
मुम्यप्पाख्यमहापुर्यां, श्रीवीरचैत्यनिधिते । उपाश्रये सुरम्ये तु, श्रीखरतरसंज्ञिते ॥ २ ॥
श्रीमोहनमुनीशानां, प्रशिष्यशिष्यकेण हि । यशः-केशरपादाब्ज-द्विरेकेणाल्पबुद्धिना ॥ ३ ॥
जिनद्विरत्नसूरीणां, छत्रच्छायासु तिष्ठता । उपक्रमोऽयं सन्दब्धो, गणिना बुद्धिसिन्धुना ॥ ४ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

ઝઞિત-સેહ-સિહરે, વીજલા-નાળં-નિયોહિઆ જસસ;
તં ધમ્મ-ચક્કવર્તિ, અરિદ્ધ-નેમિ નમંસામિ.

[આર્યા]

જેના દુર્ગોત દેવના નિવળણથી નાહી જરા-ચાવધી, જેના માવલી-સારથી રય-તળી ફેરી સુરક્ષા કરી;
જેને નાશુક નાર રાજુલ તજી વૈરાગ્યના રણથી, પુવા મીજગદીશ નેમિજિનને વંતું સદા આદરી ॥ ૧ ॥

શ્રીહંસવિજયજી

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ઉદ્ભવનો ઇતિહાસ.

જેમની સ્મૃતિને અર્થે આ ફંડ સ્થાપવામાં આવ્યું છે તે શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ શવેરીય પોતાના મૃત્યુપત્રમાં રૂ. ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)ની રકમ વિલધી જાહેર કરી નિરાહી તપશીલ મુજબ નીચે પ્રમાણે શુભકાર્યોમાં સર્વવા માટે પોતાના ટ્રસ્ટીઓને ફરમાવ્યું હતું.

૨૦૦૦૦ જૂનાં વહેરાસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરવામાં. (આ રકમ શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી મારફતે, ૫ પેઢીની ૫૫૧ એટલી જ રકમ હમેરાવીને, રાણકપુરજીના ધનાશાહ પોરવાહના જગન્નસિદ્ધ 'ત્રિલોક્યદીપક' વહેરાસરના જીર્ણોદ્ધારમાં શેઠ દેવચંદના ટ્રસ્ટીઓએ આઈશ્રી ગુલાવચંદની વેલરેસ નીચે સરચેલ છે. વિ. સં. ૧૯૭૧/૭૨ હગમગ.)

૫૦૦૦ પાંજરાપોઢ સુરત અને ઘીજે. (સુરતની પાંજરાપોઢમાં અપાઈ.)

૨૫૦૦૦ વાઢી કરવા માંઢી છે તેની ધર્મશાલા કરવી. (સુરતમાં શેઠ દેવચંદે રૂ૦ ૨૦૦૦૦ (વીસ હજાર) સરચી મકાન સહિત વાઢી વાંધવા માંઢી હતી તેમાં ૨૫૦૦૦ (પચીસ હજાર) ઝમેરી ધર્મશાલા સ્થાપી, જેથી ધર્મશાલામાં કુલે રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્ટાલીસ હજાર)ની રકમ વપરાઈ.)*

૫૦૦૦ કેશર અને ઘરાસમાં. (આ રકમ શેઠ ઘેલાભાઈ લાલભાઈ શંવેરી કેશર ઘરાસ ફંડમાં અપાઈ છે.)

શેઠ દેવચંદ ઉપર મુજબ રૂ૦ ૫૫૦૦૦ (પંચાવન હજાર) સરચવાની યાદિ લખી શક્યા હતા, અને રૂ૦ ૧૦૦૦૦૦ (એક લાખ)માંથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્ટાલીસ હજાર) તેમાં સરચવા ફરમાવવું તે વિચાર કરી લખવાના હતા. પરંતુ પોતાના અવસાન-કાલ પૂર્વે ૫ વારિ પૂર્ણ કરી શકાઈ નહિ, જેથી રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્ટાલીસ હજાર)ની રકમ નામ-નિર્વેશ વિનાની શુભકાર્યમાં સરચવાની યારી રહી. ૫ રૂ૦ ૪૫૦૦૦ (પિસ્ટાલીસ હજાર)ની રકમ શુભકાર્યોમાં સરચવાની શેઠ દેવચંદના સુપુત્ર શા૦ ગુલામચંદની કાયદેસર રજા મળ્યા ઉપરાંત, શા૦ ગુલામચંદ દેવચંદે પોતાના તરફથી મહૂમની યાદગીરી માટે શુભકાર્યમાં સરચવા કાઢેલા રૂ૦ ૨૫૦૦૦

* શેઠ દેવચંદનો આશય રૂ૦ વીસ હજાર સરચેલા હતા તેમાં રૂ૦ પાંચ હજાર ઝમેરી રૂ૦ પચીસ હજારની ધર્મશાલા કરવાનો હતો. પણ કાનૂન પ્રમાણે નિશ્ચિતો અર્થ થયો થયો કે “શેઠ દેવચંદ ગમે ઘટલી રકમ સરચી ગયા હોય તે વિલમાં યા નિરાલા વપસીલપત્રમાં ૫ મુજબનું સ્પષ્ટ કરેલું ન હોવાથી ૫ સરચેલ રકમ ગગવાની નહિ, પણ તેમાં રૂ૦ પચીસ હજાર ટ્રસ્ટીઓ વધારે વાપી તે વાઢીની ધર્મશાલા કરવી.”

આ ધર્મશાલાનો ધર્મશાલા ઠીકે લાભ લેવાનો ન હોવાથી સ૦ ગુલામચંદે કોર્ટની રજા મેળવી ધર્મશાલાને ‘શ્રીરાક્ષસાગરજી જૈન બોર્ડીંગ હાઉસ’ ઠીકે કરાવી. નિષ્પર્ણાઓ આજે પણ મુદ્દર લાભ લઈ રહ્યા છે.

(પણીસ હજાર) પણ આ રકમમાં ડેરી મર્ચન્ટ સેઠ દેવચંદના નામનું એક સ્થાયી ફંડ સ્થાપવા સૂચનું. આથી રૂ. ૨૫૦૦૦ (પણીસ હજાર)ની રકમને રૂ. ૪૫૦૦૦ (પિસ્ટાલીશ હજાર)ની રકમ સાથે ડેરી રૂ. ૭૦૦૦૦ (સિત્તેર હજાર) સંગીન ફંડ ત્રાપવા માટે સેઠ દેવચંદના વિલના ટ્રસ્ટીઓદ્વારા જુદા રાસવામાં આવ્યા.*

આપાર્ય મહારાજ ૧૦૦૮ ધીમદ્ આનન્દસાગર સૂરીશ્વરજી (તે સમયે પદ્મ્યાસ પદે)ની સલાહ અને ઉપદેશથી તથા શા. ગુલાવચંદ દેવચંદ દાવેરીની મમ્મતિથી, આ એક રકમોનું મર્ચન્ટ સેઠ દેવચંદની ચાદગીરી માટે “સેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ” નામનું આ ટ્રસ્ટ સેઠ દેવચંદના મૃત્યુપત્રના ટ્રસ્ટીઓ (૧) સેઠ નગીનભાઈ પેલાભાઈ, (૨) સેઠ કૈશરીચંદ રૂપચંદ, (૩) શા. જીવણચંદ માસરચંદ અને (૪) યાઈ વીનકોરે (સેઠ દેવચંદની પુત્રી) ઈસી સન્ ૧૯૦૯માં સ્થાપ્યું. તેમજ યોગ્ય વ્યવસ્થા જલ્દયાઈ રહેવા માટે (૧) સેઠ નગીનભાઈ પેલાભાઈ, (૨) સેઠ કૈશરીચંદ રૂપચંદ, (૩) શા. જીવણચંદ સાકરચંદ, (૪) શા. ગુલાવચંદ દેવચંદ, (૫) સેઠ ફુલચંદ કમ્પૂરચંદ, અને (૬) શા. મંછુભાઈ સાકરચંદને ટ્રસ્ટીઓ નિમી ટ્રસ્ટીડ કરાવવામાં આવ્યું.

* સેઠ દેવચંદનો આશય વિલમાં લખ્યા મુજબ હાલ રૂ. પૂરા સરચવાનો હતો પરંતુ “જુદી જળાવેલી યાદિ પ્રમાણે તે તે રાતાઓમાં સરચવા” તેમ વિલમાં દર્શાવેલું હતું, ડેરી જુદા વપસીલપત્રકમાં પોતે માત્ર રૂ. પંચાવન હજારની રકમની યાદિ લખી શક્યા અને રૂ. પિસ્ટાલીશ હજારની યાદિ પૂરી કરી શક્યા નહિ. આથી કાયદેગર યોગ્ય અર્થ નીકળ્યો કે “વિલ કરતી વખતે રૂ. એક હાલ સરચવાની રૂચા હશે, પરંતુ વપસીલ લખતી વખતે રૂ. પંચાવન હજાર જ સરચવાની રૂચા નિયત સ્પષ્ટોક્ત મળી હોઈ રૂ. પિસ્ટાલીશ હજાર નહિ સરચવા માટે જ વપસીલપત્રકમાં નોંધ્યા નહિ હોય, તેથી ૫ રકમનો માલિક દત્તક પુત્ર ગુલાવચંદ જ રહેશે. ટ્રસ્ટીઓને પોતાની મરજીથી શુભકામોમાં ૫ રૂ. પિસ્ટાલીશ હજાર સરચી નાંચવાની સત્તા નથી. પણ જો પાસ ગુલાવચંદ ૫ રકમનો માલિક પોતે ન થઈ ૫ સરચવા માટે ટ્રસ્ટીઓને સમ્મતિ આપે તો તેની મરજી મુજબ ટ્રસ્ટીઓને ૫ રકમ સરચવાને સત્તા પ્રાપ્ત થાય છે.” આઈ ધી ગુલાવચંદની રૂચા ૫ રકમ પોતે લેવાની નહોતી તેથી તેની સમ્મતિ મળવાથી જ આ ફંડની સ્થાપના થઈ શકી.

મહંમ શેઠની દીકરી, શેઠના મૃત્યુપત્રની એક વહીવટકાર (એક્ઝિક્યુટ્રિક્સ), મહંમ શા. મૂલચંદ નગીનદાસ શહેરીની વિધવા વાઈ વીજકોરની, રૂ. ૨૫૦૦૦ (પચીસ હજાર) ઉપરાંતની રકમની આસ્તી મિલકત વાઈ વીજકોરના મૃત્યુપત્રના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી, ઈસ્વી સન્ ૧૯૧૧ના એક દસ્તાવેજદ્વારા ભેટ મળવાથી, તથા મહંમ શેઠના મત્રીજા અને ફંડના મુખ્ય ટ્રસ્ટી મહંમ શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ શહેરીના મૃત્યુપત્રની રૂબે રૂ. ૨૦૦૦ (બે હજાર)ની રકમ તેમના ટ્રસ્ટી અને વહીવટકાર (એક્ઝિક્યુટ્રિક્સ) 'વાઈ ચંદન ઉર્ફે લીલાવતી' તરફથી ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૨માં ભેટ મળવાથી તથા પરચુરણ વ્યાજની રકમો મળવા-વધવાથી ફંડનું મંડોલ રૂ. ૧૧૦૦૦૦ (એક લાખ દસ હજાર)ના આશરાનું થયું છે.

ફંડનો ઉદ્દેશ 'જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક સાહિત્યની, જેવું કે પ્રાકૃત, માગધી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી, અંગ્રેજી વગેરે ભાષામાં લગાવેલાં યંચાવેલાં પ્રાચીન પુસ્તકો, કાવ્યો, નિપ્પનો, લેખો વગેરેની જાળવણી, સ્થિતિવર્ધન, પુનરુજ્જીવન, રક્ષણ અને અભિવૃદ્ધિ કરવાનો" છે. પ્રાચીનતાની દૃઢ વિક્રમ સં. ૧૯૫૦ પૂર્વેની રહેશે અને મુદ્રિત ગ્રંથ માટે થયેલા સર્ચ કરતાં અઢધી કિંમતે તે વેચાશે એવું ટ્રસ્ટ-ડીડમાં ફરમાવવામાં આવ્યું છે.

શેઠ કેસરીચંદ રૂપચંદ સને ૧૯૧૬માં ટ્રસ્ટીપદેથી મુક્ત થયા, અને શેઠ નગીનભાઈ ઘેલાભાઈ સં. ૧૯૭૮,—ઈસ્વી સન્ ૧૯૨૧માં દેહમુક્ત થવાથી તેમના સ્થાને શેઠ અમરચંદ કલ્યાણચંદ અને શેઠ નેમચંદ અમેચંદ જે. પી. ને સને ૧૯૨૬માં ટ્રસ્ટી નિમણામાં આવ્યા. ભાઈ શ્રી ગુલાબચંદ દેવચંદ સં. ૧૯૮૨,—સન્ ૧૯૨૭માં દેહમુક્ત થવાથી, તથા શેઠ ફુલચંદ કસ્તૂરચંદના સને ૧૯૨૮ના રાજીનામાથી તેમના સ્થાને શા. નેમચંદ ગુલાબચંદ દેવચંદ અને શેઠ હીરાભાઈ મંછુભાઈનું સને ૧૯૨૯માં ટ્રસ્ટી તરીકે સંચરણ કરવામાં આવ્યું, અને એ ચારે નવા ટ્રસ્ટીઓનું સને ૧૯૨૯માં નિમણુકસત (એપોઇન્ટમેન્ટ-ડીડ) કરાવી લેવાવ્યું.

શેઠ ઝનરચંદ કન્યાણચંદના મને ૧૯૩૨માં થયેલા અવસાનથી, શેઠ સાકરચંદ સુશાલચંદને સને ૧૯૩૬માં ટ્રસ્ટી-પદે મંરણનાં આદ્યા, અને મને ૧૯૩૬માં તે વાવતનું નિમજૂરણ (ઇપોઈટમેન્ટ-ડીડ) કરાવવામાં આવ્યું.

મને ૧૯૩૭માં મેં ટ્રસ્ટીપદનું રાજીનામું આપ્યું; અને અમુક સમય વાદ ટ્રસ્ટીમંડલે મારું રાજીનામું સ્વીકારી મને ટ્રસ્ટીપદથી મુક્ત કરી મંત્રી મરીઠે નીમ્યો.

કંડની રાખાધી કંડનું મંડોલ સં૦ ૧૯૯૩ મુધી ગવર્નમેન્ટ સિક્યુરિટિમાં રોકવામાં આવેલું હતું. સં૦ ૧૯૯૩માં મુંબઈ વટાર-રોડ વાલવાદેરી રોડ ઉપર કંડને યધુ ઉત્પન્ન કરવા માટે સ્થાવર મકાન સરીદવામાં આવ્યું ત્યારથી કંડનું સઘલું મંડોલ તે ત્યાર મિલ્કતમાં રોકાયેલું છે.

કંડની ૧ સ્થાવર મિલ્કત ઉપર આ મુજબ નામો અંકિત કરાયાં છે:—

મિલ્કતની માત્રી-મુલક]

“શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ મિલ્કત (સુરત)”

મિલ્કતનું નામ-મુલક]

“આગમોદ્ધારક”

છેલ્લાં પાંચ છ વર્ષથી ફંડ તરફથી આગલ જેટલા વધુ પ્રમાણમાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ ન થવાનું કારણ એ હતું કે એ સમય દરમિયાન ફંડ પાસે પૂરતી રોકડ રકમનો અભાવ હતો. તે પહેલાંનાં વર્ષોમાં આગલ કરતાં વધુ રકમ સરચાઈ ગયેલી, અને નિર્ધિષ્ટ વર્ષો દરમિયાન વેચવાના પુસ્તકોનું મંડોલ ઘણું વધી ગયું હોઈ પુસ્તકના વેચાણમાંથી થતી આવક પણ આગલ કરતાં વધુ ઓછી થઈ ગઈ હતી. આથી થોડો સમય પુસ્તકપ્રકાશનનું કામ મુલતવી રાખવું આવશ્યક થઈ પડ્યું હતું. ત્રણે વર્ષ વ્યાજની રકમ ભેગી થવા દેવામાં અને પુસ્તકોનો સ્ટોક વેચવામાં ગયાં.

આ પછી ટ્રસ્ટીઓએ ફંડનું આશરે રૂ० એક લાખ દશ હજારનું થવા જતું આશું મંડોલ વધારે ઉત્પન્નમાટે સિક્યુરિટીમાંથી છૂટું કરી ઉપરોક્ત મકાનમાં રોક્યું. તે પછી એકાદ વર્ષે મકાનની આવક એકત્ર થવા માંડી.

આ રીતે પૈસાની છૂટ થતાં પુસ્તકપ્રકાશનનું કાર્ય હવે ફરી હાથમાં લેવામાં આવ્યું છે. જો વિક્રય પ્રમાણમાં ઠીક ચાલુ રહેશે તો પુસ્તકો મોટા પ્રમાણમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું અમારે માટે વધુ સુગમ બનશે. જૈનસમુદાય આ વાત લક્ષ પર લઈ બને પટલાં પુસ્તકો સરીવી જ્ઞાનપ્રમાણનાના કાર્યને ઉત્તેજન આપશે, એવી આશા રાખું છું.

મુંબઈ તા० ૭ ઑગસ્ટ, ૧૯૪૧ ગુરુવાર.
વિ० સં० ૧૯૯૭, શ્રાવણ શુદ્ધ નારાયણી-પૂર્ણિમા.

}

જીવણચંદ સાકરચંદ જવેરી
અવૈતનિક મંત્રી

A Brief Account of the Fund

I find some people anxious to know something more about Śeṭha Devacanda Lālabhāi Jaina Pustakoddhāra Fund than they do at present. Hence I give here a brief account as to how it was incorporated, and a very brief note as regards its inner machinery since then up to date.

Śeṭha Devacanda Lālabhāi, to commemorate whose memory this Fund was established, directed in his will that a sum of Rupees one-lac be used in charity. Out of Rupees one-lack, he had made up his mind for the following sums only.

- (1) Rs. 20000 towards reparation of old delapidated Jaina temples.
- (2) Rs. 5000 towards *pinjarapoles* at Surat and other places.
- (3) Rs. 25000 to be utilised for building a *dharmasālā* in place of a proposed bungalow in a compound owned by the donor in Surat, and then under construction.
- (4) Rs. 5000 to be spent towards providing saffron and camphor (*barāsa*) to Jaina temples.

The above sums totalling Rs. 55000 mentioned in the will were respectively utilised in the following manner :

(1) This sum was spent after reparation of the well-known Jaina temple at Rāṇakapura through Śeṭha Āṇandajī Kalyāṇajī firm, under the supervision of the late Gulābacanda Devacanda. The Āṇandajī Kalyāṇajī firm contributed an equal sum towards this undertaking.

(2) This sum was handed over to the Surat Pinjarapole.

(3) The late donor had already spent Rs. 20000 after a compound for a bungalow with a garden, which was then under construction. The sum of Rs. 25000 was added to it, and a *dharmaśālā* was built therein.¹

(4) This sum was donated to Śeṭha Ghelābhāi Lalabhāi Jaina Kesara-Barāsa Fund.

The donor had not decided how to spend the remaining Rs. 45000, and expired before giving any instructions as to this sum. The court interpreted this fact in a rather curious way: 'The donor, when he prepared the will, might have intended to spend the entire sum of Rs. one-lac in charity. But the fact that he has not mentioned as to the disposal of more than the said Rs. 55000 means that he might

¹ The donor intended to add a sum of only Rs. 5000 to the sum he had already spent; that is, Rs. 25000 was the entire sum he intended to spend after the *dharmaśālā*. But, according to the court-interpretation the words meant a fresh sum of Rs. 25000, and hence Rs. 25000 more had to be spent after the *dharmaśālā* building.

have changed his intention at the last moment. Hence the surplus sum of Rs. 45000 must go to his adopted son Gulābacanda. If, however, the heir Mr. Gulābacanda wants to spend that sum in his father's charities, he is at liberty to do so.' Late Gulābacanda, a worthy son of the donor, asked the trustees of the will of the late donor to spend that sum in some charitable work, and added a sum of Rs. 25000 to it in memory of the revered father. He further instructed the said trustees that they should spend the totalling sum towards some charitable concern which was permanent.

Pūjyapāda Āgamoddhāraka Acārya (then pannyāsa) Anandasāgara advised the trustees of the will of the late donor, (1) Śeṭha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śeṭha Keśaricanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivapacanda Sākaracanda, and (4) Mrs. Vijakora Mūlacanda (daughter of the late donor) to spend the sum in establishing a *pustakoddhāra* fund, and Gulābacanda gave his sanction for the same. Hence the present Fund was established. The following were its original trustees: (1) Śeṭha Naginabhāi Ghelābhāi, (2) Śeṭha Keśaricanda Rūpacanda, (3) Mr. Jivapacanda Sākaracanda, (4) Mr. Gulābacanda Devacanda, (5) Śeṭha Fālacanda Kasturacanda, (6) Mr. Manchubbāi Sākaracanda.

Mrs. Vijakora, widow of the late Mūlacanda Naginadāsa Jhaverī, daughter of the late donor and executrix of his will, donated a sum of more than Rs. 25000, her entire estate, to the Fund at her

death. This sum was handed over to the Fund in 1911. Similarly one of the chief trustees of the Fund and a nephew of the late donor, Nagīnabhāi Ghelābhāi donated a sum of Rs. 2000 to the Fund, at his death in 1921, which was handed over to the trustees in 1922. These two donations and sundry interests etc. added to the main sum have amounted to about one-lac and ten-thousand Rupees.

The aim of this Fund as laid down in the trust-deed is as follows: It should undertake the preservation, circulation, publication etc. of ancient literature pertaining to the Śvetāmbara Mūrtipūjaka sect of Jaina religion, written in any language—Sanskṛt, Prākṛt, Apabhraṃśa, Pālī, Gujarātī, English, German &c. It was also laid down that no work composed after V. S. 1950 should be considered ancient, and the books published should be sold at half the cost price.

Śeṭha Keśarīcanda Rūpacanda resigned in 1916 and Śeṭha Nagīnabhāi Ghelābhāi expired in 1921. Śeṭha Amaracanda Kalyāṇacanda and Śeṭha Nemaacanda Abhecanda were appointed as trustees in their stead in 1926. Mr. Gulābacanda died in 1927 and Śeṭha Fūlacanda Kasturacanda resigned in 1928. Hence Mr. Nemaacanda Gulābacanda Devacanda and Śeṭha Hīrābhāi Manchubhāi were appointed in 1929 as trustees in their place. In 1929 an appointment-deed was got executed for the appointment of the said four new trustees. Śeṭha Amaracanda Kalyāṇacanda expired in 1932. Hence Śeṭha Sākaracanda Khuśālacanda was

nominated for the place in 1936, and an appointment-deed to that effect was got executed in the same year. In 1937 I tendered my resignation, and after some delay it was accepted. Thereupon the trustees appointed me the Honorary General Secretary of this Fund.

Since the establishment of this institution, its funds were invested in the Government Securities. But since we bought a building situated at Kālabādevī Road, Bombay, in V. S. 1993, the said fund is mainly invested in that immovable property. This building is renamed as follows:

SETHA DEVACANDA LĀLABHĀI JAINA PUSTAKODDHĀRA FUND ESTATE (SURAT)

ĀGAMODDHĀRAKA

Here the first line indicates the ownership, while "Āgamoddhāraka" the name of the building.

*Topicalā Chaul, Sandhurst Road, Bombay, &
Thursday, 7th August, 1941
Śrīcraṇ Sud 15, 1997*

JIVANOHAND SAKERCHAND JAVERI
Hon. Secretary

श्रीजैनआनंदपुस्तकालये लभ्यग्रन्थाः—

१ अहिंसाष्टकं, सर्वज्ञसिद्धिः, येन्द्रस्तुतिश्च	०-८-०	१५ परिणाममाला (लेजर पेपर)	०-१२-०	२७ युक्ति-प्रबोधः	१-८-०
२ अनुयोगद्वार-चूर्णहंरिभट्टीयवृत्तिश्च	१-१२-०	१६ प्रवचन-सारोद्धारः (पूर्वार्धः)	०-१०-०	२८ ललितविस्तरा (सटीपना)	०-१०-०
३ उत्तराध्ययन-चूर्णः	३-८-०	१७ " " (उत्तरार्धः)	३-०-०	२९ पञ्चवर्णसिद्धिः	०-४-०
४ अक्षिमापितानि	०-२-०	१८ पञ्चाशकादिशास्त्राष्टकम् मूलमात्रम्	३-०-०	३० विचार-रत्नाकरः	२-४-०
५ ज्योतिष्करंढकप्रकीर्णकम् (सटीकम्)	३-०-०	१९ पञ्चाशकादिशास्त्रदशकस्याकाराधनुक्रमः	३-०-०	३१ विदोपावश्यक-विषयानुक्रमः अका-	
६ जिनस्तुति-देशना (हिन्दी)	०-६-०	२० पञ्चवस्तुकग्रन्थः (सटीकः)	२-४-०	रादिक्रमः	०-३-०
७ तापठरंगिणी	०-८-०	२१ मयरणसंदोहो	०-१२-०	३२ वंदास्तुतिः	१-४-०
८ त्रिपटीयदेशनासंग्रहः	०-८-०	२२ प्रमज्या-विधान-कुलकादि	०-३-०	३३ श्राद्धविधिः (हिन्दी)	१-८-०
९ दशवैकालिक-चूर्णः	४-०-०	२३ प्रत्याख्यानादि-विशेषणवती-वीशवीशी	१-४-०	३४ क्षेत्रलोक-प्रकाशः	२-०-०
१० प्रकीर्णकदशकम् (संस्कृतछायाचित्रम्)	१-८-०	२४ वारसामूत्रं (सवित्रं)	१२-०-०	बृहत्सिद्धप्रभाष्याकरणम्	
११ ब्रम्हलोकप्रकाशः	१-०-०	२५ मध्यमसिद्धप्रभा व्याकरणम्	०-८-०	आचारांगसूत्रवृत्तिः	
१२ नंदीआदिभकारादिक्रमो विषयक्रमश्च	१-८-०	२६ यशोविजयजीकृत १२५, १५०, ३५०,		भगवतीसूत्रं दानशेखरसूरिकृतवृत्तिसहितम्	
१३ नंदीचूर्णहंरिभट्टीयवृत्तिश्च	१-४-०	गाथाया. छापनानि (साक्षिपालसहितानि)	०-८-०	पुष्पमाला अपरनाम उपदेशमालाप्रकरणवृत्तिः	
१४ नवपद-प्रकरण-बृहद्वृत्तिः	३-०-०			उत्तरार्धसूत्रम् (हारिमट्टीयटीकासहितम्)	

श्री-जैन-आनंद-पुस्तकालय, ओशवाल महोछा, गोपीपुरा, सुरत.

श्रेष्ठ-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकालयप्रधाके-

ॐ स्वस्त्यै नमः ।

धीपुत्रं माताय नमो नमोऽगु, नमो नमः धीयुग्मौत्तमाय । दादेति नाम्न जनपूजिताय, नमस्तथा तद्विपुर्मादनाय ॥ १ ॥

धीमदुक्तप्रगुणानुप्रदिराऽऽपारीयाहदिकाऽमारिप्रवर्तपकारां किपोयस्करेण समस्तकठोरवर्तपुकिपाणां-धीसाहिद्वत्पुगंमभागपद्विधार्काणां-
धीनिनयन्नुत्तीभ्यराणां माप्राग्यवर्त-पाठकावर्तं धीशेमराजगणितिव्य-वाचकवर्तं धीमत्प्रमोदमापिक्यगणितराग्वेताति-पादिगजकेसरि-
महोपावाधरीजयसौमगणितिव्यर-सर्वोपसप्तकीन्द्रवपराजमस्तकरधुंशवुरायाधनर्षप्रम्यहीधसूयणसूयधार्-धीसाहिंसमस्त-
मत्तवाचनाचार्यपदविभूषित-धीमदुगुणविनयगणितरसद्वलितया स्वायययां समल्लङ्घ्यं पूर्वसुरिप्रवरविनिर्मितम्

वैराग्यशतकम् ।

प्रणम्य श्रीधरं पार्श्व, पूर्वसूरिविनिर्मितम् । चैराग्न्यशतकं सम्यग्, विवृणोमि यथामति ॥ १ ॥

तत्राऽऽद्यगाथेयं—

संसारंमि असारं, नत्थि सुहं वाहिर्वैयणापउरे । जाणंतो इह जीवो, न कुण्हं जिणदेसियं धम्मं ॥ १ ॥

प्याख्या-‘असारे’ अप्रधाने, ‘संसारे’ चातुर्गतिकरूपे, तत्त्ववृत्त्या प्रायोः वा किञ्चिदपि ‘सुखं’ सातवैद्यं कर्म, ‘नास्ति’

न विद्यते, असारत्वे कारणमाह-यतः किम्भूते संसारे?, व्याधिश्च-शरीरमन्दता, वेदना च-मानसं दुःखं, ताभ्यां 'प्रचुरे' बहुले, अस्मिन् संसारे केवलं जन्तूनां व्याधिवेदने-एव विद्येते एवं जानन्नपि 'इह' संसारे, 'जीवः' प्राणी, प्राप्तमपि जिनैस्तीर्थकृद्भिः 'देशितं' उपदिष्टं, 'धर्म' दुर्गतौ पततः प्राणिनो धरतीति धर्मस्तं, 'न करोति' न विधत्ते, कर्मबहुलत्वादिति ॥१॥

अज्ज्ञं कल्लं परं परारिं, पुरिसा चिंतन्ति अत्थसंपत्तिं । अञ्जलिगयं व तोयं, गलंतमाउं न पिच्छन्ति ॥ २ ॥

व्याख्या-अद्यादिपदेषु प्राकृतत्वादनुस्वारः, 'पुरुषाः' मूढा नराः, अद्य दिने 'कल्ये' आगामिदिने, 'परस्मिन्, अगामिवर्षे 'परारिं' परस्मिन् वर्षे (वा) 'अर्थसंपत्तिं' द्रव्यसम्पदं-अर्थसम्प्राप्तिं वा, 'चिन्तयन्ति' विचारयन्ति, यथाऽद्य दिने द्रव्यसम्पद् भविष्यति कल्ये वा परस्मिन् वा परारिं वा भविष्यति, इत्येवमाशाश्रयस्तास्तिष्ठन्ति, परं ते 'अञ्जलिगतं' अञ्जलिप्राप्तं, 'तोय मिव' जलमिव, 'गलत्' क्षरत्, आयुः 'न पश्यन्ति' न प्रेक्षन्ते-न विचारयन्ति, यथाऽञ्जलिगतं तोयं न कमपि कालं तिष्ठति तथेदमायुरपि क्षणे क्षणे आवीचिमरणेन क्षीयमाणं कियन्तं कालं स्थास्यतीत्येवं मूढत्वान्न जानन्तीति भावः ॥२॥

१ " तत्र श्रीचिर्विच्छेदस्तदभावादवीचि[स्तदेवआवीचि]स्तेन मरणम[आ]वीचिमरणं, तत्पञ्चा-द्रव्य १ क्षेत्र २ काल ३ भव ४ भाव ५ भेदात् । तत्र यन्नास्तिर्यगुत्तरामराणामुत्पत्तिसमयात्प्रभृति निजनिजायु कर्मदलिकानामनुसमयमनुभवनाद् विचटनं तद् द्रव्यावीचिमरणं, तच्च नारकादिगतिचातुर्वि-
ध्याद्यनुर्विधम् । एवं नरकादिचतुर्गतिविषयक्षेत्रप्राधान्यापेक्षया क्षेत्रावीचिमरणमपि चतुर्धैव । देवादिष्वद्वाकालस्वासम्भवाद् देवाऽऽयुष्ककालादिचतुर्भेदप्राधा-
न्यापेक्षया कालावीचिमरणमपि चतुर्विधम् । एवं देवादिचतुर्विधभावापेक्षया भवावीचिमरणं चतुर्धा । तथा देवादीनां चतुर्विधायुःक्षयलक्षणभावप्राधान्या-
पेक्षया भावावीचिमरणमपि चतुर्धैवेति" उत्तराध्ययनसर्वार्थसिद्धिवृत्तौ १३५ पत्रे खरतरगच्छगगनाङ्गननमोमणयः श्रीकमलसंयमोपाध्यायपादाः ।

जं कष्टे कायपं, तं अन्नं चिय करेह तुरमाणा । बहुविग्धो हु मुहुत्तो, मा अवरण्हं पडिक्खेह ॥ ३ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! यत् 'कल्ये' आगामिदिने, कर्तव्यं धर्मकरणीयमिति गम्यते, तद्धर्मकरणीयं 'त्वरमाणाः' विलम्बमनुन्तः सन्तः 'चिय' शब्दस्य एवकारार्थत्वादद्यैव कुरुध्वं, यतो 'हु' निश्चये, 'बहवः' प्रचुरा, 'विघ्ना' अन्तरायाः गन्त्यसिन्निति बहुविघ्न एव 'मुहुत्तः' कालविशेषः, अतो मा 'अपराहं' सायन्तनसमयं, 'प्रतीक्षध्वं' विलम्बध्वं, "श्रेयांसि बहुविघ्नानी"ति यच्चनात् पुण्ये कर्मणि प्रवर्तमानानां पुंसां बहवोऽन्तराया उत्तिष्ठन्त्यतो धर्मकर्मविधाने मा विलम्बं कुरुध्वमिति, तथा च वेदेऽप्येवमेवोक्तं "न श्वः श्वः समुपासीत्, को हि मनुष्यस्य श्वो वेदेति" ॥ ३ ॥

ही ॥ संसारसहायं, चरियं नेहाणुरागरत्ता वि । जे पुव्वण्हे दिट्ठा, ते अवरण्हे न दीसंति ॥ ४ ॥

व्याख्या-मकारोऽलाक्षणिकः, संसारस्वभावस्य 'चरितं' आचरणं, संसारस्वभावचरितं दृष्ट्वा 'ही' इति विषादो मम, कथं विषादः ? इत्याह-'स्नेहानुरागेण' प्रेमबन्धेन रक्ता अपि, आसतामन्ये, ये स्वजनादयः 'पूर्वाह्णे' प्रातःकाले, दृष्ट्वास्त एव 'अपराहे' सन्ध्यायां न दृश्यन्ते, स्नेहानुरागरक्तानां किल वियोगासंभवात्त एवोक्ताः, परं संसारस्य क्षणदृष्ट-नष्टत्वात्तेऽपि वियुज्यन्त इति भावः ॥ ४ ॥

मा सुयह जग्गियधे, पलाइयधंमि कीस चीसमह ? । तिणिण जणा अणुलग्गा, रोगो अ जरा अ मच्चू अ ॥ ५ ॥

व्याख्या-भो लोका ! जागरितव्ये-धर्मकर्मणि कर्तव्ये इति भावः, तत्र 'मा स्वपिथ' मा शोध्वं, न प्रमादितव्यमिति

भावः, 'पलायितव्ये' अस्मात्संसारात् प्रनष्टव्ये, 'कस्माद्विश्राम्यथ ?' कथमस्मिन् संसारे खेदापनयनं कुरुष्वमिति भावः, कथं ?, यतस्त्रयो जना भवतां 'अनुलयाः' गृप्तो लयाः-प्रवृत्ताः, वर्तन्त इति शेषः, ते के ? इत्याह 'रोगश्च' अतीसारादिः, 'जरा च' वयोहानिः, 'मृत्युश्च' मरणं, एवंविधास्त्रयोऽपि जना अनुलया, अतो धर्मे न प्रमादो विधेय इति भावः, अन्योऽपि जागरितव्ये स्थाने न स्वपिति पलायितव्ये च न विश्राम्यतीति छाया[भावा]र्थः, जना इति लोकोक्त्या उक्तं, अन्यथैषामात्मधर्मत्वादिति ॥ ५ ॥

दिवसनिसाघडिमालं, आउं सलिलं जियाण चेंचूणं । चंदाइचवइल्ला, कालऽरहट्टं भमाडंति ॥ ६ ॥

व्याख्या- 'चन्द्रादित्यावेव' शशिभास्करावेव, 'वलीवदौ' वृषभौ, प्राकृतत्वाद्विभक्तिपरिणामो, 'दिवसाश्च निशाश्च' [दिवसनिसा], ता एव 'घटिमाला' कुम्भपङ्क्तिस्तया, जीवानां 'आयुः' जीवितमेव सलिलं 'गृहीत्वा' आदाय 'कालः' परिवर्तनालक्षणः, ए एव अरघट्टस्तं 'भ्रमयतः' परिवर्तयतः, पुनरुच्चैः पुनर्नीचैरित्येवमिति ॥ ६ ॥

सा नत्थि कला तं नत्थि, ओसहं तं नत्थि किं पि विज्ञाणं । जेण धरिज्जइ काया, खज्जंती कालसप्पेणं ॥ ७ ॥

व्याख्या- सा नास्ति कला द्वासप्ततैरन्यतरा, तच्च 'औषधं' अगदौ नास्ति, तत् किमपि 'विज्ञानं' शिल्पं नास्ति, येन कलादिना 'कालो' मृत्युरेव सर्पस्तेन 'खाद्यमानो' भक्ष्यमाणः 'कायो' देहो 'घ्रियते' तत्खादनाद्रक्ष्यते ॥ ७ ॥

१ पान्तस्य नक्षेत्रावाभावः "मस्तिजनश्लोकेति [७-१-६०]" इति [पाणिनीय सूत्रेण] नुक्तं ।

दीर्घरफणिंदनाले, महियरकेसर दिसामहदलिह्ले । ओ पियइ कालभमरो, जणमयरंदं पुहविपउमे ॥ ८ ॥

व्याख्या-‘ओ’ इति पश्चात्तापे अन्ययं, काल एव ‘भ्रमरो’ भृङ्गः, पृथिव्येव पद्मं, तस्मिन् ‘जना’ लोका एव ‘मकरन्दौ’ रसस्तं पिवति, अन्योऽपि भ्रमरः पद्मे मकरन्दं पिवत्येव, तथाऽयं काल एव भृङ्गो भूरूपकमेले जनमकरन्दं ग्रसते इति भावः, यतः—“दुपयं चउपयं बहु-पयं च अपयं समिद्धमहणं वा । अणवकए वि कयंतो, हरइ हयासो अपरितंतौ ॥१॥” किंभूते पृथिवीपद्मे !, ‘दीर्घ’ आयतं ‘फणीन्द्र एव’ शेष एव, ‘नालं’ मृणालं, यस्य तत्तस्मिन् दीर्घफणीन्द्रनाले, इदं च लोकोक्त्या विशेषणं, तथा ‘महीधराः’ पर्वता एव ‘केसराणि’ किञ्चलकानि यत्र तत्तस्मिन् महीधरकेसरे, प्राकृतत्वाद्भिभक्तिलोपः, तथा ‘दिश एव’ आशा एव, ‘महान्ति’ बृहन्ति, ‘दलानि’ पत्राणि, यस्मिन् तत्तस्मिन् दिङ्माहाबले, स्वार्थे इहप्रत्ययः, “ओ सूचनापश्चात्तापे” [४-२-२०३] इति [हैम] प्राकृतव्याकरणे ॥ ८ ॥

छायामिसेण कालो, सयलजियाणं छलं गवेसंतो । पासं कहवि न मुंचइ, ता धम्मे उज्जमं कुणहं ॥ ९ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! ‘छायामिसेण’ निजनिजशरीरप्रतिविम्बदम्भेन, अयं ‘कालो’ यमः सकलजीवानां ‘छलं’ रन्ध्रं ‘गवेपयन्’ अवलोकयन् सन् ‘पार्श्वं’ प्राणिसमीपं कथमपि ‘न मुञ्चति’ न त्यजति, शरीरिणामियं छाया न भवति किन्तु यम एव रन्ध्रं गवेपयति, कदाऽसौ स्थलेत् कदाऽहं गृह्णामीति वाञ्छया, “ता” इति तस्मात् यूयं ‘धर्मे’ जिनंप्रणीतेऽहिंसा-दिरूपे उद्यमं कुरुध्वं, यावद्यमेन गृहीता न वर्तध्वे तावत्किञ्चित्पुण्यं विदध्वमिति भावः ॥ ९ ॥

कालंमि अणार्हए, जीवाणं विविहकम्मवसगाणं । तं नत्थि संविहाणं, संसारे जं न संभवइ ॥ १० ॥

व्याख्या-‘अनादौ’ आदिरहिते ‘काले’ परिवर्तनालक्षणे ‘विविधकर्मवशगानां’ विविधकर्मायत्तानां ‘जीवानां’ प्राणिनां संसारे तत् ‘संविधानं’ भेदो नास्ति यत् ‘न सम्भवति’ न घटते, अपि तु सर्वमपि घटत इत्यर्थः, जन्तुभिर्नानाजातिष्व-
नेकविधकर्मप्रेरितैः सर्वेऽपि भेदा एकेन्द्रियादयः प्राप्ता इत्यर्थः ॥ १० ॥

बंधवा सुहिणो सधे, पियमायापुत्तभारिया । पेयवणाओ नियत्तंति, दाऊणं सलिलंजलिं ॥ ११ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि ‘बान्धवाः’ स्वजनाः, ‘सुहृदो’ मित्राणि, मातापितरौ, प्राकृतत्वात्सूत्रे विपर्ययः, पुत्रभार्या, मृतं प्रति ‘सलिलाञ्जलिं’ जलतर्पणं, दत्त्वा ‘पितृ[प्रित]गनात्’ स्मशानात्, ‘निवर्तन्ते’ व्याघ्रुष्य स्वगृहमायान्ति, न पुनस्तेन सहाऽनुयान्तीति भावः ॥ ११ ॥

विहडंति सुआ विहडं-ति बंधवा बल्लहा य विहडंति । इक्को कहवि न विहडइ, धम्मो रे जीव ! जिणभणिओ ॥ १२ ॥

व्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् !, ‘सुताः’ पुत्रा ‘विघटन्ते’ वियुज्यन्ते, स्वस्मात्तेषां पूर्वमेव मृतत्वात्, तथा ‘बान्धवाः’ स्वजना विघटन्ते, तथा ‘बल्लभाश्च’ स्त्रियो विघटन्ते, तस्याः मरणेनाऽन्येन सह संयोगाद्वा, अन्यत्सर्वं विघटते, परमेको ‘जिनभ-
णित’ स्तीर्यकृतप्रणीतो धर्मः कथमपि न विघटते, धर्मस्तु इहाऽमुत्राऽपि सुखकारणत्वादात्मनो न वियुज्यत इति भावः ॥ १२ ॥

अडकम्मपासवद्धो, जीवो संसारचारए ठाइ । अडकम्मपासमुक्को, आया सिवमंदिरे ठाइ ॥ १३ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अष्टसंख्यानि कर्माण्येव पाशास्तैः 'वद्धः' संयतोऽयं 'जीवः' प्राणी 'संसारचारके' भवरूपे व्रन्दि-
गृहे, 'तिष्ठति' आस्ते, अष्टकर्मपाशेभ्यो 'मुक्तो' रहित आत्मा 'शिवमन्दिरे' मोक्षसौधे तिष्ठति, यदा आत्मा कर्मरहितो
भयति तदैकममयेन क्षेत्रान्तरमस्पृशन् मोक्षं प्रयातीति ॥ १३ ॥

विहयो सज्जनसंगो, विसयसुहाइं विलासललियाइं । नलिनीदलऽग्गघोलिर-जललवपरिचंचलं सधं ॥ १४ ॥

व्याख्या-'विभक्तो' धनं, तथा 'सज्जनानां' पितृमातृभ्रातृभार्यादीनां, 'सङ्गः' सम्बन्धः, तथा 'विलासेन' लीलया
'उलितानि' मनोज्ञानि, 'विषयमुत्तानि' विषयसौख्यानि, एतत्सर्वं 'नलिनीदलाग्रे' पद्मिनीपत्रप्रान्ते, "घोलिरो" दोलन-
शीलो यो 'जललवः' पानीयविन्दुस्तद्वत् 'परिचञ्चलं' अतिशयेनाऽस्थिरं, यथा नलिनीपत्रप्रान्ते जलविन्दुः स्तोकं काल-
मेव तिष्ठति, वायुना शीघ्रमेव पतनात्, तथा विभवादिकं सर्वमप्यस्थिरमित्यर्थः, "घूर्णो" घुल-घोल-घुम्म-पहल्लाः
[८-४-११७]" इति [हैम प्रा०] सूत्रेण घूर्णधातोर्घोल आदेशस्ततः शीलार्थे इत्यप्रत्ययः ॥ १४ ॥ [अथ] कानपि पूर्व
यूनो यलाद्युपेतान् दृष्ट्वा पश्चात्तानेव जरतो गलितशरीरान् वीक्ष्योपदेशमाह—

तं कत्थ यलं तं कत्थ, जुषणं अंगचंगिमा कत्थ ? । सच्चमणिचं पिच्छह, दिट्ठं नट्ठं कयंतेण ॥ १५ ॥

व्याख्या-हे प्राणिनः ! 'तद्' इति तारुण्यावस्थायां यद् 'वलं' पराक्रममासीत्, तद्वलं तव कुत्र गतं ?, तथा तद्
यौवनं तारुण्यं कुत्र ?, तथा 'अङ्गचङ्गिमा' शरीरोत्कृष्टता, कुत्र ?, तस्मात् 'कृतान्तेन' कालेन, कृत्वा 'दृष्टनट्ठं' पूर्वं दृष्टं

पश्चान्नष्टमिति दृष्टनष्टं 'सर्व' समस्तं 'अनित्यं' अशाश्वतं 'पश्यत' अवलोकयत, पूर्वं यच्छरीरमेवंविधमासीत्तदेव सम्प्रति कालेनैवंविधं विहितमिति का तत्र शरीरे आस्थेति भावः ॥ १५ ॥

घणकम्मपासवद्धो, भवनयरचउप्पहेसु विविहाओ । पावइ विडंयणाओ, जीवो को एत्थ सरणं से ? ॥ १६ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! अयं 'जीवः' प्राणी 'घनानि' प्रचुराणि, यानि कर्माणि तान्येव 'पाशा' बन्धनग्रन्थयस्तैः 'बद्धः' संयतः सन् 'भव'श्चातुर्गतिकसंसार एव नगरचतुष्पथानि, तेषु 'विविधा' अनेकप्रकाराः शरीरमनोदुःखदायिभ्यो 'विट-
[पिड]म्बना' विगोपनानि बधबन्धादिरूपाणि प्राप्नोति, अतः "एत्थ" एतस्मिन्, संसारं "से" तस्य प्राणिनः कः शरणं ?, यदवष्टम्भाद्विगोपनानि स न प्राप्नुयादिति ॥ १६ ॥

घोरंमि गम्भवासे, कलमलजंवालअसुइवीभच्छे । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो कम्माणुभावेण ॥ १७ ॥

व्याख्या-'घोरे' रौद्रे 'गर्भवासे' जनन्युदरैकदेशे अयं जीवः 'कर्मणां' शुभाशुभरूपाणां 'अनुभावेन' प्रभावेण 'अनन्त-
कृत्यः' अनन्तवारान्, 'उपितः' स्थितः, किम्भूते गर्भवासे ?, 'कलमलो' जठरद्रव्यसमूहः, स एव 'जम्वालः' कर्दमस्तेन 'अशुचि'रुद्धेजनीय-उद्धेगकारी, 'विभत्सो' भयजनकस्तस्मिन् ॥ १७ ॥

चुलसीई किर लोए, जोणीणं पमुहसयसहस्साइं । इक्किंमि अ जीवो, अणंतखुत्तो समुप्पन्नो ॥ १८ ॥

व्याख्या-किलेत्यागमोक्तौ, 'लोके 'योनीनां' जीवोत्पत्तिस्थानानां, चतुरशीतिः 'प्रमुखशतसहस्राणि' भेदलक्षाणि, विपन्ते, 'जीवः' प्राणी, एकैकस्यां च योनावनन्तवारान् समुत्पन्नः ॥ १८ ॥

मायापिपपंधूहिं, संसारत्येहिं पूरिओ लोओ । बहुजोणिनिवासीहिं, न य ते ताणं च सरणं च ॥ १९ ॥

व्याख्या-'बहुयोनिनिवासिभि'श्चतुरशीतिलक्षप्रमाणयोनिवासिभिः, 'संसारत्यै'र्भवस्थितैर्मतापितृवन्धुभिरयं लोकः 'पूरितो' भूतः, जमी जन्तवः सर्वेऽपि कदाचिन्मातृत्वेन कदाचित्पितृत्वेन कदाचिद्वन्धुत्वेन जाता इति, न च ते संसारस्या मात्रादयस्त्राणं भवन्ति, आपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महास्रोतोभिरुद्ग्रमाणः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लव(पोत)-मामायाऽऽपस्तरतीति, न च ते शरणं भवन्ति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भान्निर्भयैः स्वीयते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, तथाऽयं न कश्चिदस्तीति, इदं च—"जन्मजरामरणभयै-रभिद्रुते व्याधिवेदनाग्रस्ते । जिनवचनादन्यत्र तु, नास्ति [च] शरणं कचित्तोके ॥ १ ॥" ॥ १९ ॥

जीवो याहिविलुत्तो, सफरो इव निज्जले तडप्फडए । सयलो वि जणो पिच्छइ, को सक्को वेयणाविगमे ? ॥ २० ॥

व्याख्या-जीवो 'व्याधिभी' रोगैः 'विलुप्तो'ऽभिद्रुतो 'निज्जले' जलरहितप्रदेशे 'शफर इव' मत्स्य इव "तडप्फडए"त्ति आफुली भवति, तथापिधं रोगैः पीड्यमानं जनं सकलोऽपि जनः 'पश्यति' अवलोकते, परं तस्य 'वेदनायाः' पीडाया, 'विगमे' विनाशे, कः पुरुषः 'शक्तः' समर्थः ?, अपि तु न कोऽपि तत्पीडामपगमयतीत्यर्थः ॥ २० ॥

मा जाणसि जीव ! तुमं, पुत्तकलत्ताइं मज्झ सुहहेऊ । निउणं बंधणमेयं, संसारे संसरंताणं ॥ २१ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वं 'मा जानीहि' माऽवबुध्यस्व, यथा मम पुत्रकलत्रादिः सुखहेतुर्भविष्यति, तर्हि किं जाने ? इत्याह-'संसारे' भवे 'संसरतां' नारकतिर्यग्भवादिरूपेण पर्यटतां जीवानामेतत् पुत्रकलत्रादिकं 'निपुणं' गाढं बन्धनं, एतद्वन्धनबद्धा एव जन्तवः संसारे तिष्ठन्तीत्येवं ज्ञानीहीति भावः ॥ २१ ॥

जणणी जायइ जाया, जाया माया पिया य पुत्तो य । अणवत्था संसारे, कम्मवसा सबजीवाणं ॥ २२ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! संसारे 'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतया, 'सर्वजीवानां' सकलप्राणिनां, 'अनवस्था' अनैयत्यं, ता-मेवाऽऽह-या 'जननी' माता, सैव भवान्तरे 'जाया' पत्नी 'जायते' उत्पद्यते, या जाया सा माता जायते, तथा कर्मव-शात् पिता च पुत्रो भवति, च शब्दात्पुत्रश्च पिता भवति, अतोऽनवस्थैव, यदा जननी जनन्येव जाया जायैव भवान्त-रेऽपि भवेत्तदाऽवस्था-नैयत्यं भवेत्, तथा नास्ति, अतोऽनवस्था, तथा चोक्तं श्रीमद्भगवत्यां-"अयं णं भंते ! जीवे सब-जीवाणं मातित्ताए पियत्ताए भाइत्ताए भगिणित्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धुत्तत्ताए सुहत्ताए उववण्णपुव्वे ?, हंता गोयमा ! अंसंति अदुयां अणंतखुत्तो । सबजीवा वि णं भंते ! इमस्स जीवस्स मातित्ताए जाव उववण्णपुव्वे ?, हंता गोयमा ! जाय अणंतखुत्तो । अयं णं भंते ! जीवे सबजीवाणं अरित्ताए वेरियत्ताए घातयत्ताए वहगत्ताए पडिणीयत्ताए पच्चामित्त-

१ असकृत्-भनेकताः । २ भयवा । ३ अनन्तकृत्वः-अनन्तवारान् । ४ सामान्यतः क्षत्रुभावेन । ५ वैरिकः-क्षत्रुभावानुबन्धयुक्तस्तया । ६ मारकतया । ७ व्ययकतया-तादृकतयेत्यर्थः । ८ प्रत्यनीकतया-कार्योपपातकतया । ९ अमित्रसहायतया । [इति वृत्तौ श्रीमद्भयदेवसूरिमिश्राः] ।

त्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । सवजीवा वि णं भंते !, एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सवजीवाणं रायत्ताए जुवरायत्ताए जाव सत्थवाहत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! असइं जाव अणंतखुत्तो । सवजीवा वि णं एवं चेव । अयं णं भंते ! जीवे सवजीवाणं दासत्ताए पेसत्ताए भयगत्ताए भातिळंगत्ताए भोगपुरिसत्ताए सीसत्ताए वेसत्ताए उववण्णपुवे ? , हंता गोयमा ! जाव अणंतखुत्तो । एवं सवजीवा वि अणंतखुत्तो” (इति) द्वादशशतके सप्तमोद्देशके ॥ २२ ॥

न सा जाई न सा जोणी, न तं ठाणं न तं कुलं । न जाया न मुया जत्थ, सवे जीवा अणंतसो ॥ २३ ॥

व्याख्या-संसारे सा ‘जातिः’ क्षत्रियादिर्न, तथा सा ‘योनि’र्जीवोत्पत्तिस्थानं न, तथा तत् ‘स्थानं’ आकाशक्षेत्रं न, तथा चोक्तं श्रीभगवत्यां-“एयंसि णं भंते ! महालगंसि लोगंसि अत्थि भंते ! केती परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे, जत्थ णं अयं जीवे ण जाते न मते वा वि ? , गोयमा ! णो तिण्डे समट्ठे, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चति ? , एयंसि णं ए महालयंसि लोगंसि णत्थि केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते ण मते वा वि ? , गोयमा ! से जहा नामए केइ पुरिसे अयासयस्स एगं महं अयावेयं करेज्जा, से णं तत्थ जहणेणं एको वा दो वा तिणि वा उक्कोसेणं अयासंहस्सं

१ गृहदासीपुत्रतया । २ प्रेक्ष्यतया-आदेश्यतया । ३ भृतकतया-दुष्कालादौ पोषिततया । ४ कृप्यादिलाभस्य भागग्राहकतया । ५ अन्यैरपार्जितार्थानां भोगकारिनरतया । ६ शिक्षणीयतया । ७ द्वेष्यतयेति । ८ पट्याश्रतुर्प्यर्थत्वात्, अजाशताय । ९ अजामर्ज-अजावाटकम् । १० यदिहाऽजाशतप्रायोग्ये वाटके उत्कृष्टेणाऽजासहराप्रक्षेपणमभिहितं तत्तासामतिसङ्कीर्णतयाऽवस्थानरयापनार्थम् । [इति वृत्तौ श्रीमदभयदेवसूरिपूज्याः] ।

पक्खिवेज्जा, ताओ णं तत्थ पउरगोयराओ पउरपाणिघातो जहण्णेणं एगाहं वा दुयाहं वा तियाहं वा उक्कोसेणं छम्मासे
परिवसेज्जा, अत्थि णं गोयमा ! तस्स अयावयस्स केती परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारणेण वा पास-
वणेण वा सेलेण वा सिंघाणएण वा वंतेण वा पित्तेण वा पूएण वा सुक्केण वा सोणिएणं वा चम्मेहिं वा रोमेहिं वा
सिंगेहिं वा सुरेहिं वा णहेहिं वा अणकंतपुढे भवति ? भगवं ! णो तिण्ठे सम्भे, होज्जा वि णं गोतमा ! तस्स अयाव-
यस्स केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पएसे जे णं तासिं अयाणं उच्चारणेण वा जाव नहेहिं वा अणकंतपुढे, णो चेव णं एयंसि
ए महालयंसि लोगंसि, लोगस्स य सासवं भावं संसारस्स य अणादिभावं जीवस्स य णिच्चभावं कम्मबहुत्तं जम्मणमरण-
वाहुत्तं च पडुच्च णत्थि केई परमाणुपोग्गलमेत्ते वि पदेसे जत्थ णं अयं जीवे ण जाते वा ण मते वा वि, से तेण्ठेणं तं
चेव जाव ण मते वा वि" (इति) द्वादशशते सप्तमोद्देशके, तथा तत्कुलमुग्गादि न, यत्र जात्यादिषु सर्वे जीवा 'अनन्तशो'
अनन्तवारान् 'न जाता' नोत्पन्ना, 'न मृता' न परासुत्वं प्राप्ता इति, एतावता व्यवहारराशिमुपगतानां तेषां जीवानाम-
नन्तः कालो वृत्तो विद्यते तेषां सर्वेष्वपि जात्यादिषु अनन्तश उत्पत्तिर्जातैव भविष्यतीति सम्भाव्यते, पुनरेतदभिप्रायं
बहुश्रुता एव विदन्तीति ॥ २३ ॥

तं किं पि नत्थि ठाणं, लोए वालऽग्गकोटिमित्तं पि । जत्थ न जीवा बहुसो, सुहदुक्खपरंपरं पत्ता ॥ २४ ॥

व्याख्या-हे प्राणिन् ! लोके तत्किमपि 'वालाग्रकोटिमात्रं' केशाग्रप्रान्तमात्रमपि 'स्थानं' क्षेत्रं नास्ति, ब्रह्मास्तां, यत्र
१ प्रचुरपरणभूमयः प्रचुरपानीयाश्च, अनेन च तासां प्रचुरमूयपुरीषसंभवो बुभुक्षापिपासाविरहेण सुखतया चिरंजीवित्वं चोक्तम् । [इति वृत्तौ] ।

यालाप्रकोटिमात्रेऽपि स्थाने 'बहुशो' बहून् वारान् 'जीवाः' प्राणिनः, 'सुखदुःखपरम्परां' सातासातपरिपार्टी, न प्राप्ताः, एतावता जीवाः कर्मवशात् कदाचित्सुखं कदाचिदुःखं प्राप्नुवन्त्यर्थः ॥ २४ ॥

सप्ताओ रिद्धीओ, पत्ता सधे वि सयणसंवंधा । संसारे ता विरमसुं, तत्तो जइ मुणसि अण्णाणं ॥ २५ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! संसारे पर्यटता भवता सर्वा 'ऋद्धयः' सम्पदः, प्राप्ता, अपि शब्दश्चार्थश्च पुनस्त्वया सर्वे स्वजनसम्बन्धा मातापितृभ्रात्रादिभेदभिन्नाः प्राप्ताः, यतो "मातापितृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च । युगे युगे व्यतीतानि, मोहस्तेषु न युज्यते ॥ १ ॥" अयुक्तत्वं च "दाराः परिभवकारा, बन्धुजनो बन्धनं विषं विषयाः । कोऽयं जनस्य मोहो ?, ये रिपयस्तेषु मुहदाशा ॥ २ ॥" "ता" इति तस्मात्कारणात् यद्यात्मानं सुखिनं भवन्तं जानासि तदा तद्वद्विस्वजनसम्बन्धेभ्यो 'विरमस्व' निवर्त्तस्व, विरतेः सुखकारणत्वादिति ॥ २५ ॥

एगो वंधइ कम्मं, एगो बह्वंधमरणवसणाइं । विसहइ भवमि भमडइ, एगुच्चिय कम्मवेलविओ ॥ २६ ॥

व्याख्या-'एक एव' असहाय एव जीवः 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, 'बध्नाति' आत्मना सह संश्लिष्टं करोति, तथा एक एव भवान्तरे 'वध'स्ताडनं, 'बन्धो' रज्ज्वादिना संयमनं, 'मरणं' प्राणव्यवर्त्तनं, 'व्यसनं' आपत्, ततो वधश्च बन्धश्च मरणं च व्यसनं च, तानि 'विपहते' अनुभवति, वधबन्धादिकं नरकादौ प्राप्नोतीत्यर्थः, तथा एक एव कर्मभिर्"वेलविओ"

अन्नो न कुण्ड अहियं, हियं पि अप्पा करेइ न हु अन्नो । अप्पकयं सुहदुक्खं, भुंजसि ता कीस दीणमुहो ? २७

व्याख्या-हे प्राणिन् ! 'अहितं' अनिष्टं वधवन्धादिकं अन्यः कोऽपि न कुरुते, यथाऽनेनाऽहं ताडित इत्यादि परकृतं मा चिन्तयेति भावः, तथा 'हितमपि' इष्टमप्यात्मनः सुखकारणकदम्बकं आत्मैव करोति, 'हु'निश्चये, नैव 'अन्यः' परः करोति, "ता" इति ततः, 'आत्मकृतं' आत्मना शुभाशुभकर्मप्रेरितेन 'कृतं' विहितं, सुखदुःखं 'भुनक्षि' अनुभवसि, ततः कस्माद् 'दीनमुखो' विच्छाद्यवदनः ? यदि परेण किञ्चिदिष्टमनिष्टं वा कृतं स्यात्तदा तव तयोरुपरि रागद्वेषकरणमुचितं स्यात्, परं स्वात्मैव सर्वं करोतीति, तथा चोक्तं श्रीउत्तराध्ययनेषु २०—"अप्पा नई वेयरणी, अप्पा मे कूडसामली । अप्पा कामदुहा घेणु, अप्पा मे नंदणं वणं ॥ १ ॥ अप्पा कत्ता विकत्ता य, दुक्खाण य सुहाण य । अप्पा मित्तममित्तं च, दुप्पट्टियसुपट्टिओ ॥ २ ॥" ॥ २७ ॥

बहुआरंभविढत्तं, वित्तं विलसंति जीव ! सयणगणा । तज्जणियपावकम्मं, अणुभवसि पुणो तुमं चेव ॥ २८ ॥

व्याख्या-हे 'जीव !' आत्मन् !, त्वया 'बहुना आरम्भेण' कृष्यादिरूपेण, "विढत्तं" उपार्जितं 'वित्तं' धनं 'स्वजनगणाः' पितृमातृभ्रातृपुत्रादयो 'विलसन्ति' अनुभवन्ति-तत्फलभोक्तारो भवन्तीति भावः, तेन आरम्भेण 'जनितं' उत्पादितं 'पापं' अशुभप्रकृतिरूपं 'कर्म' ज्ञानावरणीयादि, त्वमेव एककः पुनर्नरकादौ, आर्षवचनत्वाद् "वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वे"ति वचनाद्वा भविष्यति वर्तमाना[देशः], 'अनुभविष्यसि' तत्फलस्वादं लप्स्यसे इत्यर्थः ॥ २८ ॥

अहं दुःखिण्याहं तहं मु-खिण्याहं जहं चिंतियाहं डिंभाहं ।
तहं धोवं पि न अण्णा, विचिंतितो जीव ! किं भणिमो ? ॥ २९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! त्वया यथा मोहवशात् 'हिम्भा' वाला अथ 'दुःखिताः' शीतत्राणाद्यभावेन पीडिता वर्तन्ते, तथा 'बुभुक्षिताः' धुपिता वर्तन्ते इति 'चिन्तिता' अहर्निशं तच्चिन्ताकुलिततया विचारिताः, परं हे जीव ! त्वया 'स्तोक-मपि' अल्पमपि 'आत्माऽकृतपुण्यः परलोके कथं भविष्यतीत्येवं' न विचिन्तितोऽतस्त्वां 'किं भणामः' किं वच्मः ?, योग्यस्योपदेशार्हत्वात्, त्वं च परार्थचिन्तको जातो, न स्वार्थचिन्तक, इत्यतो मूर्खः, "स्वार्थभ्रंशो हि मूर्खत्वे"ति उपनात् ॥ २९ ॥

गणभंगुरं शरीरं, जीवो अण्णो य सासयसरूयो । कम्मवसा संवंधो, निवंधो इत्थं को तुज्झ ? ॥ ३० ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! इदं शरीरं 'क्षणभङ्गुरं' क्षणविध्वंसि, यत उक्तं श्रीआचारांगे [लोकसाराध्ययने द्वितीयोद्देशके] "भेउरधम्मं विद्धंसणधम्मं अधुवं अणितयं असासयं चयावचइयं विपरिणामधम्म"मित्यादि, एतद्वीका "अपि पैतदौदारिकं शरीरं मुचिरमप्यौपधरसायनाद्युपवृंहितं मृण्मयाऽऽमघटादपि निस्सारतरं सर्वथा सदा विशरारिंति दर्शय-ताह-"भेउरधम्म" मित्यादि, यदि वा पूर्व पश्चादप्येतदौदारिकं शरीरं वक्ष्यमाण धर्मस्वभावमित्याह-"भेउरधम्म" मित्यादि, स्वयमेव भिद्यत इति भिदुरः, स धर्मोऽस्य शरीरस्येति भिदुरधर्ममिदमौदारिकं शरीरं सुपोषितमपि वेदनोद-

याच्छिरउदरचक्षुरःप्रभृत्यवयवेषु स्वत एव भिद्यत इति भिदुरं, तथा 'विध्वंसनधर्म' पाणिपादाद्यवयवविध्वंसनात्, तथा अवश्यम्भावसम्भावितं त्रियामान्ते सूर्योदयवद् ध्रुवं, न तथा यत् तदध्रुवं, तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावतया कूटस्थनित्यत्वेन व्यवस्थितं सन्नित्यं, नैवं यत्तदनित्यमिति, तथा तेन तेन रूपेणोदकधारावच्छश्वद्भवतीति शाश्वतं, ततोऽन्यदशाश्वतं, तयेष्टाहारोपभोगतया धृत्युपष्टम्भादौदारिकशरीरवर्गणापरमाणूपचयाच्चयस्तदभावेन तद्विचटनादपचयः, चयापचयौ विद्येते यस्य तच्चयापचयिकं, अत एव विविधः 'परिणामो' अन्यथाभावात्मको 'धर्मः' स्वभावो यस्य तद्विपरिणामधर्म" [इति सिद्ध० सा० प्र० स० मुद्रिते १८७ पत्रे], यतश्चैवम्भूतमिदं शरीरकं, तथा 'शाश्वतस्वरूपो' अप्रच्युतानुत्पन्नस्वरूपो 'जीव' आत्मा 'अन्यः' शरीराद् भिन्नस्तदपगमे तदनपगमात्, तर्हि परस्परं विभेदे अनयोः शरीरात्मनोः परस्परं सम्बन्धः कथं? इत्याह—'कर्मवशात्' कर्मपरतन्त्रतयाऽनयोः 'सम्बन्धः' संयोगः, अतस्तवाऽस्मिन् शरीरे को 'निर्वन्धः' अनुबन्धः—का मूर्च्छा?, उक्तं च—“मंसऽद्विरुहिरण्हारू-यणद्धकलमलयमेयमज्जासु । पुण्णमि चम्मकोसे, दुग्गंधे असुइवीभच्छे ॥ १ ॥ संचारिमजंतगलं—तवच्चमुत्तंतसययपुण्णमि । देहे होज्जा? किं रा-गकारणं असुइहेडम्मि ॥ २ ॥” अतः शरीरेऽनुबन्धं परित्यज्य किञ्चिद्धर्मे उद्यमं कुर्विति भावः ॥ ३० ॥

कह आयं कह चलियं, तुमं पि कह आगओ कहं गमिही । अलुनं पि न याणह, जीव ! कुडुवं कओ तुज्झ ? ३१

व्याख्या—हे जीव !, आत्मन् ! इदं 'कुडुम्भं' मातृपितृभ्रात्रादि कुत आगतं?, तथा 'कुत्र चलितं' इतो मृत्वा कुत्र

गतं ? त्वमपि कुत आगतः कुत्र गमिष्यसीति 'अन्योऽन्यमपि' परस्परमपि युवां 'न जानीये' न बुध्येये, यत उक्तं श्री-
 आचारार्द्धे [शस्त्रपरिज्ञाध्ययने प्रथमोद्देशके] "इह मेगेसिं णो सत्ता भवति, तं जहा-पुरच्छिमाओ वा दिसाओ
 आगओ अहमंसि, दाहिणाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, पच्चत्थिमाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उत्तराओ
 वा दिसाओ आगओ अहमंसि, उट्ठाओ वा दिसाओ आगओ अहमंसि, अहो दिसाओ वा आगओ अहमंसि, अन्नयरीओ
 वा दिमाओ अणुदिसाओ वा आगओ अहमंसि । एवमेगेसिं णो नातं भवति-अत्थि मे आया उववाइए, णत्थि मे आया
 उरवाइए, के अहं आसी ? केवा इओ चुए इह पेच्चा भविस्सामि ? से जं पुण जाणेज्जा सहसंमदियाए परवागरणेणं
 अण्णेमिं वा सोच्चा" इत्यादि, अतस्तत्र कुतः कुदुग्धं ? परस्परमपि गमनागमनाद्यनवगमात् ॥ ३१ ॥

गणमंगुरे सरीरे, मणुप्यभवे अब्भपडलसारिच्छे । सारं इत्तियमेत्तं, जं कीरइ सोहणो धम्मो ॥ ३२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'शरीरे' देहे 'क्षणभङ्गुरे' क्षणं क्षणं विशरारुणि, तथा मनुष्यभवे 'अभ्रपटलसदृक्षे' मेघसमूह-
 समाने, यायुना शीघ्रमेव यथाऽभ्रवृन्दं विनश्यति तथाऽयं मनुष्यभवोऽपि देवभवाद्यपेक्षया अल्पकालावस्थायी, अतोऽत्र
 'एतावन्मात्र'मित्यप्रमाणमेव 'सारं' न्याय्यं-न्यायोपपेतं-युक्तमित्यर्थः, यत् 'शोभनः' पञ्चाश्रवाद्विरतिरूपो 'धर्मो' जिन-
 प्रणीतः क्रियते, "सारं तु द्रविणन्याय्यवारिणु" इत्यनेकार्थः ॥ ३२ ॥

जम्मदुक्कं जरादुक्खं, रोगा य मरणाणि य । अहो ! दुक्खो हु संसारो, जत्थ कीसंति पाणिणो ॥ ३३ ॥

व्याख्या-अहो ! इति जीवसम्बोधने आश्चर्यं वा, संसारे पर्यटतां जन्तूनां तच्चाऽस्ति यदुःखरूपं न, तथाहि—जन्म-
 दुःखं, दुःसहेतुत्वादुःखं, तथा चोक्तं—“सूईहिं अग्निवण्णाहिं, संभिण्णस्स निरंतरं । जारिती वेयणा होइ, गब्भे अट्ठ-
 गुणा तद्वा ॥ १ ॥ अइविस्सरं रसंतो, जोणीजंताउ कहवि निप्फडइ । माऊइ अप्पणो वि य, वेयणमउलं जणेमाणो
 ॥ २ ॥ जायमाणस्स जं दुक्खं, मरमाणस्स जंतुणो । तेण दुक्खेण संतत्तो, न सरइ जाइमप्पणो ॥ ३ ॥” तथा ‘जरा’
 वयोहानिर्दुःखं, तथा चोक्तं—“धरहरइ जंघजुयलं, झिज्जइ दिट्ठी पणस्सइ सुई वि । भज्जइ अंगं वाए-ण होइसिं भो !
 विअइपउरो ॥ १ ॥ लोयंमि अणाइज्जो, हसणिज्जो होइ सोअणिज्जो उ । चिट्ठइ घरस्स कोणे, पडिओ मंचंमि कासंतो
 ॥ २ ॥ बुद्धत्तणंमि भज्जा, पुत्ता धूआ य बहुजणो वा वि । जिणदत्तसावगस्स व, पराभवं कुणइ अइदुसहं ॥ ३ ॥” तथा
 चोक्तं श्रीआचाराङ्गे—[लोकविजयाध्ययने प्रथमोद्देशके] “जेहिं वा सद्धिं संवसति ते वि णं एगया नियगा तं पुद्धिं परि-
 वयंति, सो वा ते नियगे पच्छा परिवएज्जा, नालं ते तव ताणाए सरणाए वा, तुमं पि तेसिं नालं ताणाए वा सरणाए वा”
 एतद्दीक्षा—“वा शब्दः पक्षान्तरद्योतकः, आस्तां तावदपरे लोका, यैः पुत्रकलत्रादिभिः ‘सार्धं’ सह, संवसति त एव
 भार्यापुत्रादयो, ‘ण’मिति वाक्यालङ्कारे, ‘एकदे’ति वृद्धावस्थायां “नियगा”आत्मीया, ये तेन समर्थावस्थायां पूर्वमेव
 पोषितास्ते तं ‘परिवदन्ति’ परि-समन्ताद्भवन्ति-यथाऽयं न म्रियते नाऽपि मञ्चकं ददाति, यदि वा ‘परिवदन्ति’ परिभ-
 यन्तीत्युक्तं भवति, अथवा किमनेन वृद्धेनेत्येवं परिवदन्ति, न केवलमेपां, तस्याऽऽत्माऽ[शरीरम्]पि तस्यामवस्थायामव-
 गीतो भवतीति, आह च—“वलिसंततमस्थिशेषितं, शिथिलस्त्रायुधृतं कडेवरम् । स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कान्ता

नादयगततत्त्वैर्यथाऽयमुपचर्यमाणोऽपि वार्धक्याद्रोरुद्यते [इति प्रत्ययितं], ततस्तैरप्यवधीरितोऽन्येषामपि यथाऽवसरे ते तद्गण्डनस्वभावतामाचक्षिरे, ततोऽसौ पुत्रैरवधीरितः स्नुषामिः परिभूतः परिजनेनाऽवगीतो वाङ्मात्रेणाऽपि केनचिदप्यननुयत्यमानः सुखितेषु दुःखितः कष्टतरामायुःशेषामवस्थामनुभवतीति, एवमन्योऽपि जराभिभूतविग्रहस्तृणकुञ्जीकरणेऽप्यसमर्थः सन् कार्यैकनिष्ठलोकात्परिभवमाप्नोतीति, आह च—“गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, दृष्टिर्भ्रश्यति रूपमेव हसते वक्रं च लालयते । वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, धिक्कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषं पुत्रोऽप्यवज्ञायते ॥ १ ॥” इत्यादि, तदेवं जराऽभिभूतं निजाः परिवदन्ति । असावपि परिभूयमानस्तद्विरक्तचेतास्तदपवादान् जनायाऽऽचष्टे, आह च—“सो वा” इत्यादि, वा शब्दः पूर्वापेक्षया पक्षान्तरं दर्शयति, ते वा निजास्तं परिवदन्ति, स वा जराजर्जरितदेहस्तान् निजाननेकदोषोद्धट्टनतया परिवदेन्निन्देद्, अथवाऽविद्यमानार्थतया तानसावबुधायति परिभवतीत्यर्थः, येऽपि पूर्वकृतधर्मवशात्तं वृद्धं न परिवदन्ति, तेऽपि तदुःखापनयनसमर्था न भवन्तीत्याह च—नाऽलमित्यादि, ‘नाऽलं’ न समर्थास्ते पुत्रकलत्रादयस्तवेति प्रत्यक्षभावमुपगतं वृद्धमाह—त्राणाय शरणाय वेति, तत्राऽऽपत्तरणसमर्थं त्राणमुच्यते, यथा महाश्रोतोऽभिरूढ्यमानः सुकर्णधाराधिष्ठितं प्लवमासाद्याऽऽपस्तरतीति, शरणं पुनर्यदवष्टम्भान्निर्भयैः स्थायते तदुच्यते, तत्पुनर्दुर्गं पर्वतः पुरुषो वेति, एतदुक्तं भवति—जराभिभूतस्य न कश्चित्त्राणाय शरणाय वा, त्वमपि तेषां नाऽलं त्राणाय शरणाय वेति” । तथा रोगाश्च दुःखं, तथा चोक्तं श्रीआचारङ्गे [धूताख्येऽध्ययने प्रथमोद्दे-

जं सुदु, सुचरियं जह इमं वलं भज्झ । को नाम दढक्कारो, मरणंते मंदपुन्नस्स ॥ २ ॥” तथा “कथं दुष्कृतकर्माणः, सुखं-
 रात्रिषु शेरते ? । मरणान्तरिता येषां, नरके तीव्रवेदना ॥ १ ॥” तथा—“सद्ये जीवा वि इच्छंति, जीविडं न मरिज्जिडं ।
 तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ १ ॥” [दश० अ० ६ गाथा ११], एतदधिकृत्यैव भगवताऽप्याचाराङ्गे
 [सम्यक्त्याग्येऽध्ययने प्रथमोद्देशके] उक्तं —“से वेमि जे य अतीया जे य पडुप्पण्णा जे आगमिस्सा अरहंतो भगवंतो
 ते सद्ये पयमाइक्खंति एवं भासंति एवं पण्णवेंति एवं परूवेंति—सद्ये पाणा सद्ये भूया सद्ये जीवा सद्ये सत्ता न हंतवा, न
 आणावेतवा, न परिचेतवा, न परितावेतवा, न उद्देवेतवा, एस धम्मे सुद्धे णिति ए सासए समिच्च लोयं खेदन्नेहिं पवेदिते”
 एतावता ‘न हन्तव्या’ इत्यादि कथनेन तेषां मरणं दुःखकरमिति ज्ञापितं, ततः किमित्याह—“दुक्खो हु” त्ति दुःखहेतुरेव
 संसारो जन्मादिनिबन्धनत्वात्तस्य, यत्र चातुर्गतिके संसारे प्राणिनः ‘क्लिश्यन्ते’ बाधामनुभवन्ति, “जन्मादि दुःखैरेवेति
 गम्यं, यद्वाऽनेके द्रव्योपार्जनाद्यर्थं क्लिश्यन्ते, यदुक्तं—‘अर्थानामर्जनेदुःख-मर्जितानां च रक्षणे । आये दुःखं व्यये दुःखं,
 धिगर्थं दुःखसाधनम् ॥ १ ॥” ॥ ३३ ॥

जाव न इंदियहाणी, जाव न जरारक्खसी परिप्फुरइ । जाव न रोगवियारा, जाव न मच्चू समुल्लियइ ॥ ३४ ॥

व्याख्या— हे आत्मन् ! यावद् ‘इन्द्रियाणां’ श्रोत्रादीनां ‘हानिः’ स्वस्वविषयग्रहणप्रतिघातो न जातोऽस्ति, तथा या-
 वच्छरीरे जरैश्च राक्षसी, शरीरसर्वस्वग्रसनात्, ‘न परिस्फुरति’ नाऽऽगच्छति, तथा यावद् ‘रोगाणां’ व्याधीनां, ‘विकारा’

जगद्रूपाः समुद्रासा न वर्तन्ते, तथा यावन् 'मृत्युः' कालो, न समाश्लिष्यति-न मरणं जायते, तावद्धर्मं उद्यमं कुर्वित्यर्थ-
मथा चोक्तं 'भर्तृहरिणा'-"यावत्स्यस्यमिदं कलेवरमृहं यावज्जरा दूरतो, यावच्चेन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नाऽऽयुषः ।
आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयतो महान्, प्रोक्षिषे भवने हि कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ? ॥ १ ॥" ॥ ३४ ॥

जह गेहंमि पलित्ते, कूयं गणितं न सफलं कोइ । तह संपत्ते मरणे, धम्मो कह कीरण ? जीव ! ॥ ३५ ॥

प्याख्या-यथा गेहे 'प्रदीप्ते' अग्निप्रकोपे जाते सति कोऽपि कूपं खनितुं 'न शक्नोति' न समर्थो भवति, तथा 'मरणे'
परलोकगमने, 'सम्प्राप्ते' आसन्ने जाते हे 'जीव !' आत्मन् ! धर्मः कथं क्रियेत ? यदा धर्मस्य करणावसरोऽभूत्तदा न
कृतः, सम्प्रति मृत्युत्सङ्गतः किं विधास्यसीति भावः ॥ ३५ ॥

स्वयमसामयमेवं, विचुलयाचंचलं जण जीयं । संज्ञाणुरागसरिसं, खणरमणीयं च तारुण्यं ॥ ३६ ॥

प्याख्या-हे आत्मन् ! एतद् 'द्रूपं' शरीरसीन्दर्यं अशाश्वतं, शश्वद्भवतीति शाश्वतं, न शाश्वतमशाश्वतमनित्यं, रोगा-
दिभिः कारणैरस्य विनाशात्सन्तु कुमारचक्रवर्त्यादेरिव, तथा चोक्तं -"थोवेण वि सप्पुरिसा, सणंकुमारुब केइ बुज्झंति ।
देहे राणपरिहाणी, जं किर देवेहिं से कहियं ॥ १ ॥" तथा जगति विद्युल्लतावत् 'चञ्चलं' चपलं, 'जीवितं' प्राणधारणं,
यथा विद्युल्लता क्षणदृष्टनष्टा तथेदं जीवितमपि, 'च' पुनः 'स्तारुण्यं' यौवनं सन्ध्यानुरागसदृशं क्षणं यावद् 'रमणीयं' सु-

न्दरं, यथा सन्ध्यायामभ्रपटलानि विविधवर्णभास्त्रि भवन्ति, पुनर्वायुप्रयोगाद्विनश्यन्ति, तथेदं तारुण्यमपि पञ्च दिनानि भवन्ति, ततो जरेव तद्विनाशिनी समुलसत्यतस्तारुण्ये को मदः ? ॥ ३६ ॥

गयरुण्णचंचलाओ, लच्छीओ तियसचावसारिच्छं । विसयसुहं जीवाणं, बुज्झसु रे जीव ! मा मुज्झ ॥ ३७ ॥

व्याख्या-हे जीव !-आत्मन् !, यासां लक्ष्मीणां त्वं मदं धत्से 'एता मम यावज्जीवं पार्श्वं न मोक्षन्त्ये'वं परं ता 'लक्ष्म्यः' श्रियो, गजरुण्यत् चंचला, न चिरस्थायिन्यो भवन्ति, सम्प्रत्यपि पूर्वं श्रीमन्तो दृष्ट्वा पश्चात्त एव निःश्रीका भूयांसो वीक्ष्यन्त इत्यतः श्रीणां स्थिरत्वं न, तथा जीवानां 'विषयसुखं' शब्दादिसुखं 'त्रिदशचापसदृक्षं' इन्द्रधनुर्वच्चञ्चलं, अतो 'रे जीव !' आत्मन् ! एवं चञ्चलस्वभावं सर्वं ज्ञात्वा 'बुध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'मा मुह्यस्व' मा मोहं प्राप्नुहि, पुनरेतादृक्सामग्र्या योगस्य दुष्प्राप्यत्वात् ॥ ३७ ॥

जह संज्ञाणं सउणा-ण संगमो जह पहे अ पहियाणं । सयणाणं संजोगा, तहेव खणभंगुरा जीव ! ॥ ३८ ॥

व्याख्या-यथा 'सन्ध्यायां' सायन्तनसमये 'शकुनानां' पक्षिणां 'सङ्गमः' सम्बन्धः, सन्ध्यासमये एकस्मिंस्तरौ यथ भूयांसः सर्वदिग्भ्यः पक्षिणो मिलन्ति, रात्रावुषित्वा पुनः प्रातर्यथेच्छं यान्ति च, पुनर्यथा 'पथि' मार्गे, 'पथिकानां' अध्वगानां, सङ्गमो, यथा पथि पथिका रात्रावेकत्र स्थित्वा प्रातःकाले स्वस्वेष्टग्रामादिकं प्रति पृथक् पृथग् यान्ति, तथेति यथा तेषां 'तथैव' तेनैव प्रकारेण, 'हे जीव !' आत्मन् ! 'स्वजनानां' सम्बन्धितां-माता[मातृ]पितृभ्रात्रादीनां, संयोगाः 'क्षणभ-

दुराः' क्षणेन विनश्यन्शीलाः, तेऽपि कियन्तं कालं संयुज्य पुनरायुःक्षये वियुज्यन्तेऽतस्तेषु मा मोहं गच्छेरिति भावः ॥३८॥

निम्नाविरामे परिभावयामि, गेहे पलित्ते किमहं सुयामि ।

इज्झंतमप्पाणमुविकखयामि, जं धम्मरहिओ दिअहे गमामि ॥ ३९ ॥

व्याख्या—'निशाया' रात्रे 'विंरामे' अवसाने, जागरितः सन्नेवं 'परिभावयामि' चिन्तयामि, किं तद्? यदहं धर्मेण रहितो दिवमान् 'गमयामि' अतिवाहयामि, तद् 'गेहे' गृहे, 'प्रदीप्ते' अग्निज्वालावलीढे, किं? 'स्वपिमि' शये—निद्रां करोमीति यायत्, तथा 'दह्यन्तं' अग्निज्वालायाऽप्लेह्यमानं 'आत्मानं' शरीरं 'उपेक्षे' अवगणयामि, दह्यते चेत्तदा दह्यतामित्युपेक्षां विदधामीत्यर्थः, एतावता धर्मरहितदिनान्यतिवाहयता मया कर्माग्निना दह्यमानः स्वात्मा उपेक्षित इति ज्ञापितम् ॥३९॥

जा जा वगइ रयणी, न सा पडिनियत्तई । अधम्मं कुणमाणस्स, अहला जंति राइओ ॥ ४० ॥

व्याख्या—या या प्रजति 'रजनी' रात्रिः न सा 'प्रतिनिवर्तते' पुनरागच्छति, ताश्चाऽधर्मं कुर्वतो, जन्तोरिति गम्यते, 'अफला' धर्मरूपफलरहिता रात्रयो यान्ति ॥ ४० ॥

जस्सऽत्थि मग्गुणा सखं, जस्स चऽत्थि पलायणं । जो जाणइ न मरिस्सामि, सो हु कंखे सुए सिया ॥ ४१ ॥

व्याख्या—यस्य 'अस्ति' विद्यते, मृत्युना सह 'सख्यं' मैत्री, यस्य चाऽस्ति 'पलायनं' नाशनं, मृत्योरिति प्रक्रमस्तथा

यो जानीते यथा 'ऽहं न मरिष्यामि' "सो हु" स एव, 'काङ्क्षति' प्रार्थयते, 'श्वे' आंगमिनि दिने 'स्याद्, भविष्यतीदमिति गम्यते, ततोऽद्यैव धर्मं कुरुष्वेति भावः ॥ ४१ ॥

दण्डकलियं कारिता, वचंति हु राइओ अ दिवसा य । आउससंविह्लिता, गयां य न पुणो नियत्तंति ॥ ४२ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! "दण्डकलियं" दण्डरीति 'कुर्वन्तो' विदधत 'आयु'र्जीवितं 'संवेष्टयन्तः' सन्निहितोपक्रमकारणैर्लघुकुर्वन्तो, 'हु'र्निश्चये, रात्रयश्च दिवसाश्च व्रजन्ति, अयं भावो - यथा कोलिकदण्डः सूत्रमुद्वेष्टते निखिलमपि तथा आयुरुद्वेष्टयन्तो रात्रियासराः प्रयान्तीत्यर्थः, परं ते रात्रिदिवसा गताश्च न पुनर्निवर्तन्ते' प्रत्यागच्छन्ति ॥ ४२ ॥

जहेह सीहो व मिथं गहाय, मच्चू नरं णेइ हु अंतकाले ।

ण तस्स माया व पिया व भाया, कालंमि तंमिंऽसहरा भवंति ॥ ४३ ॥

व्याख्या-यथेत्यौपम्ये, 'इहे'ति लोके 'सिंहो' मृगपतिर्वेति पूरणे, 'मृगं' कुरङ्गं गृहीत्वा प्रक्रमात्परलोकं नयतीति सम्वन्धः, एवं 'मृत्युः' कृतान्तो 'नरं' पुरुषं नयति, 'हु'रवधारणे, ततो नयत्येव 'अन्तकाले' जीवितव्यावसानसमये न 'तस्य' मृत्युना नीयमानस्य माता वा पिता वा "भाय"ति वा शब्दस्येह गम्यमानत्वाद्भाता वा 'काले' तस्मिन् जीवितान्तरूपे 'अंशं' प्रक्रमाजीवितभागं 'धारयन्ति' मृत्युना नीयमानं नरं रक्षन्तीत्यंशधरा भवन्तीत्युक्तं हि-"न पिता आतरः पुत्रा, न भार्या न च धान्धवाः । न शक्ता मरणात्त्रातुं, मग्नाः संसारसागरे ॥ १ ॥" इति ॥ ४३ ॥

जीअं जलपिन्दुसमं, संपत्तीओ तरंगलोलाओ । सुमिणयसमं च पिम्मं, जं जाणसु तं करेज्जासु ॥ ४४ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! 'जीवितं' प्राणधारणं 'जलविन्दुसमं' कुशाग्रप्राष्ठाम्भोविन्दुवच्चक्षलं, तथा 'सम्पत्तय' ऋद्धय-
'स्तरङ्ग'वद्दीचीव 'लोला'श्चपलास्त्परितमन्यत्र संक्रामन्तीत्यर्थश्च पुनः 'प्रेम' रूपादीनां स्नेहः, 'स्वप्नसमं' क्षणदृष्टनष्टमित्य-
र्थस्तस्माद्यजानीपे तथा कुरुष्वेति, एतावतैषामस्थिरत्वं ज्ञात्वा स्थिरे श्रीजिनधर्मे उद्यमं कुर्विति सूचितम् ॥ ४४ ॥ रूपकम् ॥
संक्षरागजलयुवुओवमे, जीविणं य जलपिंदु चंचले । जुषणे च नइवेगसंनिभे, पावजीव ! किमियं न वुज्झसि ? ४५

व्याख्या-सन्ध्यारागश्च जलयुद्बुद्धश्चेति द्वन्द्वस्ताभ्यामुपमा यस्य तस्मिन्नेवंविधे 'जीविते' आयुषि, च शब्दो व्यग्रहितः
सम्बन्धो 'जलपिन्दुचंचले च' कुशाग्रादिलग्नतोयलववच्चपले चेत्यर्थः, उपमात्रयाभिधानमतितरलतादर्शनार्थं, 'यौवने'
तारुण्ये, च शब्दाद्व्यनिचयादौ च 'नदीवेगसन्निभे' सरिज्जलतुल्ये सति, हे 'पापजीव !' दुरात्मन् ! किमिदं न
बुध्यसे ? पश्यन्नपीति ॥ ४५ ॥

अन्नत्थं सुया अन्नत्थं, गेहिणी परिणणो वि अन्नत्थं । भूयवल्लिख कुटुंबं, पक्खिस्वत्तं हयकयंतेण ॥ ४६ ॥

व्याख्या-'अन्यत्र' अन्यस्यां गतौ 'सुताः' पुत्राः, अन्यत्र 'गेहिनी' कलत्रं, 'परिंजनोऽपि' परिवारोऽपि अन्यत्र 'हस्त-
कृतान्तेन' निन्दयमेन, सुतादिरूपं कुटुम्बं भूतेभ्यो वलिरिव 'प्रक्षिप्तं' इतस्ततः पर्यस्तं, यथा भूतेभ्यो वलिः प्रक्षिप्यते
तथेदं कुटुम्बमपि सर्वं कृतान्तेन भिक्षां भिक्षां गतिं प्रापितमिति ॥ ४६ ॥

जीवेण भवभवे मि-हियाइ देहाइ जाइ संसारे । ताणं न सागरेहिं, कीरइ संखा अणंतेहिं ॥ ४७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! यच्छरीरार्थं त्वमेवंविधानि पापानि कुरुष्व परं ये देहाः संसारे जीवेन 'भवे भवे' जन्मनि जन्मनि 'मुक्ता'स्त्यक्तास्तेषां देहानां 'अनन्तै'रनन्तसंख्यैः 'सागरैः' समुद्रैः संख्या न क्रियते, अनन्तसंख्यसागरविन्दुभ्योऽपि पूर्वपूर्वभवजीवमुक्तशरीराणामनन्तत्वाद्, यद्वाऽनन्तैः 'सागरैः' सागरोपमसमयैः, शेषं पूर्ववत्तथा चोक्तं-"जीवेण जाणि उ विस-जियाणि जाइसपसु देहाइं । थेवेहिं तओ सयलं, पि तिहुयणं हुज्ज पडिहत्थं ॥ १ ॥" ॥ ४७ ॥

नयणोदयं पि तासिं, सागरसलिलाओ बहुयरं होइ । गलियं रुयमाणीणं, माऊणं अन्नमन्नाणं ॥ ४८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! तासां रुदन्तीनां 'मातृणां' जननीनां, 'अन्यान्यासां' अपरापर जन्मभाविनीनां ['गलितं' पतितं] 'नयनोदकं' अश्रुजलमपि 'सागरसलिलात्' समुद्रपानीया 'द्वहुतरं' अधिकतरं, भवति, ताभी रुदतीभिरश्रुजलमेतावद् ग[ग]लितं पातितं, यत्संख्या समुद्राम्भसाऽपि कर्तुं न शक्यत इत्यर्थः ॥ ४८ ॥

जं नरए नेरइया, दुहाइं पावंति घोरऽणंताइं । तत्तो अणंतगुणियं, निगोयमज्झे दुहं होइ ॥ ४९ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! य 'नैरयिका' नारका नरके 'घोराणि' रौद्राणि च तान्य 'नन्तानि' अप्राप्तापरभागानि घोरानन्तानि, 'दुःखानि' असातवेद्यानि, प्राप्नुवन्ति, तथा चोक्तं-"तह फालिया वि उक्कत्ति-आ वि तलिआ वि च्छिन्नभिन्ना वि ।

दह्म भग्गा मुडिया, तोडिया तह वीलीणा य ॥ १ ॥ पावोदण पुणरवि, मिलंति तह चेव पारयरसुव । इच्छंता वि हु न
 मरंति, कह वि ते नारय चराया ॥ २ ॥ पभणंति तओ दीणा, मा मारेह सामि ! पहु नाह ! । अइदुसहं दुक्खमिणं,
 पसिअह मा कुणह एत्ताहे ॥ ३ ॥ एवं परमाहम्मिय-पाएसु पुणो पुणो वि लगंति । दंतेहिं अंगुलीओ, मिण्हंति भणंति
 दीणाइं ॥ ४ ॥ तत्तो अ निरयपाला, भणंति रे ! अज्ज दूसहं दुक्खं । जइआ पुण पावाइं, करेसि तुट्ठो तया भणसि
 ॥ ५ ॥ नत्थि जए सयधू, अहवा अहमेव एत्थ सवविज्ज । अहवा वि खाह पिअह, दिट्ठो सो केण परलोओ ? ॥ ६ ॥
 संता पियंता इह जे मरंति, पुणो वि ते खंति पियंति राइं । खुहाई तत्ता पुण जे मरंति, पुणो वि तप्पंति खुहाई ते ज
 ॥ ७ ॥ नत्थि अ पुणं पावं, भूअऽभहिओ अ दीसइ न जीवो । इच्चाइ भणसि तइया, वायालत्तेण परितुट्ठो ॥ ८ ॥ मंस-
 रसंमि य गिद्धो, जइया मारेसि निग्घिणो जीवे । भणसि तया अम्हाणं, भक्खमिणं निम्मियं विहिणा ॥ ९ ॥ वेयवि-
 हिया न दोसं, जण्णे अहिंस ति अहव जंपेसि । चरचरचरस्सतो फा-लिज्जण खाएसि परमंसं ॥ १० ॥ लावयत्तिरि-
 अंडय-रसयसमाइणि पियसि अइगिद्धो । इण्हि पुण पुक्कारसि, अइदुसहं दुक्खमेयंति ॥ ११ ॥ अलिएहि वंचसि तया,
 कूडफयमाइएहिं मुद्धजणं । पेसुण्णाइण करे-सि हरिसिओ पलवसि इयाणिं ॥ १२ ॥ तइआ खणेसि खत्तं, घायसि वीसं-
 भियं मुससि लोयं । परधणलुद्धो बहुदे-सगामनगराइं भंजेसि ॥ १३ ॥ तेण वि पुरिसयारे-ण विनडिओ मुणसि तणसमं
 भुवणं । परदयेणं विलसेसि, कुणसि पुक्कार किं पुणिण्हि ? ॥ १४ ॥ मा हरसु परधणाइं, सिक्खविओ भणसि धिट्ठयाए
 अ । सयस्स वि परकीयं, सहोअरं कस्स वि न दवं ॥ १५ ॥ तइया परजुवईणं, चोरियरमियाइं मुणसि सुहाइं । अइरत्तो

वि तु तासिं, मारसि भत्तारपमुहे अ ॥ १६ ॥ सोहग्गे ण य नडिओ, कूडविलासेहिं (?) कुणसि ताहिं समं । इण्हिं तु तत्त-
 तंय-डिउल्लियाणं पलाएसि ॥ १७ ॥ परकीयच्चिय भज्जा, भुज्जइ निअया उ माउभइणीओ । एवं च दुविअहुत्त-ग-
 पिओ वयसि सिक्खविओ ॥ १८ ॥ पिंडेसि असंतुट्ठो, बहु पावपरिग्गहं तहा मूढो । आरंमेहि अ तूससि, रूससि ? किं इत्थ
 दुक्खेहिं ॥ १९ ॥ आरंभपरिग्गहव-ज्जियाण निवहइ अम्ह न कुडुवं । इय भणियं जस्स कए, तं आणसु दुहविभा-
 गउत्थं ॥ २० ॥ भरियं पिक्खलियाई-ण सीविअं जइ मुहं तुहउमहेहिं । ता होसि पराहुत्तो, भुंजसि रयणीइ पुण मिट्ठं
 ॥ २१ ॥ पियसि सुरं गायंतो, वक्खणंतो भुआहि नचंतो । इह तत्तल्लतुंव-तऊणि किं पीअसि ? न हयास ! ॥ २२ ॥ गुरु-
 देवाणुगहासो, विहिआ आसायणा वयं भग्गं । लोगो अ गामकूड-त्तणाइभावेसु संतविओ ॥ २३ ॥ इय जइ नियहत्था-
 रो-वियस्स तस्सेव पावविडवस्स । भुंजसि फलाइं रे दुट्ठ !, अम्ह ता इत्थ को दोसो ? ॥ २४ ॥ इच्चाइ पुवभवदु-कयाइं
 सुमरायित्तं निरयपाला । पुणरवि वियणा उ उई-रयंति विविहप्पयारेहिं ॥ २५ ॥ उक्कत्तिऊण देहा-उ ताण मंसाइ चड-
 प्फटंताण । ताणं चिय वयणे प-क्खियंति जलणम्मि भुंजेउं ॥ २६ ॥ रे रे ! तुह पुवभवे, संतुट्ठी आसि मंसरसिएहिं ।
 इअ भणित्तं तस्सेव य, मंसरसं गिण्हित्तं दित्ति ॥ २७ ॥ तिरियाण य भारारो-वणाणि सुमराविऊण खंधेसु । चडिऊण सुरा
 तेमिं, भरेण भंजंति अंगाइं ॥ २८ ॥ दीणा सघनिहीणा, नपुंसगा सरणवज्जिया खीणा । चिट्ठंति नरयवासे, नेरइया
 अहव किं बहुणा ॥ २९ ॥ अच्छि निमीलणमित्तं, नत्थि सुहं दुक्खमेव अणुवज्जं । नरए नेरइयाणं, अहोनिंसं पच्चमाणाणं

॥ ३० ॥ तत्थ य सम्महिट्ठी, पायं चिंतंति वेयणाऽभिहया । मुत्तुं कम्माइ तुमं, मा रूत्तसु जीव ! जं भणियं ॥ ३१ ॥
सपो पुक्कयाणं, कम्माणं पावणं फलविवागं । अवराहेसु गुणेषु अ, निमित्तमित्तं परो होइ ॥ ३२ ॥ धारिज्जंतो जल-
निहि, यीचीकडोलभिन्नकुलसेलो । न हु अन्नजम्मनिम्मिअ, सुहासुहो दिवपरिणामो ॥ ३३ ॥ वारिज्जंतो वि हु गुरु-
जणेण तइआ फरेसि पायाइं । सयमेव किणिय दुक्खे, रूत्तसि रे जीव ! कस्सिण्हि ? ॥ ३४ ॥ सत्तमियाओ अन्ना, अट्ठ-
मिया नत्थि नरयपुढवि त्ति । एमाइ कुणसि कूडु-त्तराइ इण्हि किमुयियसि ? ॥ ३५ ॥ इय चिंताए तह वे-अणाहिं
रायिऊण अगुहकम्माइं । जायंति रायभवणा-इएसु कमसो अ सिज्झंति ॥ ३६ ॥ अन्ने अवरुप्परकलह-भावओ तह य
फोररुणेणं । पायंति तिरिअभायं, भमंति तत्तो भवमणंतं ॥ ३७ ॥” ततो नरकदुःखेभ्यो ‘निगोदाः’ साधारणवनस्प-
तिविशेषास्तेषां मध्ये ‘अनन्तगुणितं’ अनन्तगुणं, पुनः पुनर्जन्ममरणरूपं दुःखं भवति, यत् उक्तं—“गोला हुंति असंखा,
हुंति निगोआ असंखा गोले । इफिक्को अ निगोओ, अणंतजीवो मुणेयवो ॥ १ ॥ एगूसासम्मि म[ओ]उं (?) सत्तरसं-
घाराउऽणंतपुत्तो पि । पुयुगभवगहणाओ, एएसु निगोयजीवेसु ॥ २ ॥” ॥ ४९ ॥

तंमि वि निगोयमज्झे, वसिओ रे जीव ! विविहकम्मवसा । विसहंतो तिव्वदुहं, अणंतपुग्गलपरावत्ते ॥ ५० ॥

म्याख्या—‘रे जीव !’ हे आत्मन् ! ‘तस्मिन्नपि’ नारकदुःखातिशायि दुःखसङ्कुले निगोदमध्ये ‘उपितः’ स्थितः, कस्मात् ?,
‘यिषिपकर्मवशात्’ अनेकविध-ज्ञानावरणीयादि-कर्मपरतन्त्रतया, यत् उक्तं—“जया मोहोदओ तिव्वो, अण्णाणं

सु महम्भयं । कोमलं वेयणीयं नु, तथा एगिंदियत्तणं ॥ १ ॥” किं कुर्वन् तत्रोपित ? इत्याह-अनन्तान् सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गल-
परावर्तान् यावत् ‘तीक्ष्णं’ उग्रं ‘दुःखं’ एकस्मिन् श्वासोच्छ्वासे साधिकसप्तदशभवात्मकं ‘विषहमाणो’ अनुभवन्, उक्तं
च-“सत्तरसप्तमहिया विर, इगाणुपाणंमि हुंति खुडुभवा । सगतीससयतिहुत्तर-पाणू पुण इगमुहुत्तंमि ॥ १ ॥ पणस-
द्विसहसपणसइ-उत्तीसा इगमुहुत्तखुडुभवा । आवलियाणं दोसय-छप्पन्ना एगखुडुभवे ॥ २ ॥” ॥ ५० ॥

नीहरिय कह वि तत्तो, पत्तो मणुयत्तणं पि रे जीव ! । तत्थ वि जिणवरधम्मो, पत्तो चिंतामणिसरिच्छो ॥ ५१ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘कथमपि’ महता कष्टेन ‘ततो’ निगोदाग्निःसृत्य ‘मनुष्यत्वं’ मनुजत्वमपि प्राप्तं ‘स्तत्रापि’ मनु-
ष्यत्वेऽपि, चिन्तामणिसदृक्षो, मनोभिलाषपूरकत्वात्, श्रीजिनवरधर्मः पुण्यवशात्प्राप्तः, “निसरेणीहर-नील-धाड-वर-
हाडा” इति [८-४-७९ हैमप्राकृतसूत्रेण] निःसरे नीहरादेशः ॥ ५१ ॥

पत्ते वि तंमि रे जीव !, कुणसि पमायं तुमं तयं चेव । जेणं भवंधकूवे, पुणो वि पडिओ दुहं लहसि ॥ ५२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! ‘तस्मिन्’ दुष्प्रापे श्रीजिनधर्मे ‘प्राप्तेऽपि’ लब्धेऽपि, त्वं तमेव ‘प्रमादं’ निद्राविकथादिकं
करोषि, येन प्रमादेन भय एवाऽन्धकूपस्तस्मिन्पुनरपि पतितो ‘दुःखं’ नरकादावसातमेव लभसे, आर्पवचनत्वाद्भविष्यत्यर्थे
वर्तमानता, परं हारितं जिनधर्मं पुनर्न लप्स्यस इत्यर्थः ॥ ५२ ॥

उवलद्धो जिणधम्मो, न य अणुचिन्नो पमायदोसेणं । हा !! जीव ! अप्पवेरिअ, सुवहुं पुरओ विसूरिहिसि ५३

व्याख्या-हे जीव ! त्वया दैवयोगाज्जिनधर्मं 'उपलब्धः' प्राप्तः, परं 'प्रमाददोषेण' आलस्यादिवैशुण्येन च 'नाऽनु-
चीर्णो' न सेवितो, 'हा' इति खेदे, 'आत्मवेरिन् !' स्वजीवशत्रो ! हे जीव ! 'पुरतो' मरणावसाने-परलोके वा, 'सुवहुं'
अतिशयेन, शशिराजयत् 'खेत्स्यसे' खेदं प्राप्स्यसि-शोचिष्यसीत्यर्थः, "खिदेर्जूरविस्तरा"विति [८-४-१३२ हैम-
प्राकृतसूत्रेण] खिदेर्विस्तरादेशः ॥ ५३ ॥

सोगन्ति ते वराया, पच्छा समुवट्टियंमि मरणंमि । पावपमायवसेणं, न संचियो जेहि जिणधम्मो ॥ ५४ ॥

व्याख्या-ते 'वराका' रक्तास्तपस्विनः, पश्चान् मरणे 'समुपस्थिते' प्राप्ते सति 'शोचन्ति' शोकं कुर्वन्ति, ते के ?, वैर्व-
राकैः 'पापप्रमादयशेन' दुष्टालस्यादिपरतन्त्रतया जिनधर्मो न 'सञ्चितः' स्वात्मनि न सम्भृतो 'हा ! हा !! वयमकृत-
धर्माणः परलोके कथं सुखिनो भविष्याम' इति शोकं विदधतीति भावः ॥ ५४ ॥

भी धी धी संसारे, देवो मरिऊण जं तिरी होइ । मरिऊण रायराया, परिपचइ निरयजालाहिं ॥ ५५ ॥

व्याख्या-संसारे चानुर्गतिकरूपं-भवं धिग् धिग्, धिक्क्रयामिधानं तु निन्द्यतमत्वं सूचनार्थं, संसारस्य धिक्त्वे कारणमाह-
यस्मा 'देव' सुरो 'मृत्या' च्युत्वा 'तिर्यक्' पृथिव्यादिर्भवति, तथा 'राजराजो' वासुदेवादिर्मृत्वा निरयज्वालाभिः परिपच्यते,
यत उक्तं-"मीरासु संठणसु य, कुडुसु अ पयणणसु कुंभीसु । लोहीसु अ पलवन्ते, पयन्ति कालाउ नेरइए ॥ १ ॥" ॥५५॥

जाइ अणाहो जीवो, दुमस्स पुप्फं व कम्मवायहओ । धणधन्नाहरणाइं, धरसयणकुडुं वमिहेवि ॥ ५६ ॥

व्याख्या—हे जीव ! अयं 'जीव' आत्मा कर्मैव 'वातो' वायुस्तेन 'हतः' प्रतिहतो, 'अनाथो' अस्वामिको—अनाधारः सन् 'द्रुमस्य' तरोः पुष्पमिव याति, परलोकमिति गम्यते, यथा द्रुमस्य पुष्पं वातप्रेरितं सद्यात्यधः पतति, तथा जीवोऽपि, किं कृत्वा ?, धनधान्याभरणानि गृहं स्वजनकुटुम्बं च मुक्त्वा, अनुक्तोऽप्यत्र चकारो बोद्धव्यः, प्राकृतत्वाद्वि-
भक्तिलोपश्च ॥ ५६ ॥

वसियं गिरीसु वसियं, दरीसु वसियं समुद्रमज्झग्मि । रुक्खऽग्गेसु य वसियं, संसारे संसरंतेणं ॥ ५७ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! त्वया 'संसारे' भवे, 'संसरता' इतस्ततः पर्यटता सता कदाचिद् 'गिरिषु' पर्वतेषु 'उपितं' स्थितं, कदाचिद् 'दरीषु' कन्दरेषूपितं, कदाचित्समुद्रमध्ये उपितं, कदाचिद्वृक्षाग्रेषु चोपितं, अनवस्थितत्वाज्जीवस्य ॥ ५७ ॥
किंशाऽयमात्मा नदवदपरापररूपैः परावर्तते, ततः कः कुलाभिमानावकाशः ? इत्याह—

देवो नेरइओ त्ति य, किडपयंगो त्ति माणुसो एसो । रुक्खस्सी य विरूवो, सुहभागी दुक्खभागी य ॥ ५८ ॥

व्याख्या—'देवो' विबुधो, नारकः प्रतीत एव, इति शब्दाः सर्वे उपप्रदर्शनार्थाश्च शब्दाः समुच्चयार्थाः स्वगतानेक भेद-
सूचका वा, तथा 'कीटः' कृम्यादिः, 'पतङ्गः' शलभस्तिर्यगुपलक्षणं चैतन् 'मानुषः' पुमान्, एष जीवः, परावर्तत इति सर्वत्र
क्रिया, "रुक्खस्सि" त्ति कमनीयशरीरो 'विरूपो' विशोभः 'सुखं' सातं भजते तच्छीलश्चेति सुखभागी, एवं दुःखभागी ५८
राउ त्ति य दमगोत्ति य, एस सपागोत्ति एस वेयविऊ । सामी दासो पुज्जो, खलो त्ति अधणो धणवइ त्ति ॥ ५९ ॥

व्याख्या-तथा 'राजा' पृथिवीपतिर्द्रमको' निःस्व, एष जीवः 'श्वपाक'श्चाण्डालः, तथैष एव 'वैदवित्' सामादिवेदानां वेत्ता-प्रधानब्राह्मण इत्यर्थः, असकृदेषशब्दग्रहणं पर्यायनिवृत्तावपि जीवद्रव्यस्याऽनुवृत्तिज्ञापनार्थं, एष एवैको नानारूपेष्वेवं परावर्तते न सर्वथाऽन्यो भवतीत्यर्थः, तथा 'स्वामी', स्वपोष्यापेक्षया नायको, 'दासो' व्यक्षरकः, 'पूज्यो' अम्यः पंतीय-उपाध्यायादिः, 'खलो' दुर्जनो, 'अधनो' निर्द्रव्यो, 'धनपति'रीश्वरः ॥ ५९ ॥

नवि इत्थ कोइ निपमो, सकम्मविजिविट्ठसरिसकयचिट्ठो । अन्नान्नरूववेसो, नडो व परियत्तए जीवो ॥ ६० ॥

व्याख्या- किय 'नाऽपि' न सम्भाव्यतेऽत्र कश्चिन्नियमो'ऽवश्यम्भावो, यथा परे मन्यन्ते-"पुरुषः पुरुषत्वमश्नुते, पशवः पशुत्व" मित्यादिरूपः, प्रमाणवाधित्वात्, कर्मवैचित्र्येण भववैचित्र्योपपत्तेः, किं तर्हि?, स्वकर्मविनिविष्टसदृशकृत-चेष्टः परावर्तते जीव इति सम्बन्धः, तत्र क्रियत इति कर्म-ज्ञानावरणीयादि, स्वस्याऽऽत्मनः कर्म स्वकर्म, तस्य विनिविष्टं विनियेशः, प्रकृतिस्थित्यनुभागप्रदेशात्मकं रचनमित्यर्थः, तस्य सदृशी-तदनुरूपा कृता-निर्वर्तिता चेष्टा-देवादिपर्याया-ध्यासरूपो व्यापारो येन स तथेति समासो, दृष्टान्तमाह 'अन्यान्यरूपो' नानाऽऽकारो 'वेषो' नेपथ्यवर्णकविच्छित्त्यादिलक्षणो यस्याऽसावन्यान्यरूपवेषः, कोऽसौ?, नटः, स इव 'परावर्तते' परिभ्रमति 'जीव' आत्मेति, तदिदं संसारेऽनवस्थितत्वमालोच्यं, तथा चोक्तं-श्रीआचाराङ्गे-"से असइ उच्चागोए, असति नीयागोए, नो हिणे णो अतिरित्ते, णोऽपीहए, इति संखाय को गोयावादी? को माणावादी? कंसि वा एगे गिज्जे तम्हा पंडिए नो हरिसे णो कुज्जे"[एतटीका] "इति"

संसार्यसुमान् 'असकृद्' अनेकश 'उच्चैर्गोत्रे' मानसत्काराहं, उत्पन्न इति शेषः, तथाऽसकृद् 'नीचैर्गोत्रे' सर्वलोकावगीते,
पौनःपुन्येनोत्पन्न इति, तथाहि नीचैर्गोत्रोदयादनन्तमपि कालं तिर्यङ्वास्त इति, स चाऽनन्ता उत्सर्पिण्यवसर्पिणीः,
आयलिकाकालासंख्येयभागसमयसंख्यान् पुद्गलपरावर्त्तानिति x x x तदेवमुच्चावचेषु गोत्रेष्वसकृदुत्पद्यमानेनाऽसु-
मता x x x न मानो विधेयो नाऽपि दीनतेति, तयोश्चोच्चावचयोर्गोत्रयोर्वन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि तुल्यानीत्याह—“णो
हीणे णो अतिरित्ते” यावन्त्युच्चैर्गोत्रेऽनुभाववन्धाध्यवसायस्थानकण्डकानि, नीचैर्गोत्रेऽपि तावन्त्येव, तानि च सर्वाण्य-
प्यसुमताऽनादिसंसारे भूयोभूयः स्पर्शितानि, तत उच्चैर्गोत्रकण्डकार्यतयाऽसुभृन्न हीनो नाऽप्यतिरिक्तः, एवं नीचैर्गोत्र-
कण्डकार्यतयाऽपीति, x x x यतश्चोच्चावचेषु स्थानेषु कर्मवशादुत्पद्यन्ते, वल्लूपलाभादिमदस्थानानां चाऽसमञ्जसता-
मयगम्य किं कर्तव्यमित्याह—“णोऽपीहृए”, ‘अपिः’ सम्भावने, स च भिन्नक्रमो, जात्यादीनां मदस्थानानामन्यतममपि
‘नो ईहेताऽपि, नाऽभिलषेदपि, अथवा नो स्पृहयेन्नाऽवकाङ्क्षेदिति, तत्र यद्युच्चावचेषु स्थानेष्वसकृदुत्पन्नोऽसुमांस्ततः
किमित्याह—“इति संवाय” इत्यादि, इतिरुपग्रदर्शने, इत्येतत्पूर्वोक्तनीत्योच्चावचस्थानोत्पादादिकं ‘परिसंख्याय’ ज्ञात्वा ‘को
गोत्रवादी भवेद् ?’ यथा ममोच्चैर्गोत्रं सर्वलोकमाननीयं [तथा] नाऽपरस्येत्येवंवादी को बुद्धिमान् भवेत् ?, तथाहि—म-
याऽन्यैश्च जन्तुभिः सर्वाण्यपि स्थानान्यनेकशः प्राप्तपूर्वाणीति, तयोच्चैर्गोत्रनिमित्तमानवादी वा को भवेत् ?, न कश्चित्सं-
सारस्वभावपरिच्छेदीत्यर्थः, किञ्च “कंसि वा एगो गिज्जे” अनेकशोऽनेकस्मिन् स्थानेऽनुभूते सति तन्मध्ये कस्मिन्वा
एकस्मिन्नुच्चैर्गोत्रादिकेऽनवस्थिते स्थाने रागादिविरहादेकः कथं गृध्येत् ?, तात्पर्य—आसेवां विदितकर्मपरिणामो विदध्याद्,

गुज्येत गार्घ्यं, यदि तत्स्थानं प्राप्तपूर्वं नाऽभविष्यत्, तच्चाऽनेकशः प्राप्तपूर्वम्, अतस्तल्लाभालाभयोर्नोत्कर्षापकर्षौ विधेयाविति, आह च “तन्महा” इत्यादि, यतोऽनादौ संसारे पर्यटताऽसुमताऽदृष्टायत्तान्यसकृदुच्चावचानि स्थानान्यनुभूतानि, तस्मात्कथञ्चिदुच्चादिकं मदस्यानमवाप्य ‘पण्डितो’ हेयोपादेयतत्त्वज्ञो ‘न हृष्ये’न्न हर्षं विदध्याद्, उक्तं च—‘सर्वसुखान्यपि बहुशः, प्राप्तान्यदृता मयाऽत्र संसारे । उच्चैःस्थानानि तथा, तेन न मे विस्मयस्तेषु ॥ १ ॥ जइ सो वि णिज्जरमओ, पडिसिद्धो अट्टमाणमहणेहि । अवसेसमयट्ठाणा, परिहरिया पयत्तेणं ॥ २ ॥’ नाऽप्यवगीतस्थानावाप्तौ वैमनस्यं विदध्याद्, आह च—“णो कुञ्जो” अदृष्टवशात्तथाभूतलोकासम्मतं जातिकुलरूपबललाभादिकमधममवाप्य ‘न कुप्ये’न्न क्रोधं कुर्यात्, कतरत्तीचस्थानं शब्दादिकं या दुःखं मया नाऽनुभूतमित्येवमवगम्य नोद्वेगवशगेन भाव्यमुक्तं च—‘अवमानात्परिभ्रंशा-द्वपयन्धधनक्षयात् । प्राप्ता रोगाश्च शोकाश्च, जात्यन्तरशतेष्वपि ॥ १ ॥ संते य अविमहईवं, असोइवं पंडिएण य अमंते । सप्पा दु दुमोपमियं, हियएण हियं धरंतेणं ॥ २ ॥ होऊण चक्कवट्ठी, पुहुइवती विमलपंडुरच्छत्तो । सो वेव नाम भुज्जो, अणाहसाळालओ होइ ॥ ३ ॥” ॥ ६० ॥

नरःसु चेपणाओ, अणोयमाओ असायवहुलाओ । रे जीव ! तए पत्ता, अणंतखुत्तो बहुविहाओ ॥ ६१ ॥

१ यदि सोऽपि निर्जरागदः, प्रतिपिरोऽष्टमानमपनेः । अवशेषमदस्थानानि, परिहर्तव्यानि प्रयत्नेन ॥ १ ॥ २ ससु चाविस्मेतुमशोचितं पण्डितेन चाऽसरसु । तस्य हि दुमोपमिदं, हृदयेन हितं धरताम् ॥ २ ॥ भूत्वा चक्रवर्ती, पृथिवीपतिर्विमलपाण्डुरच्छत्रः । स एव नाम भूपो-ऽनाथशाळालयो भवति ॥ ३ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'अनन्तकृत्वो'ऽनन्तवारान्, 'नरकेषु' रत्नप्रभादिषु सप्तसु 'बहुविधा' अनेकप्रकारा 'अनुपमा' अनन्यसदृशा असातेन-दुःखेन बहुला- व्याप्ता वेदना- असात्तावेदनीयकर्मजनिताः पीडाः प्राप्ता, यत उक्तं-“नेरइया णं भंते ! कइविहं वेयणं पच्चणुभवमाणा विहरंति !, गोयमा ! दसविहं, तं जहा-सीयं १ उसिणं २ खुहं ३ पिवासं ४ कंडूयं ५ परज्झं ६ जरं ७ दाहं ८ भयं ९ सोगं १०” [एतटीका]-“तत्र शीतोष्णे प्रतीते, क्षुत्पुनर्नारकाणां सदा स्थायिनी, ते हि क्षुद्वेदनादह्यमानाः सकलजगद्घृतादिपुद्गलाहारेऽपि न तृप्यन्ति, पिपासा तु नित्यं कण्ठोष्ठतालुजिह्वादिशोपविधायिनी सकलजलधिजलपानेऽपि नो शाम्यति, कण्डूः क्षुरकादिभिरप्यनुच्छेद्या, “परज्झं” पारवश्यं, ज्वरो यावज्जीवमत्रत्याद-नन्तगुणो, दाहभयशोका अप्यत्रत्येभ्योऽनन्तगुणा इति” ॥ ६१ ॥

देवत्ते मणुअत्ते, पराभिओगत्तणं उवगएणं । भीसणदुहं बहुविहं, अणंतखुत्तो समणुभूयं ॥ ६२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वया 'देवत्वे' देवभवप्राप्तौ, तथा 'मनुजत्वे' मनुष्यभवप्राप्तौ, 'परे' स्वस्मादन्ये-देवा मनुजाश्च, तेषां 'अभियोगत्वं' परतन्त्रत्वं, 'उपगतेन' प्राप्तेन सता पारवश्याद् 'अनन्तकृत्वो'ऽनन्तवारान् 'बहुविधं' अनेकप्रकारं 'भीषणं' भयानकं 'दुःखं' असातं 'समनुभूतं' वेदितम् ॥ ६२ ॥

तिरियगइं अणुपत्तो, भीममहावेयणा अणेगविहा । जम्मणमरणऽरघट्टे, अणंतखुत्तो परिब्भमिओ ॥ ६३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं तिर्यग्गतिमनुप्राप्तोऽनेकविधा 'भीममहावेदना' रौद्रमहापीडा, विपहमाणः, सन्निति गम्यते,

जन्ममरणारपट्टेऽनन्तकृत्यः 'परिभ्रान्तः' पर्यटित, उक्तं च—“तिरिया कसंकुसारा, निवायवहबंधमारणसयाइं । नवि
इहपं पायंता, परतथ जइ नियमिया हुंता ॥ १ ॥” ॥ ६३ ॥

जायंति के रि दुक्या, सारीरा माणसा व संसारे । पत्तो अणंतरुत्तो, जीवो संसारकंतारे ॥ ६४ ॥

व्याख्या—हे आत्मन् ! संसारकान्तारे यावन्ति कान्यपि 'शारीराणि' शरीरसम्बन्धीनि 'मानसानि' मनोभवानि वा
दुःखानि, तानि मर्त्यप्ययं जीयोऽनन्तकृत्यः प्राप्तः ॥ ६४ ॥

तण्हा अणंतरुत्तो, संसारे तारिसी तुमं आसी । जं पसमेउं सवो-दहीणमुदयं न तीरिजा ॥ ६५ ॥

व्याख्या—रे जीव ! संसारे तव तादृशी 'तृष्णा' तृषाऽनन्तवारानासीत्, नरके इति गम्यते, यां तृष्णां प्रशमितुं 'स-
रोदपीनां' सरलसमुद्राणां 'उदकं' जलं 'न शक्नुयात्' न समर्थ भवेत् ॥ ६५ ॥

आसी अणंतरुत्तो, संसारे ते छुहा वि तारिसिया । जं पसमेउं सवो, पुग्गलकाओ वि न तरिजा ॥ ६६ ॥

व्याख्या—रे जीव ! तव 'संसारे' नरकभवे, अनन्तकृत्यस्तादृशी 'क्षुधा' बुभुक्षा आसीद्, यां क्षुधां 'प्रशमितुं' निवर्त-
यितुं सर्वोऽपि पुद्गलकायो घृतादिरूपो न शक्नुयात् ॥ ६६ ॥

काऊणमणेगाइं, जम्मणमरणपरियट्टणसयाइं । दुक्खेण माणुसत्तं, जइ लहइ जहिच्छियं जीवो ॥ ६७ ॥

व्याख्या—हे जीव ! 'अनेकानि' अनन्तानि, जन्ममरणानां परावर्तनशतानि—कदाचिज्जन्म कदाचिन्मरणमित्येवंरू-

पाणि कृत्वा 'दुःखेन' कष्टेन, अयं 'जीव' आत्मा, यदि यद्[च्छिकं]च्छया (!) 'मानुषत्वं' मनुजत्वं लभते, न तु सुखेन,
कुशलपक्षकारी पुनः सुखेन मृत्वा सुखेनैव लभत इति गार्थार्थः ॥ ६७ ॥

तं तद् दुल्लहलंभं, विदुलयाचंचलं च मणुअत्तं । धम्मंमि जो विसीयद्द, सो काउरिसो न सप्पुरिसो ॥ ६८ ॥

व्याख्या-तन्मनुजत्वं तथा चुल्लकादि दशोपनयव्यवस्थया 'दुर्लभलाभं' दुर्लभप्राप्तिं तथा विदुलतावच्चंचलं च, लब्ध्वेति
गम्यते, यो मनुजो 'धर्मे' जिनप्रणीते, अदृष्टवशात् प्राप्ते 'विपीदति' विषण्णो भवति, धर्मं न सम्यगनुतिष्ठतीत्यर्थः, स
'कापुरुषः' कुत्सितपुरुषो, न सत्पुरुषः ॥ ६८ ॥

मणुस्सजम्मे तडिलद्धयंमि, जिणिंदधम्मो न कओ य जेणं ।

तुट्ठे गुणे जह धाणुक्कणं, हत्था मलेयवा अवस्स तेणं ॥ ६९ ॥

व्याख्या-मनुष्यजन्मनि संसाराम्भोनिधितटप्राये लब्धे सति येन मनुष्येण, चः पादपूरणार्थो, जिनेन्द्रधर्मोऽहिंसादि-
रूपो 'न कृतो' नानुचीर्णस्तेन मनुष्येण 'अवश्यं' निश्चितं, मरणावसाने हस्तौ 'मृदितव्यौ' घृष्टव्यौ, "हा ! हा ! मया
सत्यां सामग्र्यां धर्मरूपं पाथेयं न जग्गहे, अथाहं किं करोमीति", कस्मिन् केनेव ?, यथा 'गुणे' प्रत्यञ्चायां त्रुटिते सति
रणभूमौ 'धानुक्केण' धनुर्धरेण, हस्तौ मृदितव्यौ भवतस्तथा तेनाऽपि, मृद्नातेर्मल इत्यादेशः ॥ ६९ ॥

रे जीव ! निसृणि चंचलसहाय, मिल्हेविणु सयल वि यज्झभाव ।
नयमेयपरिग्गहविविहजाल, संसारि अत्थि सह इंदयाल ॥ ७० ॥

ध्यात्या-‘रे जीव !’ आत्मन् !, त्वं ‘शृणु’ आकर्णय, किं तदित्याह ‘चञ्चलस्वभावान्’ चपलस्वरूपान्, सकलानपि
पाणभागान् शरीरादीन् तथा ‘नयमेदो’ नयप्रकारो यः ‘परिग्रहो’ धनधान्यक्षेत्रवास्तुरूप्यसुवर्णकुप्यद्विपदचतुष्पदरूपस्तस्य
यद् ‘विषिधजालं’ अनेकप्रकारसमूहस्तच्च मुक्त्वा परलोके यास्यसीति गम्यते, अतः संसारे यदस्ति धनधान्यादिकं तत्सर्वं
‘इन्द्रजालमिव’ तन्त्रयलेनाविद्यमानयस्तुप्रकाशनमिव, इन्द्रजालं वस्तुगत्याऽसदित्यर्थः ॥ ७० ॥

पियपुत्तमित्तघरघरणिजाय, इहलोइअ सवि नियसुहसहाय ।

नयि अत्थि कोइ तुह सरणि मुख्ख !, इक्खलु सहसि तिरिनरयदुक्ख ॥ ७१ ॥

ध्यात्या-हे ‘मूर्त !’ अज्ञातिन् !-आत्मन् !, यदर्थं त्वं द्रव्याद्युपार्जने परवशनादिकं कुरुष्व तत्सर्वमैहलौकिकं पितापु-
त्रमित्रगृहगृहिणीनां ‘जातं’ समूहस्तव नरकादौ प्राप्तस्य ‘शरणे’ निर्भयत्वस्थापने, ‘निजशुभसहाय’ आत्मकल्याणनिमित्तं
न कोऽप्यस्ति, न कोऽपि तत्र त्रातेत्यर्थः, केवलं जन्मान्तरे ‘एक एव’ एकाक्येव, तिर्यङ्मरकदुःखानि सहिष्यसे, ये वर्त-
माने काले प्रसिद्धास्ते भूते भविष्यत्यपि भवन्तीति वचनाददुष्टः प्रयोगः ॥ ७१ ॥

कुसज्जगे जह ओसर्पिबुए, धोयं चिट्ठइ लंयमाणए। एवं मणुआण जीवियं, समयं गोयम ! मा पमायए ॥ ७२ ॥

व्याख्या-कुशाग्रे यथा 'अवश्यायविन्दुकः' शरत्कालभाविश्लक्ष्णवर्षविन्दुः, स्वार्थे कः प्रत्ययः, 'स्तोकं' अल्पं, काल-
मिति गम्यते, तिष्ठति लम्बमानक, एवं मनुजानां जीवितं, अतः समयमपि गौतम ! मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ॥ ७२ ॥

संबुज्झह किं न बुज्झह ?, संबोहि खलु पेच्च दुल्लहा । नो हूवणमंति राहओ, नो सुलहं पुणरवि जीवियं ॥ ७३ ॥

व्याख्या-श्री सूत्रकृताङ्गे वैतालीयाध्ययने भगवानादितीर्थकरो भरततिरस्कारागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह, यदि
वा सुरासुरनरोगतिरश्चः समुद्दिश्याऽऽह, यथा-'सम्बुध्यध्वं' यूयं धर्मे बोधं कुरुत, 'किं न बुध्यध्वं ?' एवंविधसामग्र्यां
सत्यां कस्माद्धर्मे बोधो न क्रियत ? इत्यर्थः, यतोऽकृतधर्माणां 'प्रेत्य' परलोके सम्बोधिर्धर्मप्राप्तिरूपा पुनर्दुर्लभा, खलु
शब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुदुर्लभैव, नो 'हु'निश्चये, नैवाऽतिक्रान्ता रात्रय 'उपनमन्ति' पुनर्दौकन्ते, नह्यतिक्रान्तो यौव-
नादिकालः पुनरावर्त्तत इति भावः, पुनरपि 'जीवितं' संयमजीवितं, 'नो' नैव, सुलभं, यदि वा 'जीवितं' आयुस्त्वुदितं
तरसन्धातुं न शक्यत इत्यायुषोऽनियतत्वमाह ॥ ७३ ॥

डहरा बुद्धा य पासह, गम्भत्था वि चयंति माणवा । सेणे जह वट्ठयं हरे, एवं आउखयंमि तुट्ठइ ॥ ७४ ॥

व्याख्या-"डहरा" वाला एव एके-केचिज्जीवितं त्यजन्ति, तथा वृद्धाश्च, गर्भस्था अपि मानवा, उपदेशयोग्यत्वा-
न्मानवग्रहणं, एतत् पश्यत यूयं, यत्सर्वास्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति, तथाहि-त्रिपल्योपमायुष्कस्याऽपि पर्या-

ह्यनन्तरमन्तर्मुहूर्त्तनैय कस्यचिन्मृत्युरूपतिष्ठतीत्यत्र दृष्टान्तमाह—यथा श्येनो 'वर्त्तकं' तित्तिरिजीवं 'हरते' हन्ति, एव-
मायुःक्षये प्राणान्मृत्युरपहरेदायुःक्षये वा श्रुयति जीवितम् ॥ ७४ ॥

तिहुयणजणं मरंतं, दद्रूण नयंति जे न अप्पाणं । विरमंति न पावाओ, धिन्दी धिट्त्तणं ताणं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—'त्रिभुवनजनान्' समस्तलोकान्, वियमाणान् दृष्ट्वा य आत्मानं प्रक्रमाद्धर्मे 'न नयन्ति' न प्रापयन्ति, तथा
पापाद्य हिंसादेर्न विरमन्ति' न निवर्तन्ते, तेषां 'घृष्टत्वं' धार्ष्ट्यं, धिग् धिक् ॥ ७५ ॥

मा मा जंपह पट्टुअं, जे यद्धा चिक्खणेहि कम्मेहिं । सधेसि तेसि जायइ, हियोवएसो महादोसो ॥ ७६ ॥

व्याख्या—खल्वेवमस्मी पुनः पुनः प्रतिबोध्यमाना अपि किमिति न प्रतिबुध्यन्त इति 'बहु कं' बहुलं, 'मा मेति' निषेधे,
'जल्पत' वदत, यद्धा अयोग्यान् प्रत्युपदिशतो गुरुन्मति साधूनामिदं वाक्यं—हे गुरवो ! मा मा बहुकं हितोपदेशादिकं
जल्पत, कुतो ? यतो ये प्राणिनश्चिक्खणैर्निविडैः 'कर्मभिर्ज्ञानावरणीयादिभिर्वद्धा' आश्लिष्टा, तेषां प्राणिनां हितो-
पदेशो धर्मोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा, दोषस्तु—“आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्धंतरहस्सं,
अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥” इत्यादिको, दर्पान्मामप्ययमेवमनुशास्तीत्यादिरूपो द्वेषो वा 'जायते' भवति, ब्रह्मदत्त-
चक्रवर्त्यादिवद्, यत उक्तं—“उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये । पयःपानं भुजङ्गानां, केवलं विपवर्धनम् ॥ १ ॥”
ततश्च यस्मान्निविडकर्मणां हितोपदेशो महादोषो महाद्वेषो वा जायते तस्मात्तान् प्रति मा बहु बहु जल्पतेत्यर्थः ॥ ७६ ॥

कुणसि ममत्तं धनसय-णविहवपमुहेसुऽणंतदुक्खेसु । सिद्धिलेसि आयरं पुण, अणंतसुक्खंमि सुक्खंमि ॥७७॥

व्याख्या-रे मूढात्मन् । त्वं 'अनन्तदुःखेषु' अनन्तदुःखकारणेषु, धनस्वजनविभवप्रमुखेषु, धनं-हिरण्यादिः, स्वजनो-
मात्रादि, विभवो-हस्त्यश्वादित्प्रभृतिषु 'ममत्वं' ममीकारं करोपि, तथा चोक्तं श्रीआचाराङ्गे [लोकविजयाध्ययने प्रथ-
मोद्देशके] "माया मे पिया मे भाया मे भगिणी मे भज्जा मे पुत्ता मे धूता मे सुण्हा मे सहिसयणसंगंधसंथुया मे विवि-
त्तोपकरणपरियट्ठणभोयणच्छायणं मे, इच्चत्थं गट्ठिए लोए वसे पमत्ते अहो य राओ य परितप्पमाणे कालाकालत्तमुट्ठाई
संजोगऽट्ठी अट्ठालोभी" [एतद्दीका]-"मातृविषयो रागः संसारस्वभावादुपकारकर्तृत्वाद्दोषजायते, रागे च सति मदीया
माता क्षुत्पिपासादिकां वेदनां मा प्रापदित्यतः कृपिवाणिज्यसेवादिकां प्राण्युपधातरूपां क्रियामारभते, तदुपधातकारिणि
च तस्यां वाऽकार्यप्रवृत्तायां द्वेष उपजायते, तद्यथा-अनन्तवीर्यप्रसक्तायां रेणुकायां रामस्येवेति, एवं पिता मे, पितृ-
निमित्तं रागद्वेषौ भवतो, यथा रामेण पितरि रागात्तदुपहन्तरि च द्वेषात्सप्तकृत्वः क्षत्रिया व्यापादिताः, सुभूमेनापि
त्रिःसप्तकृत्वो ब्राह्मणा इति, भ्राता मे, भगिनी निमित्तेन च क्लेशमनुभवति प्राणी, तथा भार्यानिमित्तं रागद्वेषोद्भवस्त-
द्यथा-चाणाक्येन भगिनीभगिनीपत्याद्यवज्ञातया भार्यया चोदितेन नन्दान्तिकं द्रव्यार्थमुपगतेन कोपाश्लन्दकुलं क्षयं
निन्ये, तथा पुत्रा मे न जीवन्तीत्यारम्भे प्रवर्तते, एवं दुहिता मे दुःखिनीति रागद्वेषोपहतचेताः परमार्थमजानानस्तत्तद्वि-
धत्ते येनैहिकामुष्मिकानपायानवामोति, तद्यथा-जरासन्धो जामातरि कंसे व्यापादिते स्वबलावलेपादपसृतवासुदेवपदा-

नुमारी मन्त्रयाहनः क्षयमगात्, स्नुषा मे न जीवतीत्यारम्भादौ प्रवर्तते, 'सखिस्वजनसंग्रन्थसंस्तुता मे' सखा-मित्रं,
 स्वजनः-पितृव्यादिः, संग्रन्थः-स्वजनस्याऽपि स्वजनः पितृव्यपुत्रशालादिः, संस्तुतो-भूयो भूयो दर्शनेन परिचितोऽथवा
 पूर्णसंस्तुतो-मातृपित्रादिभिरभिहितः, पश्चात्संस्तुतः-शालकादिः, स इह ग्राह्यः, स च मे दुःखित इति परितप्यते, विविक्तं-
 शोभनं प्रचुरं वा, उपकरणं-हस्त्यश्वरथासनमश्वकादि, परिवर्तनं-द्विगुणत्रिगुणादिभेदभिन्नं तदेव, भोजनं-मोदकादि,
 आच्छादनं-पट्टयुगादि, तच्च मे भविष्यति नष्टं वा, "इच्छत्य"मिति, इत्येवमर्थं गृद्धो लोकस्तेष्वेव मातृपित्रादिरागादि-
 निमित्तस्थानेष्वामरणं, प्रमत्तो-ममेदमहमस्य स्वामी पोषको वेत्येवं मोहितमना 'वसेत्' तिष्ठेदिति, उक्तं च-'पुत्रा मे
 भ्राता मे, स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे । इति कृतमेमेशब्दं, पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १ ॥ पुत्रकलत्रपरिग्रह-समत्व-
 दोषैर्नरो प्रजति नाशम् । कृमिक इव कोशकारः, परिग्रहादुःखमाप्नोति ॥ २ ॥' × × × तदेवं कषायेन्द्रियप्रमत्तो मातृपि-
 त्राद्यर्थमर्थोपार्जनरक्षणतत्परो दुःखमेव केवलमनुभवतीत्याह च-"अहो" इत्यादि, अहश्च सम्पूर्णं रात्रिं च, च शब्दात्प-
 क्षं मासं च निवृत्तशुभाध्यवसायः परि-समन्तात्तप्यमानः परितप्यमानः सन् तिष्ठति, तद्यथा-'कई या वच्चइ सत्थो ?,
 किं भंउं ? कथं केत्तिया भूमी ? । को कयविकयकालो ?, निविसई किं कहिं केण ? ॥ १ ॥' इत्यादि, स च परितप्य-
 मानः किम्भूतो भवतीत्याह-'काले'त्यादि, कालः-कर्तव्यावसरस्तद्विपर्यासोऽकालः, सम्यगुत्थातुं-अभ्युद्यन्तुं शीलमस्येति
 समुत्थापीति पदार्थो, वाक्यार्थस्तु काले-कर्तव्यावसरे अकालेन-तद्विपर्यासेन समुत्तिष्ठतेऽभ्युद्यतमनुष्ठानं करोति, तच्छी-

१ कदा प्रजति सार्वः, किं भाण्डं कुत्र कियती भूमिः । कः कयविकयकालो, निर्विशति (निर्गच्छति) किं क केन ? ॥ १ ॥

लभ्येति, कर्तव्यावसरे न करोतीत्यन्यदा च विदधातीति, यथा वा काले करोत्येवमकालेऽपीति, यथा वाऽनवसरे न करो-
त्येवमवसरेऽपीति, अन्यमनस्कत्वादपगतकालाकालविवेक इति भावना, यथा प्रद्योतेन भृगापतिरपगतभर्तृका सती ग्रह-
णकालमतिवाह्य कृतप्राकारादिरक्षा जिघृक्षितेति, यस्तु पुनः सम्यकालोत्थायी भवति स यथाकालं परस्पराणावाधया सर्वाः
क्रियाः करोतीति, तदुक्तं—‘मासैरष्टभिरह्ना च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा । तत्कर्तव्यं मनुष्येण, येनाऽन्ते सुखमेधते ॥ १ ॥’
धर्मानुष्ठानस्य च न कश्चिदकालो मृत्योरिवेति, किमर्थं पुनः कालाकालसमुत्थायी भवतीत्याह—“संजोगट्टी” संयुज्यते
संयोजनं वा संयोगोऽर्थः—प्रयोजनं संयोगार्थः, सोऽस्याऽस्तीति संयोगार्थी, तत्र धनधान्यहिरण्यद्विपदचतुष्पदराज्यभा-
र्यादिः संयोगस्तेनाऽर्थी—तत्प्रयोजनी, अथवा शब्दादिविषयः संयोगो मातापितृादिभिर्वा, तेनाऽर्थी कालाकालसमुत्थायी
भवतीति, किञ्च “अट्टालोभी” अर्थो—रत्नकुप्यादिस्तत्र आ—समन्तालोभोऽर्थालोभः, स विद्यते यस्येत्यसावपि काला-
कालसमुत्थायी भवति, मम्मणवणिग्वत्तथाहि—असावतिक्रान्तार्थोपार्जनसमर्थयौवनवया जलस्थलपथप्रेषितनानादेशभा-
ण्डभृतबोहिस्थगन्तृकोष्टमण्डलिकासम्भृतसम्भारोऽपि प्रावृषि सप्तरात्रावच्छिन्नमुद्दालप्रमाणजलधाराचर्पनिरुद्धसकलप्राणि-
गणसङ्घारमनोरथायां महानदीजलपुरानीतकाष्ठानि जिघृक्षुरूपभोगधर्मावसरे निवृत्तापराशेषशुभपरिणामः केवलमर्थोपा-
र्जनप्रवृत्त इति, उक्तं च—“उर्कखण्ड खण्ड निहण्ड, रत्तिं ण सुअति दिया वि य ससंको । लिंपइ ठएइ सययं, लंछिय-

१ उखनति खनति निदधाति (निहन्ति), रात्रौ न स्वपिति दिवाऽपि च सशङ्कः । लिम्पति स्थगयति सततं, लाञ्छितप्रतिलाञ्छितं करोति ॥ १ ॥ भुङ्क्ष्व
न तावद्विच्छः (निग्यांपारो), जिमितुं नाऽपि चाप मद्दयामि । नाऽपि च वत्स्यामि गृहे, कर्तव्यमिदं ब्रह्म ॥ २ ॥

पडिउंछियं कुणइ ॥ १ ॥ भुंजसु न ताव रिफो, जेमेउं नवि य अज्ज मज्जीहं । न वि य वसीहामि घरे, कायवमिणं वहं
अज्ज ॥ २ ॥” अथ प्रकृतार्थो-अनन्तसौख्ये मोक्षे पुनरादरं अनुरागं, ‘शिथिलयसि’ शिथिलं कुरुपे, मोक्षगमनाय तद्धे-
तुष्यर्हिसादिषु न प्रवर्तसे इति भावः ॥ ७७ ॥

संसारो दुहहेऊ, दुखखफलो दुस्सहदुखखरूवो य । न चयंति तं पि जीवा, अइवद्धा नेहनिअलेहिं ॥ ७८ ॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं संसारो दुःखस्य हेतुः-कारणं, तथा दुःखमेव फलं यस्याऽसौ दुःखफलः, च पुनः ‘दुस्सहं,
सोदुमशक्यं यदुःखं तद्रूपस्तत्स्वरूपः, तमपि संसारं ‘जीवाः’ प्राणिनः ‘स्नेहनिगडैः’ प्रेमशृङ्खलाभिः ‘अतिवद्धा’ अतिशयेन
गृहीता न त्यजन्ति, ब्रह्मदत्तादिवत्, ब्रह्मदत्तो मारणान्तिकरोगवेदनादिभिरभिभूतः सन्तापातिशयात् स्पृशन्तीं प्रणयि-
नीमिव विश्वासभूमिं मूर्च्छां बहुमन्यमानस्तथा हस्तीकृतो विहस्ततया, विषयीकृतो वैषम्येण, गोचरीकृतो ग्लान्या, दष्टो
दुःसासिकया, क्रोडीकृतः कालेन, पीडितः पीडाभिर्निरूपितो नियत्या, आदित्सितो दैवेन, अन्तिकेऽन्त्योच्छ्वासस्य, मुखे
महाप्रवासस्य, द्वारि दीर्घनिद्राया, जिह्वाग्रे जीवितेशस्य वर्तमानो, विरलो वाचि, विह्वलो वपुषि, प्रचुरः प्रलापे, जितो
जृम्भिकाभिरित्येवम्भूतामवस्थामनुभवन्नपि महामोहोदयाद्भोगांश्चिकाङ्क्षिषुः पार्श्वोपविष्टां भार्यामनवरतवेदनावशगलद-
श्रुरक्तनयनां कुरुमति ! कुरुमतीत्येवं व्याहरन्नघः सप्तमीं नरकपृथ्वीमगात्, तत्राऽपि तीव्रतरवेदनाऽभिभूतोऽप्यविगणय्य
वेदनां तामेव कुरुमतीं व्याहरतीत्येवम्भूतो भोगाभिप्यङ्गो दुस्त्यजो भवति केषाञ्चिद्, अन्येषां पुनर्महापुरुषाणामुदारसत्त्वा-

नामात्मनोऽन्यच्छरीरमित्येवमवगततत्त्वानां सनत्कुमारादीनामिव यथोक्तरोगवेदनासद्भावे सत्यपि मयैवैतत् कृतं सोढ-
व्यमपि मयैवेत्येवं जातनिश्चयानां कर्म क्षणोद्यतानां न मनःपीडोत्पद्यते इति, उक्तं च-“उप्तो यः स्वत एव मोहसलिलो
जन्मालयालोऽशुभो, रागद्वेषकषायसन्ततिमहानिर्विघ्नबीजस्तथा । रोगैरङ्कुरितो विपत्कुसुमितः कर्मद्रुमः साम्प्रतं, सोढा नो
यदि सम्यगेण फलितो दुःखैरधोगामिभिः ॥ १ ॥ पुनरपि सहनीयो दुःखपाकस्तवायं, न खलु भवति नाशः कर्मणां सञ्चि-
तानाम् । इति सह गणयित्वा यद्यदायाति सम्यक्, सदसदिति विवेकोऽन्यत्र भूयः कुतस्त्यः ? ॥ २ ॥” ॥ ७८ ॥

नियक्त्वापयणचलिओ, जीवो संसारकाणणे घोरे । का का विडम्बणाओ, न पावए दुसहदुक्खाओ ॥ ७९ ॥

व्याख्या-अयं ‘जीव’ आत्मा ‘घोरे’ रौद्रे ‘संसारकानने’ भवकान्तारे ‘निजकर्मपवनचलित’ आत्मीयज्ञानावरण्यादि-
कर्मवायुप्रेरितो ‘दुस्सहं’ सोढुमशक्यं दुःखं याभ्यस्ता दुस्सहदुःखा, एवंविधाः काः कां ‘विडम्बना’ वधवन्धादिरूपाणि
पिणोपनानि न प्राप्नुयात् ?, अपि तु सर्वा अपि ॥ ७९ ॥

सिसिरंमि सीयलानिल-लहरिसहस्सेहि भिन्नघणदेहो । तिरियत्तणंमि रण्णे, अणंतसो निहणमणुपत्तो ॥ ८० ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं ‘तिर्यक्त्वे’ तिर्यग्भवे ‘अरण्ये’ कान्तारे ‘शिशिरे’ शीतकाले ‘शीतलानिललहरिसहस्रै’र्हेमन्त-
यातप्रवाहसहस्रैर्‘पनं’प्रचुरं यथा स्यात्तथा ‘भिन्नो’ व्यथितो देहो यस्य स भिन्नघनदेहः, प्राकृतत्वाद् व्यत्ययः, एवंविधः सन्
‘अनन्तरो’ अनन्तवारान्, यावन्निधनं विनाशमनुप्राप्तः ॥ ८० ॥

गिम्हाययसंततो, रण्णे छुहिओ पिवासिओ बहुसो । संपत्तो तिरियभवे, मरणदुहं बहु विसूरंतो ॥ ८१ ॥

व्याख्या-रे जीव । त्वं तिर्यग्भवे 'अरण्ये' अरण्यान्तः पतितो, 'ग्रीष्मातपेन' उष्णकालातपेन, 'सन्तप्तः' सन्तापितः-पीडितः सन् 'बहुशो' बहून्यारान् 'क्षुषितो' बुभुक्षितः, 'पिपासित'स्तृपितो, 'बहु' अतिशयेन, खिद्यमानो मरणदुःखं सम्प्राप्तः ॥ ८१ ॥

पासासु रण्णमज्जे, गिरिनिज्जरणोदगेहि बुज्झंतो । सीआनिलडज्झविओ, मओसि तिरियत्तणे बहुसो ॥ ८२ ॥

व्याख्या-रे जीव । त्वं अरण्यमध्ये 'तिर्यक्त्वे' तिर्यग्भवे 'वर्षासु' वर्षाकाले, गिरीणां यानि 'निर्झरणोदकानि' प्रश्रवणजलानि, तैः 'ऊष्णमान'स्ततः स्थलादन्यत्र नीयमानः 'शीतलानिलेन' हिमवातेन दग्धः सन् 'बहुशो' वारंवारं 'मृतोऽसि' पयस्यं प्राप्तोऽसि ॥ ८२ ॥

एवं तिरियभवेसुं, कीसंतो दुक्खसयसहस्सेहिं । वसिओ अणंतखुत्तो, जीवो भीसणभवारण्णे ॥ ८३ ॥

व्याख्या-'एवं' पूर्वोक्तप्रकारेण तिर्यग्भवेषु जीवो दुःखशतसहस्रैः 'क्लिश्यन्' क्लेशं प्राप्नुवन् सन् अनन्तवारान् भीषणभवारण्ये 'उपितः' स्थितः ॥ ८३ ॥

बुद्धद्धकम्मपलया-निलपेरिओ भीसणंमि भवरण्णे । हिंढंतो नरएसु वि, अणंतसो जीव ! पत्तोऽसि ॥ ८४ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'भीषणे' भयजनके भवारण्ये 'उपितः' स्थितः, संसारकान्तारे 'दुष्टानि' दुष्टफलानि यान्यष्ट-

संख्यानि कर्माणि ज्ञानावरणीयादीनि, तान्येव 'प्रलयानिलः' प्रलयपर्वनस्तेन 'प्रेरितो' दोलितो 'हिण्डमानः' परिभ्रमन्
सन्नरकेष्वपि 'अनन्तशो' अनन्तवारान्, प्रक्रमाहुःखं प्राप्नोऽसि ॥ ८४ ॥

सत्तसु नरयमहीसुं, वज्रानलदाहसीअविअणासुं । वसिओ अणंतखुत्तो, विलयंतो करुणसहेहिं ॥ ८५ ॥

व्याख्या-रे जीव । त्वं 'सप्तसु' सप्तसंख्यासु नरकपृथ्वीषु रत्नप्रभादिषु 'वज्रानलस्य' वज्राग्नेर्दाघस्य' उष्णस्य 'शीतस्य'
च, हिमस्य, या 'वेदनाः' पीडास्तासु 'करुणशब्दैः' दयाजनकरुतैर्विलपन् विलापं कुर्वन् सन् 'अनन्तकृत्वो' अनन्त-
वारान् 'उपितः' स्थितः, नरकेषूष्णवेदनायाः शीतवेदनायाश्च स्वरूपमेवमागमज्ञाः प्रज्ञापयन्ति, तथाहि-निदाघचरम-
समये नभोमध्यमधिरुढे चण्डमहसि, मेघनिर्मुक्तै नभसि, कस्यापि पुंसो अत्यन्तपित्तप्रकोपाभिभूतस्य निपिद्धातपवार-
णस्य सर्वतो दीप्तवह्निज्वालाकरालस्य यादृगुष्णवेदना जायते ततोऽप्युष्णवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्तगुणा, अपि च
यदि नारका उष्णवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य ज्वलत्खादिराङ्गारराशौ प्रक्षिप्य ध्मायन्ते तदा चन्दनलिप्ता इवाऽत्यन्तसु-
खान्निद्रामपि लभेरन् । तथा पौषे माघे वा रात्रौ निरम्बे नभसि हृदयादिकम्पकृति वाति मारुते हिमाचलस्थलीकृतस्थिते-
निरग्नेर्निराश्रयस्य निरावरणस्य तुषारकणसिक्काङ्गस्य पुंसो या शीतवेदना ततोऽपि शीतवेदनेषु नरकेषु नारकाणामनन्त-
गुणा, किञ्च यदि नारकाः शीतवेदनेभ्यो नरकेभ्य उत्पाद्य यथोक्तपुरुषस्थाने स्थाप्यन्ते तदा ते प्राप्तात्यन्तनिर्वात-
स्थाना इव निरुपमसुखान्निद्रामप्यासादयेयुरिति ॥ ८५ ॥

पियमायसयणरहिओ, दुरंतवाहिहिं पीडिओ बहुसो। मणुयभवे निस्सारे, विलविओ किं न तं सरसि? ॥ ८६ ॥

ध्याख्या-रे जीव ! 'निस्सारे' असारे मनुष्यभवे त्वं मातृपितृस्वजनै 'रहितो' वियुक्तः, प्राकृतत्वाद्विपर्ययो, 'दुरन्त-
च्याधिभिः' दुःतेनान्तोऽवसानं येषां ते दुरन्ता, एवंविधा ये व्याधयस्तैः पीडितः सन् 'बहुशो' बहुभिः प्रकारैर्विल(पितो)प्तो
रिडापं कृतवान्, तं रिडापं किं न 'सरसि' विचारयसि?, अन्यत्रापि मनुष्यभवदुःखाधिकारे उक्तं-"नत्थि घरे मह
दयं, विलसइ लोओ पयइइ च्छणुत्ति । हिंभाइ रुअंति घरे, हज्जी किं देमि ? घरणीए ॥ १ ॥ दिति न मह ढोअं पि हु,
अत्तसमिद्धीइ गयिया सयणा । सेसा वि हु धणिणो परि-हवंति न हु दिति अवगासं ॥ २ ॥ अज्ज घरे नत्थि घयं, तिल्लं
छोणं च इंधणं यत्थं । जाया उ अज्ज तज्जणी, कल्ले किह होही ? कुटुंबं ॥ ३ ॥ वट्ठइ घरे कुमारी, वालो तणओ विट्ठप्पइ
न अत्थं । रोगगहुलं कुटुंबं, ओसहमुल्लाइयं नत्थि ॥ ४ ॥ उट्ठोआ मह घरणी, समागया पाहूणा बहु अज्ज । जिण्णं घरं
ए दट्ठं, इतरइ जलं गलइ सयं पि ॥ ५ ॥ कलहकरी मह भज्जा, असंबुडो परिअणो पहू विसमो । देसो अधारणिज्जो, एसो
यचामि अत्तत्थ ॥ ६ ॥ जलहिं पविसेमि महिं, भमेमि धाउं धमेमि अहवा वि । विज्जं मंतं साहे-मि देधयं वा वि अच्चेमि
॥ ७ ॥ जीवइ अज्ज वि सत्तू, मओ अ इट्ठो पहू अ मह रुट्ठो । दाणिग्गहणं मग्गं-ति विहविणो कत्थ वच्चामि ? ॥ ८ ॥
इच्छाइ महाधिंता, जरगहिया णिचमेव य दरिद्दा । किं अणुहवंति सुक्खं?, कोसंबीनयरिविप्पुव ॥ ९ ॥" तत्कथानकमिदं-
कौशाम्ब्यां सोमिलो द्विज आजन्मदरिद्रो भार्यापुत्रपुत्रिकादिकुटुम्बबहुलोऽन्यदा घनार्जनाय देशान्तरे गतः सन् वाणि-

ज्यादिव्यापाररहितं सदान-भोगं योगिनमेकमद्राक्षीत्, स च तं द्विजं चिन्तातुरं पृच्छति-का चिन्ता?, तेनोक्तं- दारिद्र्यं चिन्ताकारि, योगी स्नाह- त्वामीश्वरं करोमि, यदहं कथयामि तत्त्वया कार्यं, ततो द्वावपि पर्वतनिकुञ्जे गतौ, योगी प्राह-एष स्वर्णरसः शीतवातातपादिसहमानैः-शुष्ककन्दमूलफलाशिभिः शमीपत्रपुटैर्मौल्यते, द्वाभ्यामपि ततस्तथैव गृहीतो रसः, भृतं तुम्भं, विनिर्गतौ यनात्, योगी स्नाह-भो ! अग्रमत्तेन तुम्बकं धार्यं, दुःखेन षण्मासैर्मौलितोऽस्ति रसोऽयं, इत्येवं पुनः पुनः कथने रुष्टो विप्रो, ढोलितं तुम्भं, सागपत्रैरितस्ततः क्षिप्तो रसो गतः सर्वः, ततोऽयोग्योऽयमिति परित्यक्तः पृथिव्यां भ्रान्त्या मृत इति ॥ ८६ ॥

पवणुष्व गयणमग्गे, अलक्षितो भ्रम इ भवयणे जीवो । ठाणट्ठाणंमि समु-ज्झज्जण धणसयणसंघाए ॥ ८७ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अयं 'जीवः' प्राणी स्थाने स्थाने धनस्वजनसंघातान् "समुज्झज्जण"ति समुज्झय-त्यक्त्वा भवयणे 'अलक्षितो' अज्ञातस्वरूपः सन् 'भ्रमति' पर्यटति, कस्मिन् क इव ?, 'गगनमार्गे' नभोवर्त्मनि पवन इव, यथा गगने 'पवनो' वातो 'अलक्षितो' अदृश्यरूपः सन् भ्रमति, तथाऽयं जीवोऽपि ॥ ८७ ॥

विधिज्जंता असयं, जम्मजरामरणतिस्सक्कुंतेहिं । दुहमणुहवंति घोरं, संसारे संसरन्त जिया ॥ ८८ ॥

व्याख्या-हे आत्मन् ! अमी जीवाः संसारे चातुर्गतिकरूपे 'संसरन्त' इतस्ततः पर्यटन्तः सन्तो 'असकृद्' वारंवारं

‘पोरं’ रीद्रं ‘दुःखं’ असातं ‘अनुभवन्ति’ ग्रामुवन्ति, किम्भूता जीवाः?, जन्मजरामरणान्येव ‘तीक्ष्णा’ निशिता, ये ‘कुन्ताः’ ग्रामाले ‘मिथ्यमाना’ मेघमाना, अत एव दुःखानुभवनं जीवानाम् ॥ ८८ ॥

तद् वि गणं पि कया वि दु, अज्ञाणमुअंगडंकिआ जीवा । संसारचारगाओ, न य उविज्जंति मूढमग्गा ॥ ८९ ॥

प्याख्या-यद्यप्येवं दुःखमनुभवन्ति तथाऽपि, ‘हु’निश्चये, ‘कदाऽपि’ कस्मिन्नपि प्रस्तावे, अमी ‘मूढमनसो’ मूर्खा जीवा, भ्रज्जानमेव भुजद्गस्तेन ‘दष्टा’ भक्षिता, अज्ञानान्धा इत्यर्थः, ‘क्षणमपि’ स्तोककालमपि, संसार एव ‘चारको’ गुप्तिगृहं, तस्मात् ‘न चोद्विजन्ते’ नोद्विग्ना भवन्ति ॥ ८९ ॥

कीलसि कियंत वेलं, सरीरवावीइ जत्थ पइसमयं । कालरहद्वघडीहिं, सोसिज्जइ जीवियंभोहं ॥ ९० ॥

प्याख्या-रे जीव ! त्वं ‘शरीरवाप्यां’ देहरूपदीर्घिकायां कियतीं ‘वेलां’ समयं यावत् ‘क्रीडिष्यसि’ रंस्यसे?, कियन्तं कालं स्यास्यसीत्यर्थः, यत्र शरीरवाप्यां ‘प्रतिसमयं’ प्रतिक्षणं कालरघद्वघटीभिर्जीविताम्भ ओघो’ जीवितजलप्रवाहः शोष्यते, यथा वापी अरहद्वघटीभिः प्रतिसमयं निर्वास्यमानजलेन शोषमासादयति, तथेदं शरीरमपि प्रतिसमयं कालातिक्रमणेन जीवितजलशोषणाद्रिकं जायत इत्यर्थः ॥ ९० ॥

रे जीव ! बुज्झ मा मु-ज्झ मा पमायं करेसि रे पाव ! । किं परलोए गुरुदु-क्खभायणं होहिसि ? अयाण ! ९१

प्याख्या-‘रे जीव !’ आत्मन् ! त्वं ‘बुध्यस्व’ धर्मे बोधं कुरु, ‘मा मुह्य’ मा मोहमाप्नुहि, ‘रे पाप !’ दुष्टात्मन् !, अद-

द्व्यशात्प्राप्ते धर्मे मा 'प्रमाद' मा आलस्यं कुरु, हे 'अज्ञान !' मूढ ! 'परलोकै' परमवे 'गुरुदुःखानां' महदसातवेदनीय-
कर्मजन्यपीडानां 'भाजनं' पात्रं किं भवसि ?, वर्तमानायां भविष्यत्प्रयोगः प्राकृतत्वात् ॥ ९१ ॥

युज्जसु रे जीव ! तुमं, मा युज्जसु जिणमंयम्मि नाज्जणं । जम्हा पुणरवि एसा, सामग्गी दुल्लहा जीव ! ॥ ९२ ॥

व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'बुध्यस्व' धर्मे बोधं कुरु, 'ज्ञात्वा' यथास्वरूपमवबुध्य 'जिनमते' सर्वज्ञशासने 'मा मुह्य' मा मोहं याहि, जिनमर्त सम्यक् प्रतिपद्यस्वेत्यर्थः, यस्माद् हे जीव ! 'पुनरपि' एकशः काकतालीयन्यायेन प्राप्ता विद्यते, परं भूयोऽप्येषा सामग्गी-साधुश्रद्धादिरूपा, "चत्तारि परमंगाणि, दुल्लहाणीह जंतुणो । माणुसत्तं सुइ सद्धा, संजमम्मि य वीरियं ॥ १ ॥" इति रूपा वा, 'दुर्लभा' दुष्प्रापा, चक्रवेधवत्तथाहि-इंदपुरं नगरं, इंददत्तो राया, तस्स इट्ठाणं वराणं देयीणं बावीसं पुत्ता, अण्णे भणंति-एकाए चैव देवीए पुत्ता, ते सबे राइणोणं पाणसमा, अण्णा एक्का अमच्चधूया, सा परंपरिणंतेण दिट्ठिल्लिया, सा अण्णता कयाइ रिउण्हाता समाणी अच्छति, रायणा य दिट्ठा, कां एस त्ति ?, तेहि भणितं-तुज्ज देयी एसा, ताहे सो ताए समं रत्तिं एकं वसितो, सा य रिउण्हाता, तीसे गब्भो लग्गो, सा य अमच्चेण भणिल्लिता-जघा तुब्भं गब्भो आहूतो भवति तदा ममं साहेज्जसु, ताए तस्स कथितं दिवसो मुहुत्तो जं च रायएण उल्लवितं सोति-यंकारो, तेण तं पत्तए लिहितं, सो य सारवेत्ति, णवण्हं मासाणं दारओ जातो, तस्स दासचेडाणि तद्विवसं जातानि,

तंजहा-प्रणियओ पयतओ यहुलियो सागरो य, ताणि सहजाताणि, तेण कलायरिअस्स उवणीतो, तेण लेहाइताओ
गणियप्पणाओ पायत्तरि कळाओ गाहितो, जाघे ताओ गाहिति आयरिया ताघे ताणि तं कहंति वावछंति ये; पुब-
परिचएणं ताणि रोडंति, तेण ताणि णो चेव गणिताणि, गहिताओ कळाओ, ते अ अण्णे वावीसं कुमारा गाहिज्जंता
तं आयरियं पिट्ठंति, अवयणाणि भणंति, जति सो आयरियो पिट्ठेति ताघे गंतूण माऊणं साहंति, ताहे ताओ आयरियं
गिंमंति-कीस आहणसि ?, किं सुलभाणि पुत्तजम्माणि ?, ततो ते ण सिक्खियाओ । इओ य महुराए पवओ राया, तस्स
मुता णियुति नाम दारिया, सा रण्णो अलंकिया उवणीया, राया भणति-जो तव रीयति [सो ते] भंत्तारो, ततो ताए
णातं-जो यूरो धीरो विफंतो सो मम भत्ता होउ, से पुण रज्जं दिज्जा, ताघे सां य बलवाहणं गहाय गतां इंदपुरं नगरं,
तस्स इंदवत्तस्स रण्णो वइये पुत्ता (सुएल्लिया), इंदवत्तो तुट्ठो चिंतेइ-णूणं अण्णेहिंतो राइंहितो लट्ठो तो आगमितो,
ततो तेण उस्सितपडागं नगरं कारितं, तत्थ एक्कम्मि अक्खे अट्ठ चक्काणि, तेसिं परतो धीयल्लिया, सा अच्छिम्मि विंधि-
तप्पा, ततो इंदवत्तो राया संनद्धो णिग्गतो सह पुत्तेहिं, सा वि कण्णा सवालंकारविभूसिया एगंमि पएसे अच्छति, सो रंगो
रायाणो, ते य वंढभडभोइया, जारिसो दोवतीए, तत्थ रण्णो जेड्ढो पुत्तो सिरिमाली णाम कुमारो, सो भणितो-पुत्त !
एसा दारिया रज्जं च घेत्तयं अतो विंध एतं पुत्तलियं ति, ताघे सो अकतकरणो तस्स समूहस्स मज्झे धणूं चेव गेण्हितुं
तरति, कहंचिड्ढेण गहितं, तेण जत्तो वच्चउ तत्तो वच्चउ त्ति मुक्को सरो, सो चक्के अप्फडितूण भग्गो, एवं कस्स वि
एकं जरगंतरं योलीणो, कस्सइ दोण्हि कस्सइ तिण्हि, अण्णेसिं वाहिरेणं चेव णींति, ताघे राया अधितिं पगतो, अहो !!

अहं एतेहिं धरिसितो त्ति, ततो अमच्चेण भणितो-कीस अधितिं करेह ?, राया भणति-एतेहिं अहं अप्पधाणो कतो, अम-
 चो भणति-अत्थि पुणो अण्णो तुज्झ पुत्तो मम धूताए तणओ भणाइओ सुरिंददत्तो नाम, सो समत्थो विंधेउं, अभि-
 ण्णाणाणि से कहिताणि, कहिं सो ?, दरिसितो, तत्तो राइणा अवगूहितो भणितो-सेयं तव एए अट्ठरहचके भेत्तूण पुत्त-
 लियं अच्छिम्मि विंधित्ता रज्जसुहं निधुतिं दारियं संपावित्तए, ततो कुमारो जधा आणवेहत्ति भणितूण ठाणं ठाइत्तूण
 धणुं गेण्हति, लक्खाम्भिमुहं सरं सज्जेति, ताणि य दासरूवाणि चउहिसि ठिताणि रोडंति, अण्णे य उभयतो पासिं गहि-
 तखग्गा, जति कहयि लक्खरस चुक्कति ततो सीसं छिंदितवं ति, सो वि से उवज्झाओ पासे ठिओ भयं देति-मारिज्जसि
 जइ चुक्कसि, ते घावीसं पि कुमारा एस विधिस्सति त्ति विसेसं उलुंठाणि विग्घाणि करेति, ततो ताणि चत्तारि ते य दो
 पुरिसे घावीसं च कुमारे अगणितेण ताणं अट्ठण्हं रहचक्काणं अंतरे जाणिऊण तंमि लक्खे निरुद्धाए दिट्ठीए अण्णमतिं
 अकुणमाणेण सा घीइइय्या वामे अच्छिम्मि विद्धा, ततो लोकेण उक्किट्ठकलुकलुम्भिस्सो साधुक्कारो कतो, जधा तं चक्कं
 दुरयं भेत्तुं, एवं एसा सामग्गी वि ॥ ९२ ॥

दुलहो पुण जिणधम्मो, तुमं पमायापरो सुहेसी य । दुसहं च नरयदुक्खं, कह होहिसि तं न याणामो ॥९३॥

व्याख्या-हे जीव ! अयं 'जिनधर्मः' तीर्थकृत्यणीतो धर्मो अहिंसादिरेकशो लब्ध इति गम्यते, पुन'दुर्लभो' दुष्प्रापः,
 त्वं च 'प्रमादाकर' आलस्यादिस्त्वानिः, आलस्याद्युपहतो हि धर्मं न प्राप्नोति, प्राप्तमपि सम्यग् नाऽनुतिष्ठति, यत उक्तं-

श्रीआचर्यकनिर्युक्तौ-“आलसे- मोहे-ऽवणे, थंभो कोहो पमार्य-किंविणेंता । भय-सोर्गा अण्णाणां,-ऽवक्खेवं-
कुण्हळा रमणो ॥ १ ॥ आलस्यान्न साधुसकाशं गच्छति शृणोति वा, मोहाद् गृहकर्तव्यतामूढो वा, अवज्ञातो वा-कि-
मेते विजानन्तीति, स्मभाद्वा-जात्याद्यभिमानात्, क्रोधाद्वा-साधुदर्शनादेव कुप्यति, प्रमादाद्वा-मद्यादिलक्षणात्, कृप-
णत्वाद्वा-दातव्यं [भविष्यति] किञ्चिदिति, भयाद्वा-नारकादिभयं वर्णयन्तीति, शोकाद्वा-इष्टवियोगजात्, अज्ञानात्-कुह-
ट्टिमोहतः, व्याधेपाद्बहुकर्तव्यतामूढः, कुतूहलान्नटादिविषयात्, रमणात्-लावकादि खेडुनेति गाथार्थः, एतेहिं कारणेहिं,
लद्धं सुदुल्लहं पि माणुस्सं । न लहइ सुतिं हियकरिं, संसारुत्तारिणिं जीवो ॥ २ ॥” तथा त्वं ‘सुखैपी च’ ऐहिकसुख-
याञ्छकः, नरकदुःखं च ‘दुस्सहं’ सोदुमशक्यं, अतस्त्वं कथं भविष्यसि परलोके तन्न जानीमः ॥ ९३ ॥

अधिरेण गिरो समले-ण निम्मलो परवसेण साहीणो । देहेण जइ विदप्पइ, धम्मो ता किं न पज्जत्तं ? ॥ ९४ ॥

व्याख्या-रे जीव ! ‘अस्थिरेण’ अश्वाम्भतेन देहेन यदि ‘स्थिरः’ परलोकानुगामी, धर्म उपार्ज्यते तदा ‘किं न
पर्याप्तं ?’ किं न परिपूर्णं ?-किं न सम्पन्नमित्यर्थः, तथा ‘समलेन’ पुरीषप्रश्रवादिपूर्णेन देहेन ‘निर्मलो’ निर्दोषो धर्मो
यपार्ज्यते तदा किं न पर्याप्तं ?, तथा ‘परवसेन’ रोगाद्यायत्तेन देहेन यदि ‘स्वाधीनः’ स्वात्मायत्तो धर्मोऽर्ज्यते तदा
किं न पर्याप्तम् ? ॥ ९४ ॥

जह चिंतामणिरयणं, सुलहं न हु होइ तुच्छविहवाणं । गुणविहववज्जियाणं, जियाण तह धम्मरयणं पि ॥ ९५ ॥

व्याख्या-‘यथा’ येन प्रकारेण ‘चिन्तामणिरत्नं’ प्रतीतं ‘सुलभं’ सुप्रापं ‘न ह’ नैव ‘भवति’ जायते ‘तुच्छविभवानां’
 तुच्छः-स्वल्पो विभवः-कारणे कार्योपचाराद्विभवकारणं पुण्यं येषां ते तुच्छविभवाः-स्वल्पपुण्या इत्यर्थस्तेषां, तथाविधपशु-
 पालयत्, तथा ‘गुणा’ अक्षुद्रतादयस्तेषां विशेषेण ‘भवनं’ सत्ता गुणविभवो, अथवा गुणा एव ‘विभवो’ विभूतिर्गुण-
 विभयस्तेन ‘वर्जितानां’ रहितानां ‘जीवानां’ पञ्चेन्द्रियप्राणिनामुक्तं च-“प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता, भूतानि तरवः स्मृताः ।
 जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, शेषाः सत्त्वा इतीरिताः ॥ १ ॥” अपि शब्दस्य वक्ष्यमाणस्येह संबन्धादेवं भावना कार्या-
 एकेन्द्रियविकलेन्द्रियाणां तावद्धर्मप्राप्तिर्नाऽस्ति, पञ्चेन्द्रियजीवानामपि तद्योग्यताहेतुगुणसामग्रीविकलानां ‘तथा’ तेन प्रका-
 रेण धर्मरत्नं सुलभं न भवतीति प्रकृतसंबन्ध इति, पूर्वसूचितपशुपालदृष्टान्तश्चाऽयं-“बहुविबुधजनोपेतं, हरिरक्षितमप्स-
 रःशतसमेतम् । इह अत्थि हत्थिणपुरं, पुरं पुरन्दरपुरुष वरं ॥ १ ॥ तत्र श्रेष्ठिगरिष्ठः, पुन्नागो नागदेवनामाऽऽसीत् । निम्म-
 लसीलगुणधरा, वसुंधरा गेहिणी तस्स ॥ २ ॥ तत्तनयो विनयोज्ज्वल-मतिविभवभरो बभूव जयदेवः । दक्खो रयणप-
 रिक्खं, सिक्खइ सो वारससमाओ ॥ ३ ॥ विजितान्यमहसममलं, विशदं सञ्चिन्तितार्थदानपटुम् । चिन्तामणिं पमुत्तुं, सेस-
 मणीं गणइ उवलसमे ॥ ४ ॥ चिन्तामणिरत्नकृते, सुकृती स कृतोद्यमः पुरे सकले । हट्ठं हट्ठेण धरं, धरेण भमिओ अपरि-
 त्तो ॥ ५ ॥ न च तमवाप दुरापं, पितरावूचेऽथ यन्मयाऽत्र पुरे । चिन्तामणी नं पत्तो, तो जामि तयत्थमन्नत्थ ॥ ६ ॥
 ताम्यामभाणि वत्स !, स्वच्छमते ! कल्पनैव खल्वेपा । अन्नत्थ वि कत्थइ न-त्थि एस परमत्थओ भुवणे ॥ ७ ॥ तद्रत्नै-
 रसपत्नै-र्यथेष्टमन्यैरपि व्यवहरस्व । निम्मलकमलाकलियं, भवणं ते होइ जेणमिणं ॥ ८ ॥ इत्युक्तोऽपि स चिन्ता-र-

साक्षी रचितनिश्चयश्चतुरः । वारिजंतो पियरे-हिं निगजो हत्विणपुराओ ॥ ९ ॥ नगनगरग्रामाकर-कर्वटपत्तनपयोधि-
 र्तरेणु । तम्मगणपडणमणो, मुइरं भंतो किलिस्संतो ॥ १० ॥ तमलभमानो विमनाः, दध्यौ किं नाऽस्ति सत्यमेवेदम् ।
 अहं न तस्म चिंतं, न अग्रहा होइ सत्थुत्तं ॥ ११ ॥ इति निश्चित्य स चेतसि, निपुणं वम्भ्रमितुमारमत भूयः । पउ-
 राउ मणिरणीओ, पुच्छापुच्छिं नियच्छंतो ॥ १२ ॥ धृद्धनरेणैकेन च, सोऽभाणि यथा मणीवतीहाऽस्ति । खाणी
 मणीण तत्थ य, पयरमणी पायइ सपुत्तो ॥ १३ ॥ तत्र च जगाम मणिगण-ममलमनारतमथो मृगयमाणः । एगो य तस्स
 मिळिओ, पसुयालो पालिसो अहियं ॥ १४ ॥ जयदेवेन निरैक्ष्यत, वर्तुल उपलक्ष करतले तस्य । गहिओ परिच्छिओ
 तह, नाओ चिंतामणिं त्ति इमो ॥ १५ ॥ सोऽयाचि तेन समुदा, पशुपालः प्राह किममुना कार्यम् ? । भणइ वणी सणि-
 हगजो, पाळाणं फीळणं दाहं ॥ १६ ॥ सोऽजल्पदीदृशा इह, ननु बहयः सन्ति किं न गृह्णासि ? । सिद्धिसुओ भणइ अहं,
 ममुसुओ निययगिहगमणे ॥ १७ ॥ तदेहि मध्यमेनं, त्वमन्यमपि भद्र ! लप्स्यसे ह्यत्र । अपरोवयारसील-त्तणेण तहं
 पि तु न सो देइ ॥ १८ ॥ तत्त एतस्याऽपि च वर-मयमुपकर्ताऽस्तु मास्स भूदफलः । इय करुणारसियमई-सिद्धिसुओ
 भणइ आभीरं ॥ १९ ॥ यदि भद्र ! मम न दत्ते, चिन्तामणिमेनमात्मनाऽपि ततः । आराहसु जेण तुहं, पि चिंतियं
 देइ राखु एसो ॥ २० ॥ इतरः प्रोचे यदि स-त्यमेव चिन्तामणिर्मयाऽचिन्ति । ता वोरकयरकच्चर-पमुहं मह देउ लहु
 पणुयं ॥ २१ ॥ अथ दसितविकसितमुखः, श्रेष्ठिसुतः स्माह चिन्त्यते नैवम् । किंतुवचासतिगंडतिम-रयणिमुहे लिच्छ-
 महियीठे ॥ २२ ॥ शुचिपट्टनिहितसिचये, स्नापितविलिखं मणिं निधायोच्चैः । कप्पूरकुसुममाई-हि पूइवं नमिय विहिं-

पुयं ॥ २३ ॥ तदनु विचिन्त्यत इष्टं, पुरोऽस्य सर्वमपि लभ्यते प्रातः । इय सोऽं सो वाले-वि छालिया गाममभिचलिओ
 ॥ २४ ॥ न स्यास्यति हस्ततले-ऽस्य मणिर(यं)लं नूनमूनपुण्यस्य । इय चितिय सिद्धिसुओ, वि तस्स पुट्ठिं न छड्डेइ ॥ २५ ॥
 गच्छन् पथि पशुपालः, प्राह मणे ! छागिका इमा अधुना । विक्किणिय किणिय घणसा-रमाइ काहामि तुह पूयं ॥ २६ ॥
 मम चिन्तितार्थपूर्त्या, सान्ध्यसंज्ञो भवेस्त्वमपि भुवने । एव मणिमुल्लवंते-ण तेण भणियं पुणो एयं ॥ २७ ॥ दूरे ग्राम-
 स्तापन्, मणे ! कथां कथय काञ्चन ममाग्रे । अहं न मुणसि तोऽहं तुह, कहेमि निसुणेसु एगगो ॥ २८ ॥ देवगृहमेक-
 हस्तं, चतुर्भुजो घसति तत्र देयस्तु । इय पुणरुत्तं वुत्तो, वि जंपए जाव नेव मणि ॥ २९ ॥ तावदुवाच स रुष्टो, यदि
 हुद्धतिमात्रमपि न मे दत्से । ता चितियऽत्थसंपा-यणम्मि तुह केरिसी आसा ? ॥ ३० ॥ तच्चिन्तामणिरिति ते, नाम
 मृपा सत्यमेव यदि वेदम् । जं तुह संपत्तीए, वि न महं किट्ठइ मणे ! चिंता ॥ ३१ ॥ किञ्च क्षणमपि योऽहं, रब्बातकै-
 र्पिना नहि स्थातुम् । सत्तो सोऽहं कहमिह, उववासतिगेण न मरामि ? ॥ ३२ ॥ तन्मम मारणहेतो-र्वणिजा रे ! वणि-
 तोऽसि तद्गच्छ । जत्थ न दीससि इय भणि-य नंखिओ तेण सो सुमणी ॥ ३३ ॥ जयदेवो मुदितमनाः, सम्पूर्णमनो-
 रयः प्रणतिपूर्वम् । चिंतामणिं गहित्ता, नियनयराभिमुहमह चलिओ ॥ ३४ ॥ मणिमाहात्म्यादुल्लसि-तवैभवः पथिःमहापुरे
 नगरे । रयणवड्ढनामधूयं, परिणीय सुबुद्धिसिद्धिस्स ॥ ३५ ॥ बहुपरिकरपरिकरितो, जननिवहैर्गीयमानसुगुणगणः । हत्थिण-
 पुरम्मि पत्तो, पणओ पियराण चलणेसु ॥ ३६ ॥ [युग्मम्] ॥ अभिनन्दितः स ताम्यां, स्वजनैः सम्मानितः स बहुमानैः ।
 युणिओ सेसजणेणं, भोगाणं भायणं जाओ ॥ ३७ ॥ ज्ञातस्यास्योपनयो-ऽयमुच्चकैरमरनरकतिर्यक्षु । इयरमणीण खणीसु व,

परिष्कर्मणेण कद् कद् वि ॥ ३८ ॥ जीवेन लभ्यत इयं, मनुजगतिः सन्मणीखनीतुल्या । तत्तु वि दुलहो चिन्ता-
मगिण जिणदेसिजो धम्मो ॥ ३९ ॥ पणुपालोऽयं यथा खलु, मणिं न लेभेऽनुपात्तसुकृतधनः । जह पुण्णवित्तजुत्तो,
पणिपुत्तो पुण त्वयं पत्तो ॥ ४० ॥ तद्द्वत्तगुणविभवो, जीवो लभते न धर्मरत्नमिदम् । अविकलनिम्मलगुणगण-विहव-
मरो पायइ त्वयं तु ॥ ४१ ॥ (श्रीधर्मरत्नप्रकरणवृत्तौ श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतायां) ॥ ९५ ॥

जह दिट्ठीसंजोगो, न होइ जयंभयाण जीवाणं । तह जिणमयसंजोगो, न होइ मिच्छंघजीवाणं ॥ ९६ ॥
प्याण्या-यथा 'जात्यन्धानां' आजन्मतोऽन्धीभूतानां 'जीवानां' प्राणिनां 'दृष्टिसंयोग'श्चक्षुस्सम्बन्धो न भवति, तथा
'निप्प्यात्येन' कुप्रासनया 'अन्धा' विवेकविकला ये जीवास्तेषां 'जिनमतस्य' श्रीजिनशासनस्य 'संयोगः' प्राप्तिर्न भवति ॥ ९६ ॥
पणरत्तमणंतगुणा, जिणिंदधम्मे न दोसलेसोऽवि । तहवि हु अन्नाणंऽघा, न रमंति कयावि तम्मि जिया ॥ ९७ ॥

प्याण्या-श्रीजिनेन्द्रधर्मे 'प्रत्यक्षं' साक्षादनन्तगुणा इहलोके यशःप्रभृतिप्राप्तिः परलोके च स्वर्गमोक्षसौख्यावाप्तिः,
नाऽस्मिन् दोषाणां-अयशःप्रभृतीनां 'लेशोऽपि' लघोऽपि, तथापि 'हुः' निश्चये 'अज्ञानेन' यथावत्स्वरूपानवबोधेन, अन्धा
गीयाः कदाऽपि 'तस्मिन्' जिनेन्द्रधर्मे 'न रमन्त एव' नाधृतिं व्रजन्त्येव, अज्ञानित्वादेव ॥ ९७ ॥

मिच्छे अणंतदोसा, पयछा दीसंति नवि य गुणलेसो । तहवि य तं चेव जिया, ही ॥ मोहंघा निसेवंति ॥ ९८ ॥

प्याण्या-'निप्प्यात्ये' कुगुरुकुवेयकुधर्मादीकाररूपां प्यवसाये अनन्तदोषा नरकपातादयः 'प्रकटाः', स्पष्टा, दृश्यन्ते,

नापि च गुणस्य 'लेशो' लवो दृश्यते, 'तथापि च' एवं जानन्तोऽपि 'ही' इति विस्मये विषादे वा, 'मोहेन' अज्ञाने-
नाऽन्धाः सन्तो जीवास्तदेव मिथ्यात्वं 'निषेवन्ते' आश्रयन्ति ॥ ९८ ॥

भिन्नी ताण नराणां, विन्नाणे तह गुणेषु कुसलत्तं । सुहसच्चधम्मरयणे, सुपरिक्खं जे न जाणंति ॥ ९९ ॥

व्याख्या-तेषां नराणां 'विज्ञाने' शिल्पे 'कुशलत्वं' नैपुण्यं धिग् धिक्, किं तेषां शिल्पकौशलेन ?, तथा 'गुणेषु' शौर्यौ-
दार्यधैर्यादिषु कुशलत्वं धिग् धिक्, कथं तेषां धिक्त्वमित्याह-ये पुरुषाः 'शुभं' शुभकारि, तथा 'सत्यं' सत्यरूपं, एवंविधं
यज्जर्मरत्तं, तस्मिन् 'सुपरीक्षां' सत्परीक्षणं, 'न जानन्ति' नाऽवबुध्यन्ते, यथाऽयं धर्मः श्रेयान् उतायं धर्म इति परीक्षा-
विकलास्तेषामन्यत्र कुशलत्वमपि धिग्, यदुक्तं-"वावत्तरिकलाकुसला, पंडियपुरिसा अपंडिया चेव । सब्बकलाणं पवरं,
जे धम्मफलं न याणंति ॥ १ ॥" ॥ ९९ ॥

जिणधम्मो य जीवाणं, अपुव्वो कल्पपायवो । सग्गापवग्गसुक्खाणं, फलाणं दायगो इमो ॥ १०० ॥

व्याख्या-रे जीव ! 'जीवानां' प्राणिनां अयं जिनधर्मश्च 'अपूर्वो' अभिनवः 'कल्पपादपः' कल्पवृक्षः, कथमपूर्वत्वं ?,
इत्याह-यतः, किम्भूतः ?, स्वर्गापवर्गसौख्यानां फलानां 'दायको' दाता, अन्यो हि कल्पवृक्ष एवंविधफलानां दाता न
भयति, अयं चैषामप्यतोऽन्यस्मात्कल्पपादपादयमपूर्व इति ॥ १०० ॥

धम्मो वंघु सुमित्तो य, धम्मो य परमो गुरु । सुक्खमग्गपघट्टाणं, धम्मो परमसंदणो ॥ १०१ ॥

व्याख्या-रे जीव ! अयं श्रीजिनधर्मो 'वन्धुरिव' आतेव, यथा भ्राता आपदि साहाय्यं ददाति तथाऽयं धर्मोऽपि भवापदि त्राता, 'च' पुनरयं धर्मः 'सुमित्रं' सुसखा, यथा सुमित्रं हितार्थसम्पादनात् सुखयति तथाऽयं धर्मोऽपि, तथाऽयं धर्मश्च 'परमः' प्रकृष्टो गुरुः, यथा गुरुरसन्मार्गान्निवर्तयति तथाऽयं धर्मोऽपि नरकतिर्यङ्मार्गान्निवारयिता, तथा 'मोक्षमार्गप्रवृत्तानां' शिवपथप्रचलितानां जीवानामयं धर्मः परमः 'स्यन्दनो' रथो, यथा स्यन्दनेन मार्गं सुखेन गम्यते तथा धर्मेणाऽपि मोक्षमार्गं प्रवृत्ताः पुरुषाः सुखेन शिवपुरीं गच्छन्ति ॥ १०१ ॥

चउगइऽणंतदुहानल-पलित्तभवकाणणे महाभीमे । सेवसु रे जीव ! तुमं, जिणवयणं अमियकुंडसमं ॥ १०२ ॥
व्याख्या-रे जीव ! त्वं 'महाभीमे' महारौद्रे, चतसृणां गतीनां नरकादिरूपाणामनन्तानि यानि दुःखानि तान्येव 'अनलो' वह्निस्तेन 'प्रदीप्तं' ज्वलितं यद्भवकाननं तस्मिन् 'जिनवचनं' श्रीसिद्धान्तममृतकुण्डसमं 'सेवस्व' भजस्व, सिद्धान्तोक्तमनुष्ठानं कुरुष्वेत्यर्थः ॥ १०२ ॥

विसमे भवमरुदेशे, अणंतदुहगिम्हतावसंतत्ते । जिणधम्मकप्परुक्खं, सरसु तुमं जीव ! सिवसुहदं ॥ १०३ ॥

व्याख्या-हे जीव ! त्वं 'विपमे' दुस्सञ्चारे, तथाऽनन्तदुःखान्येव ग्रीष्मतापस्तेन 'सन्तप्ते' उपद्रुते, एवंविधे भवे एव-संसार एव 'मरुदेशो' मरुस्थलं, तस्मिन् भवमरुदेशे, जिनधर्म एव कल्पवृक्षस्तं 'स्मर' विचिन्तय, रक्षकत्वेनेति, किम्भूतं जिनधर्मकल्पवृक्षं ?-शिवसुखानि मोक्षसौख्यानि ददातीति शिवसुखदस्तम् ॥ १०३ ॥

किं बहुणा ? जिणधम्मो, जइयधं जह भवोदहिं घोरं । लहु तरिउमणंतसुहं, लहइ जिओ सासयं ठाणं ॥ १०४ ॥

व्याख्या-किं, 'बहुना' बहुक्तेन ? हे जीव ! तथा 'जिनधर्मे' जिनप्रणीते धर्मे, 'यतितव्यं' प्रयत्नः कार्यो, यथा 'जीवः' स्वात्मा 'लघु' शीघ्रं 'घोरं' रौद्रमनाद्यनन्तत्वाद् भव एव 'उदधिः' समुद्रस्तं तीर्त्वा 'अनन्तसुखं' अनवसानसौख्यं शाश्वतस्थानं मोक्षलक्षणं लभते, तदवस्थायां च शरीरादिदुःखकारणाभावात् केवलं सुखभागभवत्यात्मा, यदुक्तं श्रीआचाराङ्गे लोकसारनाम्नि पञ्चमाध्ययने [पद्योद्देशके]-“से न दीहे न हस्से न वड्डे न तंसे न चउरंसे न परिमंडले, न किण्हे न नीले न लोहिण् न हालिदे न सुक्खिहे, न सुरभिगंधे न दुरभिगंधे, न तित्ते न कडुए न कसाए न अंविले न महुरे, न कक्खडे न मउए न गुरुए न लहुए न सीए न उण्हे न निद्धे न लुक्खे, न काऊ न रुहे न संगे न इत्थी न पुरिसे न अन्नहा, परिण्णे सत्ते, उवमा न विज्जाए, अरूवी सत्ता, अपयस्स पयं नत्थि, से न सद्दे न रूवे न गंधे न रसे न फासे इति” [एत-द्वीका-] (*“स-परमपदाध्यासी लोकान्तक्रोशपट्टभागक्षेत्रावस्थानोऽनन्तज्ञानदर्शनोपयुक्तः संस्थानमाश्रित्य न दीर्घो न द्रव्यो न वृत्तो न व्यस्रो न चतुरस्रो न परिमण्डलो, वर्णमाश्रित्य न कृष्णो न नीलो न लोहितो न हारिद्रो न शुक्लो, गन्धमाश्रित्य न सुरभिगन्धो न दुरभिगन्धो, रसमाश्रित्य न तिक्तो न कटुको न कपायो नाम्लो न मधुरः, स्पर्शमाश्रित्य न कर्कशो न मृदुर्न लघुर्न गुरुर्न शीतो नोष्णो न स्निग्धो न रूक्षो) “न काऊ” इत्यनेन लेख्या गृहीता, यदिवा न काययान्, (*यथा वेदान्तवादिनां-‘एक एव मुक्तात्मा, तत्कायमपरे क्षीणक्लेशा अनुप्रविशन्ति, आदित्यरश्मय इवांशु-

* सोधनार्थं संगृहीतेषु धेनुर्लप्यादौषु पुटितोऽस्त्यत्र वृत्तिपाठः, अतोऽयं कावंसत्यः पाठस्तत्र उद्धृत इति ।

मन्तमिति' तथा न, "रूह" बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च, रोहतीति रूहः, न रूहोऽरूहः, कर्मबीजाभावादपुनर्भावीत्यर्थः, न
 पुनर्यथा शाक्यानां दर्शननिकारतो मुक्तात्मनोऽपि पुनर्भवोपादानमिति, उक्तं च—'दग्धेन्धनः पुनरुपैति भवं प्रमथ्य, निर्वा-
 णमप्यनवधारितभीरुनिष्ठं । मुक्तः स्वयं कृतभवश्च परार्थशूर-स्त्वच्छासनप्रतिहतेष्विह मोहराज्यम् ॥ १ ॥' तथा न विद्यते
 सद्गोऽमूर्तत्वाद्यस्य स तथा, न स्त्री न पुरुषो) न 'अन्यथे'ति [न] नपुंसकः, "परिण्णे" इति केवलं सर्वैरात्मप्रदेशैः परि-
 समन्ताद्विशेषतो जानातीति परिज्ञः, तथा सामान्यतः सम्यग् जानातीति-पश्यतीति संज्ञः, ज्ञानदर्शनयुक्त इत्यर्थः, यदि
 नाम स्वरूपतो न ज्ञायते मुक्तात्मा तथाप्युपमाद्वारेणाऽऽदित्यगतिरिव ज्ञायत एवेति चेत्तन्न, यत आह—'उवमा ण
 विज्जए' उपमीयते—सदृशात्परिच्छिद्यते यथा सा उपमा—तुल्यता, सा मुक्तात्मनस्तज्ज्ञानसुखयोर्वा न विद्यते, लोका-
 तिगत्यात्तेषां, कुत एतदिति चेदाह—'अरूवीं सत्ता' तेषां मुक्तात्मनां या सत्ता साऽरूपिणी, अरूपित्वं च दीर्घादि-
 प्रतिषेधेन प्रतिपादितमेव, किञ्च "अपयस्स" इत्यादि, न विद्यते पदं—अवस्थाविशेषो यस्य सोऽपदस्तस्य, पद्यते—गम्यते
 येनाऽर्थस्तत्पदम्—अभिधानं, तच्च 'नाऽस्ति' न विद्यते, वाच्यविशेषाभावात्, तथाहि—योऽभिधीयते स शब्दरूपरसगन्धस्पर्शा-
 न्यतरविशेषेणाऽभिधीयते, तस्य च तदभाव इत्येतदर्थयितुमाह—'से ण सदे' इत्यादि, 'स' मुक्तात्मा न शब्दरूपो न
 रूपात्मा न गन्धो न रसो न स्पर्श इत्येतावन्त एव वस्तुनो भेदाः स्युः, तत्प्रतिषेधाच्च नापरः कश्चिद्विशेषः सम्भाव्यते
 येनाऽसौ व्यपदिश्येतेति भावार्थः" [इत्याचाराद्भवत्तौ] ॥ १०४ ॥

ते धन्ना ते साह, तेसिं च नमो अकञ्जपडिविरया । धीरा वयमसिहारं, चरन्ति जह यूलभद्मुणी ॥ १०५ ॥

(ते धन्यास्ते साधवः, तेषां च नमः (ये) अकार्यप्रतिविरताः । धीरा व्रतमसिधारं, चरन्ति यथा स्थूलभद्रमुनिः)

इति श्रीवैराग्यशतकं सटीकम् ॥

ग्रन्थकृतप्रशस्तिः—

श्रीगुरुसरतरगच्छे, श्रीमज्जिनचन्द्रसूरिराजानां । राज्ये विराजमाने, मुनिर्वार्धिरसेन्दुमितवर्षे (१६४७) ॥ १ ॥ श्रीक्षेम-
राजाभिधपाठकानां, शिष्या विशिष्य क्षमया क्षमाभाः । क्षमाधरासोभ्यविनेयवृन्दाः, श्रीवाचकाः कीर्त्तिमहीजकन्दाः ॥ २ ॥
प्रमोदमाणिक्यसुनामधेया-स्तेषां च सन्त्यद्भुतभागधेयाः । शास्त्रार्थसर्वस्वकलापविज्ञा, जयन्ति सुज्ञा जयसोमसंज्ञाः
॥ ३ ॥ तेषां शिष्येणेयं, गुणविनयाख्येन निर्ममे व्याख्या । काऽपि यथादर्शमणु-स्त्वरितं वैराग्यशतकस्य ॥ ४ ॥ यद्यत्प्रा-
कृतसूत्रै-र्न मिलति तत्रापि पूर्वसूरिगिरां । प्रामाण्यादिति विबुधैः, सर्वं सत्यं समाधेयम् ॥ ५ ॥

इति श्रीभववैराग्यशतकं सम्पूर्णम् ।

ग्रन्थाग्रं ९९५ । यथाप्रति संवत् १६६३ वर्षे कार्तिकवदिपक्षी भृगुलिखितं ।

सर्वत्र यो मोहनलालजीति, प्राप्तः प्रसिद्धिं परमां महात्मा । स्वर्गं गतं सच्चरितं पवित्रं, नमामि नित्यं मुनिमोहनं तम् ॥ १ ॥

नमोऽस्तु श्रमणाय भगवंते श्रीमन्महावीराय
प्रवचनप्रभावकश्रीमज्जिनदत्त-कुशल-सूरीश्वर-मोहनयशःकेशरपादपत्रेभ्यो नमः ।
श्रीमल्लक्ष्मीलाभगणिवरविनिर्मितं

वैराग्यरसायनप्रकरणम् ।

संसारविडलसागर-निबडियजीवाण उद्धरणधीर ।। सिरिवीरनाहजिणवर ।, पणयपुरंदर । नमो तुज्झ ॥ १ ॥
संवेगरयणत्वाणीण, पाए पणमित्तु सबसूरीणं । विरएमि पगरणमहं, वेरग्गरसायणं नाम ॥ २ ॥
वेरगं इह हवई, तस्स य जीवस्स जो हु भवमीरु । इयरस्स पुणो वेरग्ग-रंगवयणं पि विससरिसं ॥ ३ ॥

संसारविपुलसागर-निपतितजीवानां उद्धरणधीर ।। श्रीवीरनाथजिनवर ।, प्रणतपुरन्दर । नमस्तुभ्यम् ॥ १ ॥
संवेगरत्नखनीनां, पादान् प्रणम्य सर्वसूरीणां । विरचयामि प्रकरणमहं, वैराग्यरसायनं नाम ॥ २ ॥
वैराग्यमिह भवति, तस्य च जीवस्य यः खलु भवमीरुः । इतरस्य पुनर्वैराग्य-रङ्गवचनमपि विपसदृशम् ॥ ३ ॥

वेरगं खलु द्विविधं, निच्छयव्यवहाररूपमिह वृत्तं । निच्छयरूपं तं चिय, जं तिगरणभाववु[सु]द्धीए ॥ ४ ॥
 व्यवहारवेरगं जं, पररंजनकयम्मि किज्झइ य । तं पि हु कोडाकोडी-वारं लद्धं च जीवेण ॥ ५ ॥
 अहवावि होइ द्विविधं, निसग्गुवणसमेयसंभिन्नं । संवेगं शिवकारण-भूयं परमत्थजुत्तीए ॥ ६ ॥
 निसग्गं [खलु] द्विमेयं, वाहिरपघयं अवाहिरं चैव । पत्तेयबुद्धसिद्धाण, स्वयंसंबुद्धाण तं जाण ॥ ७ ॥
 उवाणसं वेरग-जुयमेयविसुद्धमुत्तमं सुत्ते । बहुसवणमवहुसवणं, सुगुरुसमीवे हवई तं च ॥ ८ ॥
 निम्मलमणपुहवी-रुहो य जिणधम्मनीरपरिसित्तो । शिवसुखफलभरनमिओ, संवेगतरू जये जयऊ ॥ ९ ॥
 रे जीव ! मोहपासेण, अणाइकालाओ वेढिओऽसि तुमं । इय नाऊण सम्मं, छिंदसु तं नाणखग्गेण ॥ १० ॥

वैराग्यं खलु द्विविधं, निश्चयव्यवहाररूपमिहोक्तं । निश्चयरूपं तदेव, यत्रिकरणभाववु[शु]द्ध्या ॥ ४ ॥
 व्यवहारवैराग्यं यत्, पररञ्जनकृते क्रियते च । तदपि खलु कोटाकोटी-वारं लब्धं च जीवेन ॥ ५ ॥
 अथवाऽपि भवति द्विविधं, निसर्गोपदेशमेदसम्भिन्नं । संवेगः शिवकारण-भूतं परमार्थयुक्त्या ॥ ६ ॥
 निसर्गं [खलु] द्विमेदं, बाह्यप्रत्ययं अवाह्यं चैव । प्रत्येकबुद्धसिद्धानां, स्वयंसम्बुद्धानां तज्जानीहि ॥ ७ ॥
 उपदेशो वैराग्य-युतमेदविशुद्धमुत्तमं सूत्रे । बहुश्रवणमवहुश्रवणं, सुगुरुसमीपे भवति तच्च ॥ ८ ॥
 निर्मलमनःपृथिवी-रुहश्च जिनधर्मनीरपरिसिक्तः । शिवसुखफलभरनमितः, संवेगतर्जगति जयतु ॥ ९ ॥
 रे जीव ! मोहपाशेन, अनादिकालतो वेष्टितोऽसि त्वं । इति ज्ञात्वा च सम्यक्, छिन्दि तं ज्ञानखड्गेन ॥ १० ॥

नरसिद्धदीर्घकमले, दिशादलद्वे वि नागनालिह्ये । निचं पि कालभमरो, जणमयरंदं पियइ बहुहा ॥ ११ ॥
 फोहानलं जलंतं, पज्जालंतं सरीरतिणकुडीरं । संवेगसीयसीयल-खमाजलेणं च विज्झवह ॥ १२ ॥
 तनुगहणयणुप्पन्नं, उम्मुलंतविवेयतरुमणहं । मिउभावअंकुसेणं, माणगयंदं वसीकुणह ॥ १३ ॥
 जा अइकुडिला डसइ, अप्पापुरिसं च विस्सदोहयरा । अज्जवमहोरगेणं, तं मायासप्पिणिं जिणह ॥ १४ ॥
 सुहं देहसिरिघराओ, जीयनिवइणो य गुणगणनिहाणं । गिण्हंतं हो ! साहह, तण्हाचोरं महाघोरं ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोहमुग्गर-पहारपूरेण लोहगुरुकुम्भं । तह संचुन्नह विवुहा !, पुणोवि न जह तारिसो होइ ॥ १६ ॥
 देहुज्जाणाओ वि य, नीहरमाणं च मोहवेयालं । अन्नाणजणणिपुत्तं, कीलह वैरगमंतेण ॥ १७ ॥

नरक्षेत्रदीर्घकमले, दिशादलाह्येऽपि नागनालीके । नित्यमपि कालभ्रमरो, जनमकरन्दं पिवति बहुधा ॥ ११ ॥
 क्रोधानलं ज्वलन्तं, प्रज्जालयन्तं शरीरतृणकुटीरं । संवेगशीतशीतल-क्षमाजलेन च विध्यापयत ॥ १२ ॥
 तनुगहनयनोत्पन्नं, उन्मूल्यमानविवेकतरुमनघं । मृदुभावअंकुशेन, मानगजेन्द्रं वशीकुरुत ॥ १३ ॥
 या अतिकुटिला दशति, आत्मपुरुषं च विश्वद्रोहकरी । आर्जवमहोरगेण, तां मायासर्पिणीं जयत ॥ १४ ॥
 सुखं देहश्रीगृहाद्, जीवनृपतेश्च गुणगणनिधानं । गृह्णन्तं भोः ! साधयत, तृष्णाचोरं महाघोरम् ॥ १५ ॥
 इच्छानिरोधमुद्गर-प्रहारपूरेण लोभगुरुकुम्भं । तथा सञ्चूर्णयत विवुधाः !, पुनरपि न यथा तादृशो भवति ॥ १६ ॥
 देहोद्यानादपि च, निस्सरमाणं च मोहवेतालं । अज्ञानजननीपुत्रं, कीलयत वैराग्यमन्त्रेण ॥ १७ ॥

चउपिहृक्सायकृत्वो, हिंसाददमूलविसयवहुसाहो । जम्मजरामरणफलो, उम्मुलेयघो य मूलाओ ॥ १८ ॥
 भीमम्मि भवसमुद्रे, पडिया कीसंति पाणिणो मूढा । न सरंति निरुयवेरग्ग-बंधवं बंधणविमुक्कं ॥ १९ ॥
 करुणाकमलाइन्ने, आगमउज्जलजलेण पडिपुत्ते । वारस भावणहंसे, झीलह वेरग्गपउमदहे ॥ २० ॥
 कल्लोलचवललच्छी, सयणाणं संगमा सुविणतुल्ला । तडिदिव चलं वियाणह, जुवणदेहं जरागेहं ॥ २१ ॥
 सिद्धिपुरयारअग्गल-सरिसं उज्झिय ममत्तभावं खु । तण्हामहाऽहिमंतं, चित्तसु निम्ममत्तणं धीर ! ॥ २२ ॥
 इंदाइया य देवा, मरंति कालेण पीडियाऽसरणा । ता तुब्भ मरणकाले, होही को नाम सरणं च ? ॥ २३ ॥
 पियमायभायपरियण-जणेसु पासंतएसु रे जीव ! । जममंदिरं नीओ, अत्ताणो सकयकम्मेहिं ॥ २४ ॥

चतुर्विधकपायवृक्षो, हिंसाददमूलविषयवहुशाखः । जन्मजरामरणफल, उन्मूलयितव्यश्च मूलतः ॥ १८ ॥
 भीमे भवसमुद्रे, पतिता क्लिप्यन्ते प्राणिनो मूढाः । न सरन्ति नीरुजवैराग्य-बान्धवं बन्धनविमुक्तम् ॥ १९ ॥
 करुणाकमलाकीर्णे, आगमोज्ज्वलजलेन प्रतिपूर्णं । द्वादशभावनाहंसे, स्नात वैराग्यपद्मद्रहे ॥ २० ॥
 कल्लोलचपलालक्ष्मीः, स्वजनानां सद्गमाः स्वप्नतुल्याः । तडिदिव चलं विजानीत, यौवनदेहं जरागेहम् ॥ २१ ॥
 सिद्धिपुरद्वारअर्गला-सदृशं उज्झित्वा ममत्वभावं खलु । तृष्णामहाऽहिमन्त्रं, चिन्तय निर्ममत्वं धीर ! ॥ २२ ॥
 इन्द्रादिकाश्च देवा, म्रियन्ते कालेन पीडिता अशरणाः । ततस्तव मरणकाले, भविष्यति को नाम शरणं च ? ॥ २३ ॥
 पितृमातृभ्रातृपरिजन-जनेषु पश्यत्सु रे जीव ! । यममन्दिरं नीत, अत्राणः [अशरणस्तन्] स्वकृतकर्मभिः ॥ २४ ॥

जइ सुतो ता सुतो, कालपिसाण गसियलोणं । मा मा वीसहसु तुमं, रागदोसाण सत्तूणं ॥ २५ ॥
 गहिऊण मयपिरइं, अणुपयाइं च चत्तुमिच्छेसि । विसयवसेण कायर !, इय लज्जा तुज्झ अइगरुई ॥ २६ ॥
 परिहर कृमिस्तसंगं, जस्स य संगोओ हवसि चलचित्तो । वाणं हीरमाणो, दुमुव कुरु साहुसंसग्गं ॥ २७ ॥
 माराणिहम्मि पासो, सीसे घाओ वि होउ ग्वग्गस्स । लग्गउ मम्मं वाणो, मा संगो होउ कुगुरुस्स ॥ २८ ॥
 परनाणक्तिरिण्णं, तयनियमतुरंगमेहिं परियुत्तं । संवेगरहं आरुहिय, वच्चह निव्वाणवरणयरं ॥ २९ ॥
 पुंरगमहाविमयाहिं, भूरिभयभमणपापतरुचडियं । चेरग्गकालकरवाल-तिक्खधारहिं कप्पेसु ॥ ३० ॥
 संपेगमहाकुंजर-गंधे चडिऊण गहिवि तचचकं । घणरुम्मरायसेणं, निदलह समाहिमणुहवह ॥ ३१ ॥

यदि सुसुतो भुक्तः, कालपिशाचेन प्रसितलोकेन । मा मा विश्वसिहि त्वं, रागद्वेषयोः शत्रोः ॥ २५ ॥
 गृहीता गर्भपिरति, अणुप्रतानि च त्यक्तुमिच्छसि । विषयवशेन कातर !, इति लज्जा तवातिगुरुकी ॥ २६ ॥
 परिहर कृमिप्रसङ्गं, यस्य च सङ्गाद् भवसि चलचित्तः । यातेन हियमाणो, दुम इव कुरु साधुसंसर्गम् ॥ २७ ॥
 मारागृहे वानः, शीघ्रं पातोऽपि भवतु सङ्गस्य । लगतु ममं वाणः, मा सङ्गो भवतु कुगुरोः ॥ २८ ॥
 परशानकिपाचक्रं, तपोनियमतुरङ्गमैः परियुक्तं [योत्रितं] । संवेगरयमारुह्य, व्रजत निर्वाणवरनगरम् ॥ २९ ॥
 पुंरगमहाविषयहिं, भूरिभयभ्रमणपापतरुचटितां । वैराग्यकालकरवाल-तीक्ष्णधारभिः कर्त्तय ॥ ३० ॥
 संपेगमहाकुंजर-स्कन्धे चटित्वा गृहीत्वा तपश्चक्रं । घनकर्मराजसैन्यं, निर्दलयत समाधिमनुभवत ॥ ३१ ॥

पंचिदियचलतुरण, पइदिवसं कुप्पहम्मि धावन्ते । सुयरल्लुणा निगिण्हिय, वंधह वेरग्गसंकुम्मि ॥ ३२ ॥
 अप्पसराओ जाए, दंसणवित्थिण्णनाणपरिकल्लिए । वेरग्गमहापउमे, समाहिमसलो झुणज्झुणउ ॥ ३३ ॥
 जइ सुद्धभावणाए, जीवपुरिसेण पत्थिओ होई । संवेगकप्परूक्खो, किं किं न हु वंछियं देह ॥ ३४ ॥
 दोससयगगरीणं, विरत्तविसवद्धरीण नारीणं । जइ इच्छह संवेगं, ता संगं चयह तिविहेणं ॥ ३५ ॥
 समए समए आज, सयं च विहडइ न वड्डए अहियं । परिअडइ कायलग्गो, कालो छायामिसेणं ते ॥ ३६ ॥
 किं किं न कयं तुमए, किं किं कायदयं न अहुणावि । तं किमवि कुणसु भायर !, जेणऽप्पा सिद्धिपुरमेइ ॥ ३७ ॥
 उअरस्स फए को को, न पत्थिओ ? इत्थ मइ निलज्जेणं । तं किमवि कयं न सुकयं, जेण कएणं सुहि होमि ॥ ३८ ॥

पञ्चेन्द्रियचलतुरगान्, प्रतिदिवसं कुपथे धावतः । श्रुतरल्लुना निगृह्य, बधीत वैराग्यशङ्कौ ॥ ३२ ॥
 आत्मसरसो जाते, दर्शनविस्तीर्णज्ञानपरिकलिते । वैराग्यमहापद्मे, समाधिभ्रमरो झुनज्झुनतु [अव्यक्तशब्दं करोतु] ॥ ३३ ॥
 यदि शुद्धभावनया, जीवपुरुषेण प्रार्थितो भवति । संवेगकल्पवृक्षः, किं किं न खलु वाञ्छितं ददाति ॥ ३४ ॥
 दोषशतगर्गरीणां, विरक्तविषवद्धरीणां नारीणां । यदि इच्छत संवेगं, ततस्सङ्गं त्यजत त्रिविधेन ॥ ३५ ॥
 समये ससये आयुः, स्वयं च विषटते न वर्धतेऽधिकं । पर्यटति कायलग्नः, कालश्छायामिषेण तव ॥ ३६ ॥
 किं किं न कृतं त्वया, किं किं कर्त्तव्यं न अधुनाऽपि । तत् किमपि कुरु आतः !, येनात्मा सिद्धिपुरमेति ॥ ३७ ॥
 उदरस्य कृते फस्को, न प्रार्थितोऽत्र मया निर्लज्जेन । तत् किमपि कृतं न सुकृतं, येन कृतेन सुखी भवामि ॥ ३८ ॥

सपेसु वि जीपेसु, मित्तीतत्तं करेह्. गयमोहो । परिहरह वैरभावं, अट्टं रुद्धं च . वोसिरह ॥ ३९ ॥
सण्डममाहिनिहाणं, वियरियभविणसमूहधिरठाणं । पावमलवारिपूरं, सासयसंवेगं अब्भसह ॥ ४० ॥
पान्तिपायारमण्डिय-महिंसगोउरं तं उज्जमकवाडं । जीवनरिदपमुइयं, नंदउ वैरगगपट्टणयं ॥ ४१ ॥
संवेगयिणा जं किंपि, पालिज्झइ वयणमणुषयं भाय !। तं किर अहलं नेयं, ऊसरखित्तम्मि वीयं व ॥ ४२ ॥
जइ इच्छउह परमपयं, अहया कम्मकवयं च वा तत्तं । ता पालह जीवदयं, जिणसासणपुत्तिसावित्ति ॥ ४३ ॥
मा भणह अलिगवयणं, सुणिऊणं वसु-वसुइयईचरियं । सचं पि य मा भासह, जं परपीडाकरं होई ॥ ४४ ॥
ओएवि जं सुणिज्झइ, सचं भासंतओ गओ नरयं । कोसियमुणिवि सुत्तस्स, भणियं आणं तहा कुणह ॥ ४५ ॥

एष्यपि जीपेसु, मैत्रीतत्त्वं कुरुत गतमोहः । परिहरत वैरभावं, आर्तं रौद्रं च व्युत्सृजत ॥ ३९ ॥
सण्डममाधिनिधानं, वितरितभविजनसमूहस्थिरस्थानं । पापमलवारिपूरं, शाश्वतसंवेगं अभ्यस्यत ॥ ४० ॥
धान्तिपायारमण्डितं, अहिंसागोपुरं तदुद्यमकपाटं । जीवनरेन्द्रप्रमुदितं, नन्दतु वैराग्यपट्टनकम् ॥ ४१ ॥
मंगेगं पिना यत् किमपि, पाल्यते वचनमणुप्रतं भ्रातः ।। तत् किल अफलं ज्ञेयं, ऊपरक्षेत्रे बीजमिव ॥ ४२ ॥
यदि इच्छत परमपदं, अथवा कर्मक्षयं च वा तत्त्वं । ततः पालय जीवदयां, जिनशासनपुत्रीसावित्रीम् ॥ ४३ ॥
मा भणत अलीकवचनं, श्रुत्वा वसु-वसुधापतिचरितं । सत्यमपि मा भापत, यत्परपीडाकरं भवति ॥ ४४ ॥
ओकेऽपि यच्छ्रूयते, तत्तं भाषयन् गतो नरकं । कौशिकमुनिरपि सूत्रस्य, भणितां आज्ञां तथा कुरुत ॥ ४५ ॥

जेण परो दुम्मिज्झइ, पाणिवहो जेण होइ भणिणं । अप्पा पडइ किलेसे, न हु तं भासंति गीयत्था ॥ ४६ ॥
 वज्झइ अदत्तगहणं, वध्वंधणदायगं च अयसकरं । संवेगबुद्धिपत्ता, सत्ता न रमंति अत्ताहे ॥ ४७ ॥
 जं नियदेहं सीमं-तिणीण (जूहं ?) दट्ठण रागमुवहइ । तस्स य देहस्स पुणो, किंचिवि अहमत्तणं सुणउ तुमं ॥ ४८ ॥
 जोणीमुहनिष्फिटिए, धणगच्छीरेण वट्ठिए जाए । पगइए अमिज्झमए, एरिसदेहम्मि को रागो ? ॥ ४९ ॥
 हा !! असुइसमुप्पण्णया, निर्गया य तेण चैव धारेणं । सत्ता मोहपसत्तया य, रमंति तत्थेव असुइदारम्मि ५०
 नो जाणंति वराया, राएणं कलिमलस्स निद्धमणं । तत्थेव दिंति रागं, दुगंछणिअम्मि जोणीए ॥ ५१ ॥
 सोणियसुफोवण्णे, अमिज्झमइयम्मि वचसंधाये । रागो न हु कायवो, विरागमूले सरीरम्मि ॥ ५२ ॥

येन परो दूयते, प्राणिवधो येन भवति भणितेन । आत्मा पतति क्लेशे, न खलु तं भापन्ते गीतार्थाः ॥ ४६ ॥
 वर्जयतादत्तग्रहणं, वधवन्धनदायकं च अयशस्करं । संवेगबुद्धिप्राप्ताः, सत्त्वा न रमन्ते आत्मघ्ने [आत्मगुणहन्तर्यदत्ते] ॥ ४७ ॥
 यन्निजदेहं सीम-न्तिनीनां (यूथं ?) दट्ठा रागमुवहति । तस्य च देहस्य पुनः, किञ्चिदपि अधमत्वं शृणु त्वम् ॥ ४८ ॥
 योनिमुखनिष्फटिते, स्तनरुक्षीरेण वद्धिते जाते । प्रकृतितोऽमेध्यमये, एतादृशे देहे को रागः ? ॥ ४९ ॥
 हा !! अशुचिसमुत्पन्नका, निर्गता च तेन चैव द्वारेण । सत्त्वा मोहप्रसक्तकाश्च, रमन्ते तत्रैव अशुचिद्वारे ॥ ५० ॥
 नो जानन्ति वराका, रागेण कलिमलस्य [अशुचेः] निर्द्धमनं । तत्रैव ददति रागं, जुगुप्सनीयायां योनौ ॥ ५१ ॥
 शोणितशुकोत्पन्ने, अमेध्यमये वर्चस्सद्भाते । रागो न खलु कर्त्तव्यो, विरागमूले शरीरे ॥ ५२ ॥

कागमुजगेहिं भस्त्रे, किमिकुलभक्त्रे य वाहिभक्त्रे य । देहम्मि मशुभक्त्रे, सुसाणभक्त्रम्मि को रागो ? ५३
 दग्गमदग्गण्णगूयक-मिग्गणगलालपूरिणं दुट्ठे । निच्चं असासयम्मि, खणमवि मा रमह देहम्मि ॥ ५४ ॥
 पिच्छसि मुहं मनिदयं, मविसेसं राइणण अहरेण । सकडक्खं सवियारं, तरलच्छि जुवणारंभे ॥ ५५ ॥
 पिच्छसि पाहिरमहं, न पिच्छसि अंतरंगमुद्धिदं । कामेण मोहिओ तुं, हा हा !! होहिसी कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाटलपंगममहिण-अगुरुपन्दणतुम्फवामीसं । गंधं समोयरंतो, मुद्धो मन्नइ सुगंधोऽहं ॥ ५७ ॥
 अन्निमग्गो कलमलो, रेलो सिग्गणओ अ पूओ य । असुईमुत्तपुरीसो, एसो ते अप्पणो गंधो ॥ ५८ ॥
 जो परगिहस्म लच्छि, कहिंपि पासित्तु कट्ठइहं धणिओ । सो किर सयं दरिदो, भासंतो कथं न लज्जेइ ? ॥ ५९ ॥

काकत्तुनकेभक्ष्ये, कृमिपुत्रभक्ष्ये च व्याधिभक्ष्ये च । देहे मृत्युभक्ष्ये, स्मशानभक्ष्ये को रागः ? ॥ ५३ ॥
 दग्गमदग्गण्णगूयक-सिद्धानकलालपूरिते दुष्टे । नित्यमशाश्वते, क्षणमपि मा रमध्वं देहे ॥ ५४ ॥
 प्रेशगे मुगं मनिदयं [निःशेषलयसहितं], सविशेषं राजितेन अधरेण । सकटाक्षं सविकारं, तरलाक्षीं यौवनारम्भे ॥ ५५ ॥
 प्रेशगे पादमर्धं, न प्रेशसे अन्तरङ्गमुद्धिदं । कामेन मोहितस्त्वं, हा हा !! भविष्यसि कथं मूढ ! ॥ ५६ ॥
 पाटलपङ्कजमहिषा-अगुरुपन्दनतुरुष्कव्यामिश्रं । गन्धं समवतरन्, मुग्धो मन्यते सुगन्धोऽहम् ॥ ५७ ॥
 अशिमलः कर्णमलः, रेलः सिद्धानकश्च पूयश्च । अशुचिमूत्रपुरीषो, एष ते आत्मनो गन्धः ॥ ५८ ॥
 यः परगृहस्य लक्ष्मीं, कुत्रापि दृष्ट्वा कथयत्यहं धनिकः । स किल स्वयं दरिद्रो, भाषमाणः कथं न लज्जते ? ॥ ५९ ॥

जो परधनेण सहणो, जो परगंधेण मण्णइ सुगंधोऽहं । तं पुरिसं गयलज्जं, हसंति वेरग्गअमियधरा ॥ ६० ॥
जस्स य जस्स य जोगो, तस्स तस्स य हवेज्ज हु विओगो । इय नाऊण विरत्ता !, विसयविसं दूरओ मुयह ६१

अंचेइ कालो य तरंति राइओ, नयावि भोगा पुरिसाण निचा ।

उविच भोगा पुरिसं चयंति, दुमं जहा खीणफलं व पक्खी ॥ ६२ ॥

पुत्ता चयंति मित्ता, चयंति भज्जावि णं सुयं चयइ । इक्को न चयइ धम्मो, रम्मो सब्बहु उवइट्ठो ॥ ६३ ॥

आहारासननिद्रा-जयं च काऊण जिणवरमणं । झाइज्जइ नियअप्पा, उवइट्ठं जिणवरिंदेणं ॥ ६४ ॥

यः परधनेन सहनो, यः परगन्धेन मन्यते सुगन्धोऽहं । तं पुरुषं गतलज्जं, हसन्ति वैराग्यामृतधराः ॥ ६० ॥

यस्य च यस्य च योग-स्तस्य तस्य च भवेत्खलु वियोगः । इति ज्ञात्वा विरक्ताः !, विषयविषं दूरतो मुञ्चत ॥ ६१ ॥

अथ(गच्छ)ति कालश्च तर(या)न्ति राज्यो, न चापि भोगाः पुरुषाणां नित्याः ।

उपेत्य (प्राप्य) भोगा पुरुषं त्यजन्ति, दुमं यथा क्षीणफलमिव पक्षी ॥ ६२ ॥

पुत्रास्त्यजन्ति मित्राणि, त्यजन्ति भार्याऽपि सुतं त्यजति । एको न त्यजति धर्मो, रम्यः सर्वज्ञोपदिष्टः ॥ ६३ ॥

आहारासननिद्रा-जयं च कृत्वा जिनवरमतेन । ध्यायते निज आत्मा, उपदिष्टं जिनवरेन्द्रेण ॥ ६४ ॥

अणुत्वं विहाय, दृढं पञ्चमासणं । नासङ्गदत्तसन्नितो, किञ्चि दुम्मीलिअक्खणो ॥ ६५ ॥
 संकण्णयाउराओ, दूरुत्सारियमाणसो । संसारच्छेयणुस्साहो, संवेगं झाउमरिहइ ॥ ६६ ॥ [युग्मम्]
 मंवेगअमलर्नारेण, कलिमलपंकेण पंकिं जीवं । पक्खालह थिरचित्तो, फलिहुव जहुज्जलो होइ ॥ ६७ ॥
 पण्ठासीयिमपोरा, पिसुणा छिदं च ते गवेसंति । मा रज्जसु कस्सुवरिं, सिणेह्वंघं च मा रयसु ॥ ६८ ॥
 गुठहम्मो मो जीवो, जो येरग्गाओ नट्टओ फिरइ । अहवा सञ्जुवहाणो, सुणहो किं करइ कण्णूरं ? ॥ ६९ ॥
 आऊसयं एउ अद्धं, निहामोहेण ते गयं मित्त ! । अद्धं जं उवरियं, तं पि तिहायं च संजायं ॥ ७० ॥

अणुत्वं विहाय, दृढं पञ्चमासनं । नासाग्रदत्तसन्नेत्रः, किञ्चिदुन्मीलिताक्षणः ॥ ६५ ॥
 गद्वन्धवागुरावो, दूरोत्सारितमानसः । संसारच्छेदनोत्साहः, संवेगं ध्यातुमर्हति ॥ ६६ ॥
 मंवेगमलर्नारेण, कलिमलपद्मेन पङ्कितं जीवं । प्रक्षालयत स्थिरचित्तः, स्फटिक इव यथोज्ज्वलो भवति ॥ ६७ ॥
 पण्ठाशिविम्बपोराः, पिशुनाच्छिद्रं च ते (तव) गवेपयन्ति । मा रज्जस्व कस्योपरि, स्नेहवन्धं च मा रचयत ॥ ६८ ॥
 गुठहर्मा न जीवो, यो येराग्यामृष्टको भ्रमति । अथवा सत्योपधानः, शुनकः किं करोति कर्पूरम् ? ॥ ६९ ॥
 आयुःशतं मनु अर्धं, निद्रामोहेन ते गतं मित्र ! । अर्धं यदुद्धरितं (अवशिष्टं), तदपि त्रिधाकं च सञ्जातम् ॥ ७० ॥

यालत्तणम्मि किंचिवि, किंचिवि तरुणत्तणम्मि थेरत्ते । एमेव गयं जम्मं, सुण्णारण्णे तडाशुब ॥ ७१ ॥
सदोसमवि दित्तेणं, सुवन्नं वणिहणा जहा । तवग्गिणा तप्पमाणो, तहा जीवो विसुज्झइ ॥ ७२ ॥
ते सूरंते ते पंडिया, [संविग्गा] जिण्ह ण माणमरट्ठ । जे महिलाण न वसि, पडिया ते [न]फिरिसह जेम घरट्ठ ७३
करयत्तकूडसामलि-वेयरणीकोलमुग्गरप्पमुहं । नरयस्स इमं दुक्खं, अबंधवो सहसि एगागी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छे मियमेसणिज्जं, साहायमिच्छे निउणट्ठबुद्धिं ।

निकेयमिच्छेज्ज विवेगजुग्गं, समाहिकामो समणो विरत्तो ॥ ७५ ॥

यालत्वे किञ्चिदपि, किञ्चिदपि तरुणत्वे स्थविरत्वे । एयमेव गतं जन्म, शून्यारण्ये तटाक इव ॥ ७१ ॥
सदोपमपि दीप्तेन, सुवर्णं वह्निना यथा । तपोऽग्निना तप्यमान-स्तथा जीवो विशुध्यति ॥ ७२ ॥
ते शूरास्ते पण्डिताः, [संविग्नाः] येषां न मानमरट्ठ(उत्कर्षः) । ये महिलानां न वशे, पतितास्ते [न]भ्रमिष्यन्ति यथा घरट्ठ ७३
करपत्रकूटशात्मलि-चैतरणीकोलमुद्गरप्रमुखं । नरकस्येदं दुःखं, अवाब्धवो सहसे एकाकी ॥ ७४ ॥

आहारमिच्छेत् मितमेपणीयं, साहायमिच्छेत् निपुणार्थबुद्धिम् ।

निकेतमिच्छेद् विवेकयोग्यं, समाधिकामः श्रमणो विरक्तः ॥ ७५ ॥

न वा लहिज्जा निउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ।

इणो वि पायाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ७६ ॥ [दस० चूडिका २ गाथा १०]

जहा य अण्डप्पमवा यलागा, अण्डं यलागप्पमवं जहा य । एमेव मोहाययणं खु तण्हा, मोहं च तण्हाययणं वयंति ७७
रागो वि दोसो वि य कम्म वीयं, कम्मं च मोहप्पमवं वयंति । कम्मं च जाइमरणस्स मूलं, दुक्खं च जाइमरणं वयंति ७८
दुक्खं हयं जस्स न होइ मोहो, मोहो हओ जस्स न होइ तण्हा ।

तण्हा हया जस्स न होइ लोहो, लोहो हओ जस्स न किंचणाइ ॥ ७९ ॥

न वा लमेत् निपुणं साहयं, गुणाधिकं वा गुणतः समं वा ।

एकोऽपि पापानि विवर्जयन्, विहरेत् कामेष्वसज्जमानः ॥ ७६ ॥

यथा च अण्डप्रभवा यलाका, अण्डं यलाकाप्रभवं यथा च । एवमेव मोहायतनं खलु तृष्णा, मोहं च तृष्णायतनं वदन्ति ॥ ७७ ॥
रागोऽपि द्वेषोऽपि च कर्मबीजं, कर्म च मोहप्रभवं वदन्ति । कर्म च जातिमरणस्य मूलं, दुःखं च जातिमरणं वदन्ति ॥ ७८ ॥

दुःखं हतं यस्य न भवति मोहः, मोहो हतो यस्य न भवति तृष्णा । ..

तृष्णा हता यस्य न भवति लोभः, लोभो हतो यस्य न किञ्चनापि ॥ ७९ ॥

रसा पगामं न निसेवियद्वा, पायं रसा दित्तिकरा नराणं ।
दित्तं च कामा समभिहवन्ति, दुमं जहा साउफलं व पक्खी ॥ ८० ॥
जहा दवग्गी पउरिणणे वणे, समारुओ नोवसमं उवेइ ।
पंनिंदियग्गीवि पगामभोइणो, न बंभयारिस्स हिआय कस्सइ ॥ ८१ ॥
विवित्तसेज्जासणजंतियाणं, ओमासणाणं दमिइंदिआणं ।
न रागसत्तू धरिसेइ चित्तं, पराइओ बाहिरिवोसहेहिं ॥ ८२ ॥
जहा पिरालवसहिस्स मूले, न मूसगाणं वसही पसत्था ।

रसाः प्रकामं न निषेवितव्याः, प्रायो रसा दीप्तिकरा नराणाम् ।
दीप्तं च कामाः समभिद्रवन्ति, दुमं यथा स्वादुफलमिव पक्षी ॥ ८० ॥
यथा दयाग्निः प्रचुरेन्धने वने, समारुतो नोपशममुपैति ।
पञ्चेन्द्रियाग्निरपि प्रकामभोजिनो, न बह्वचारिणो हिताय कस्यापि ॥ ८१ ॥
विविक्तशय्यासनयन्त्रितानां, अवमाशनानां [अल्पाहारिणां] दमितेन्द्रियाणाम् ।
न रागशत्रुर्दपयति चित्तं, पराजितो व्याधिरिवौषधैः ॥ ८२ ॥
यथा विडालवसतेर्मूले, न मूपकाणां वसतिः प्रशस्ता ।

एमेव इत्यनिलयस्त मूले, न वंभयारिस्त खमो निवासो ॥ ८३ ॥

अहंसणमप्यत्थण-मणितणमकित्तणं तुरीयं । नारीजनस्त सुहयं, हवेइ वेरग्गघारीणं ॥ ८४ ॥

विभूतिगार्हि देवीहिं, विरत्तो ग्योहिउं न सफो य । तहवि हु एगंत हिय-म्मि य नाउं विवित्तं मा सहय ॥ ८५ ॥

रूपेसु जो गिद्धिमुवेइ तिपं, अकालियं पावइ सो विणासं ।

रागाउरो सो जहया पयंगो, आलोयलोलो समुवेइ महुं ॥ ८६ ॥

सदेसु जो गिद्धिमुवेइ तिपं, अकालियं पावइ सो विणासं ।

रागाउरो सो हरिणुय गिद्धो, सदे अतित्तो समुवेइ महुं ॥ ८७ ॥

एमेव स्त्रीनिलयस्य मूले, न ब्रह्मचारिणः क्षमो [योग्यो] निवासः ॥ ८३ ॥

जदशंगमप्रार्पण-मचिन्तन-मफीर्तनं चतुर्यं (चतुर्थं) । नारीजनस्य सुखदं (शुभदं), भवति वैराग्यधारिणाम् ॥ ८४ ॥

विभूषिताभिर्देवीभि-र्विरक्तः क्षोभितुं न शक्यश्च । तथापि खलु एकान्त हिते च ज्ञात्वा चिविकं मा सह(श्रय)त ॥ ८५ ॥

रूपेण यो गृद्धिमुपैति तीप्तां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः स यथा या पतद्ग, आलोकलोलः समुपैति मृत्युम् ॥ ८६ ॥

शब्देण यो गृद्धिमुपैति तीप्तां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रागातुरः स हरिण इव गृद्धः, शब्देऽतृप्तः समुपैति मृत्युम् ॥ ८७ ॥

गंधेषु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रामाउरो ओसहिगंधगिद्धो, सप्पो विलाओ विव निक्खमंतो ॥ ८८ ॥

रंसेसु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रामाउरो यिडिसविभिन्नकाओ, मच्छो जहा आमिसभोगगिद्धो ॥ ८९ ॥

फासेसु जो गिद्धिमुवेइ तिघं, अकालियं पावइ सो विणासं ।
रामाउरे सीयजलाववण्णे, गाहग्गहीए महिसे व रण्णे ॥ ९० ॥

एसु विरत्तो मणुओ विसोगो, एतेण दुक्खोहपरंपरेण । न लिप्पइ भवमज्झे वसंतो, जले जहा उत्पलिणीपलासं ९१

गन्धेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रामातुर ओषधिगन्धगृद्धः, सर्पो विलादिव निष्क्रमन् ॥ ८८ ॥

रसेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रामातुरो यिडिशविभिन्नकायो, मत्स्यो यथा आमिषभोगगृद्धः । ॥ ८९ ॥

स्पर्शेषु यो गृद्धिमुपैति तीव्रां, अकालिकं प्राप्नोति स विनाशम् ।

रामातुरः शीतजलापपन्नो, ग्राह्य(ग्राह्येण-भक्षणेण)गृहीतो महिष इवारण्ये ॥ ९० ॥

एषु विरक्तो मनुजो विद्वोक, एतेन दुःखौघपरम्परेण । न लिप्यते भवमध्ये वसन्, जले यथा उत्पलिनीपलाशम् ॥ ९१ ॥

अंकुसकसरज्जुयन्धन-छेयणपमुहाइं उद्धवसयाइं । तिरिया य परवसेणं, सहंति हा ॥ कम्मउदएणं ॥ ९२ ॥
 मा वयह कडुयवयणं, परमम्मं मा कहेह कइयावि । परगुणधणं च पासिय, कयावि मा मच्छरं वहह ॥ ९३ ॥
 मा रुसह मा तुसह, कस्स वि उवरि वेरग्गसंलीणो । अप्पारंजण निर[तो]ट्ठो (?), समाहिहरयम्मि मज्जेह ॥ ९४ ॥
 याहिरमग्गित्तियं, परिग्गहं परिहरह भो भव्वा ! । वेरग्गदिणयरेणं, परिग्गहतमसंचयं हणह ॥ ९५ ॥
 वेरग्गमहारयणा-यरम्मि पत्ते वि जेऽहियपमाया । ते कालेणं घत्था, पडिया भीमम्मि भवकूवे ॥ ९६ ॥
 आया अणुहवसिद्धो, अमुत्तिकत्तासदेहपरिमाणो । पुरिसायारो णिबो, नाओ संवेगकुसलेहिं ॥ ९७ ॥

अंकुशकशारज्जुयन्धन-छेदनप्रमुखानिउपद्रवशतानि । तिर्यञ्चश्च परवशेन, सहन्ते हा ॥ कर्मउदयेन ॥ ९२ ॥
 मा वदत कडुकवचनं, परमर्म मा कथयत कदाचिदपि । परगुणधनं च दृष्ट्वा, कदाऽपि मा मत्सरं वहत ॥ ९३ ॥
 मा रुप्यत मा तुप्यत, कस्यापि उपरि वैराग्यसंलीनः । आत्मारज्जननिर[तः]र्यः (?), समाधिहृदे मज्जत ॥ ९४ ॥
 चाद्यमाभ्यन्तरिकं, परिग्रहं परिहरत भो भव्याः ! । वैराग्यदिनकरेण, परिग्रहतमस्सञ्चयं हत ॥ ९५ ॥
 वैराग्यमहारत्ना-करे प्राप्तेऽपि येऽधिकप्रमादाः । ते कालेन ग्रस्ताः, पतिता भीमे भवकूपे ॥ ९६ ॥
 आत्माऽनुभवसिद्धो-ऽमूर्तिः कर्त्ता [कर्मणां] स्वदेहपरिमाणः । पुरुषाकारो नित्यो, ज्ञातः संवेगकुशलैः ॥ ९७ ॥

गडनिच्छयपाणजुओ, लोयस्सज्जग्गमि संठिओ विमलो । पुनरागमणविहीणो, सिद्धो उत्तो विरत्तेहिं ॥ ९८ ॥
 सये वि जिणवरिंदा, सये गणधारिणो य आपरिया । जे पुण चरिमसरीरा, ते सवे संवेगपसायओ सिद्धा ॥ ९९ ॥
 कलिकेलिविप्पमुत्ता, आगामतारासु जुत्तिसंरत्ता । संवेगदत्तचित्ता, साम्मयवासं समणुपत्ता ॥ १०० ॥
 मत्ता वि य जे मंदा, तेसिं कए णं परिस्समो एसो । विबुद्धाहमेण विहिओ, मए जिणाणारएणं च ॥ १०१ ॥
 इय कहवयगाहहिं, अमुणियआगमवियारलेसेणं । रइयं पगरणमेयं, 'लच्छीलाहेण' वरमुणिणा ॥ १०२ ॥

वमुनिश्चयप्राणयुतो, ओफल्यामे संस्थितो विमलो । पुनरागमनविहीनः, सिद्ध उक्तो विरक्तैः ॥ ९८ ॥
 सर्वेऽपि जिनवरेंद्राः, सर्वे गणधारिणश्च आचार्याः । ये पुनश्चरमशरीरा-स्ते सर्वे संवेगप्रसादतः सिद्धाः ॥ ९९ ॥
 कलिकेलिविप्रमुक्ता, आप्रामतारासु युक्तिसंरक्ताः । संवेगदत्तचित्ताः, शाश्वतवासं समनुमासाः ॥ १०० ॥
 मत्तोऽपि च ये मन्दाः, तेषां कृते परिश्रम एषः । विबुद्धाधमेन विहितो, मया जिनाज्ञारतेन च ॥ १०१ ॥
 इति कतिपयगाथाभि-रज्ञाताऽऽगमविचारलेखेन । रचितं प्रकरणमेतत्, 'लक्ष्मीलाम्बेन' वरमुनिना ॥ १०२ ॥

१ शिवदुर्गेन चारित्रीर्पागमदानम् चतुष्टयरूपेणोक्तवान् ।

इति वैराग्यरसायनप्रकरणं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाइ-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—

श्रीमज्जिनवल्लभसूर्यपासक-श्रेष्ठिवरधनदेवाज्ञज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं वैराग्यशतमित्यपराभिधानं

पद्मानन्दशतम्

त्रैलोक्यं युगपत्करागुजलुठन्मुक्तावदालोकते, जन्तूनां निजया गिरा परिणमद्यः सूक्तमाभापते ।
स श्रीमान् भगवान् विचित्रविधिभिर्देवासुरैरर्चितो, वीतत्रासविलासहासरभसः पायाजिनानां पतिः ॥ १ ॥ (शार्दूल०)
यैः धुण्णाः प्रसरद्विवेकपविना कोपादिभूमिभृतो, योगाभ्यासपरश्वधेन कपितो^१ यैर्मोहधात्रीरुहैः ।
यज्जः संयमसिद्धमन्त्रविधिना यैः प्रौढकामज्वर-स्तान्मोक्षैकसुखानुपद्गरसिकान्वन्दामहे योगिनः ॥ २ ॥ (शार्दूल०)
यैस्त्यक्ता किल शाकिनीवदसमप्रेमाश्रिता प्रेयसी, लक्ष्मीः प्राणसमाऽपि पञ्चगवधूवत्प्रोज्झिता दूरतः ।
मुफं चित्रगयाक्षराजिरुचिरं वल्मीकवन्मन्दिरं, निस्सङ्गत्वविराजिताः क्षितितले नन्दन्तु ते साधवः ॥ ३ ॥ (शार्दूल०)
यः परयादे मूकः, परनारीवक्त्रविक्षणेऽप्यन्धः । पङ्गुः परधनहरणे, स जयति लोके महापुरुषः ॥ ४ ॥ (आर्या)

१ पूर्णाङ्गः । २ यज्ञेण । ३ परशुना । ४ छतः । ५ (वृक्ष) ।

आक्रोशेन न दूयते न च चटुप्रोक्त्या समानन्द्यते, दुर्गन्धेन न वाध्यते न च सदामोदेन सम्प्रीयते ।
 स्त्रीरूपेण न रज्यते न च मृतस्थानेन विद्वेष्यते, माध्यस्थेन विराजितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ५ ॥ (शा०)
 मित्रे नन्दति नैव नैव पिशुने चैरातुरो जायते, भोगे लुप्यति नैव नैव तपसि क्लेशं समालम्ब्यते ।
 रक्षे रज्यति नैव नैव हृदि प्रद्वेषमापद्यते, येषां शुद्धहृदां सदैव हृदयं ते योगिनो योगिनः ॥ ६ ॥ (शार्दूल०)
 मौन्दर्यं रुनिधेः कलाकुलविधेर्लायण्यपाथोनिधेः, पीनोत्तुङ्गपयोधरालसगतः पातालकन्याकृतेः ।
 कान्ताया नययौयनाश्रिततनोर्यैरुज्झितः सङ्गमः, सम्यङ्मानसगोचरे चरति? किं तेषां हृताशः स्मरः ॥ ७ ॥ (शार्दूल०)
 गृङ्गारामृतसेकदाडुलरुचिर्यक्रोक्तिपत्रान्विता, प्रोद्गच्छत्सुमनोऽभिपङ्गुसुभगा स्त्रीणां कथावल्लरी ।
 यैर्गङ्गाप्रतपायकेन परितो भस्मायशोपीकृता, किं तेषां विपमायुधः प्रकुरुते? रोपप्रकर्षेऽपि रे! ॥ ८ ॥ (शार्दूल०)
 आताम्रायंतलोचनाभिरनिशं सन्तर्ज्यं सन्तर्ज्यं च, क्षिप्तस्तीक्ष्णकटाक्षमार्गणगणो मत्ताङ्गनाभिर्भृशम् ।
 तेषां किं तु विधास्यति? प्रशमितप्रद्युम्नलीलात्मनां, येषां शुद्धविवेकवज्रफलकं पार्श्वे परिभ्राम्यति ॥ ९ ॥ (शार्दूल०)
 अग्रे मा गङ्गागामिनी प्रियतमा गृष्टेऽपि सा दृश्यते, धात्र्यां सा गगनेऽपि सा किमपरं सर्वत्र सा सर्वदा ।
 जामीयायदनङ्गमद्गतिरसस्तावत्तवेयं स्थितिः, सम्प्रत्यास्यपुरस्सरामपि न तां द्रष्टाऽसि कोऽयं लयः? ॥ १० ॥ (शार्दूल०)
 योगे पीनपयोधराश्रिततनोर्विच्छेदने विम्वतां, मानस्यावसरे चटूक्तिविधुरं दीनं मुखं विभ्रताम् ।

निश्चेत्ते स्मरयद्भिनाऽनुसमयं दन्दह्यमानात्मनां, भ्रातः ! सर्वदशासु दुःखगहनं धिक्कामिनां जीवितम् ॥११॥ (शार्दूल०)
 मत्पेऽस्याः कृशतां कुरङ्गरुदशो भ्रूनेत्रयोर्वकृतां, कौटिल्यं चिकुरेषु रागमधरे मान्द्यं गतिप्रक्रमे ।
 काठिन्यं कुचमण्डले तरलतामक्ष्णोर्निरीक्ष्य स्फुटं, वैराग्यं न भजन्ति मन्दमतयः कामातुरा ही !! नराः ॥१२॥ (शार्दूल०)
 पाण्डुर्यं गमितान्कचोन्प्रतिहतां तारुण्यपुण्यश्रियं, चक्षुः क्षीणबलं कृतं श्रवणयोर्वाधिर्यमुत्पादितम् ।
 स्थानभ्रंशमयापिताश्च जरया दन्तास्थिमांसत्वचः, पश्यन्तोऽपि जडा हहा !! हृदि सदा ध्यायन्ति तां प्रेयसीम् ॥१३॥ (शा०)
 अन्यायानितयित्तरत्नकचिदपि भ्रष्टं समस्तै रदै-स्तापक्लान्ततमालपत्रवदभूदङ्गं वलीभङ्गुरम् ।
 केशेषु क्षणचन्द्रैवद्वयलिमो व्यक्तं श्रितो यद्यपि, स्वैरं धावति मे तथापि हृदयं भोगेषु मुग्धं हहा !! ॥१४॥ (शार्दूल०)
 उद्गृणन्ति प्रपञ्चेन, योपितो गद्गदां गिरम् । तामामनन्ति प्रेमोक्तिं, कामग्रहिलचेतसः ॥ १५ ॥ (अनुष्टुप्चुत्तम्)
 यात्रहुष्टरसक्षयाय नितरां नाहारलीत्यं जितं, सिद्धान्तार्थमहौषधेर्निरुपमश्रूणो न जीणो हृदि ।
 पीतं शानलघूदकं न विधिना तावत्स्मरोत्यो ज्वरः, शान्तिं याति न तात्त्विकी हृदय ! हे शेषैरलं मेपजैः ॥१६॥ (शा०)
 शृङ्गारद्रुमनीरदे प्रस्रमरक्रीडारसस्रोतसि, प्रद्युम्नप्रियवान्धवे चतुरवाबुक्ताफलोदन्यति ।
 तंन्गीनेत्रचक्रोरपार्यणविधौ सीभाग्यलक्ष्मीनिधौ, धन्यः कोऽपि न विक्रियां कलयति प्राप्ते नवे यौवने ॥ १७ ॥ (शा०)
 सम्यक्परिहृता येन, कामिनी गजगामिनी । किं करिष्यति ? रुष्टोऽपि, तस्य वीरवरः स्मरः ॥ १८ ॥ (अनुष्टुप्चुत्तम्)

१ केशेषु । २ प्राप्ताम् । ३ केशान् । ४ (प्रणिमाचन्द्रवत्) । ५ असावियन्तः पुंसि वर्तन्ते । ६ कामः । ७ स्त्री ।

लजेयं प्रलयं प्रयाति झटिति ब्रह्मव्रतं भ्रश्यति, ज्ञानं सङ्कुचति स्मरज्वरवशात्पश्यामि यावत्प्रियाम् ।
 यावत्तु स्मृतिमेति नारकगतेः पाकक्रमो भीषण-स्तावत्तत्त्वनिरीक्षणात्प्रियतमाऽप्येषा विपौघायते ॥ १९ ॥ (शार्दूल०)
 कारुण्येन हृता वधव्यसनिता सत्येन दुर्वाच्यता, सन्तोषेण परार्थचौर्यपटुता शीलेन रागान्धता ।
 नैर्ग्रन्थेन परिग्रहग्रहिलता यैर्यौवनेऽपि स्फुटं, पृथ्वीयं सकलाऽपि तैः सुकृतिभिर्मन्ये पवित्रीकृता ॥ २० ॥ (शार्दूल०)
 यत्राघोऽपि विचित्रमङ्गारिभरव्याजेन रोमाञ्चितो, दोलारुढविलासिनीविलसितं चैत्रे विलोक्याद्भुतम् ।
 सिद्धान्तोपनिषद्निपण्णमनसां येषां मनस्सर्वथा, तस्मिन्मन्मथवाधया न मयितं धन्यास्त एव ध्रुवम् ॥ २१ ॥ (शार्दूल०)
 स्याध्यायोत्तमगीतिसङ्गतिजुषः सन्तोषपुष्पाश्रिताः, सम्यग्ज्ञानविलासमण्डपगताः सद्भ्यान्शय्यां श्रिताः ।
 तत्त्वार्थप्रतिबोधदीपकलिकाक्षान्त्यङ्गनासङ्गिनो, निर्याणैकसुखाभिलाषिमनसो धन्या नयन्ते निशाम् ॥ २२ ॥ (शार्दूल०)
 किं ? लोलाक्षि ! कटाक्षलम्पटतया किं ? स्तम्भजृम्भादिभिः, किं ? प्रत्यङ्गनिदर्शनोत्सुकतया किं ? प्रोल्लसच्चाटुभिः ।
 आत्मानं प्रतिवाधसे त्वमधुना व्यर्थं मदर्थं यतः, शुद्धध्यानमहारसायनरसे लीनं मदीयं मनः ॥ २३ ॥ (शार्दूल०)
 सङ्ज्ञानदर्शनशाली, दर्शनशास्त्रश्च येन वृत्ततरुः । श्रद्धाजलेन सिंको, मुक्तिफलं तस्य स ददाति ॥ २४ ॥ (आर्या)
 क्रोधाद्युग्रचतुष्कपायचरणो व्यामोहहस्तस्सखे !, रागद्वेषनिशातदीर्घदशनो दुर्वारमारोद्भुरः ।
 सङ्ज्ञानाद्भुशकौशलेन स महामिथ्यात्यदुष्टद्विपो, नीतो येन वशं वशीकृतमिदं तेनैव विश्वत्रयम् ॥ २५ ॥ (शार्दूल०)

१ (सिद्धान्तस्योपनिषदि-रहस्ये निपण्णं-निविष्टं मनो येषां ते तया, तेषां) विदुषाम् । २ ("धृत्तं पक्षे चरित्रे त्रि-ज्वतीते दृढनिश्चले", इत्यमरः) ।

दृश्यन्ते यद्वयः कलामु कुशलास्ते च स्फुरत्कीर्तये, सर्वस्वं वितरन्ति ये तृणमिव क्षुद्रैरपि प्रार्थिताः ।
 भीगस्तेऽपि च ये त्यजन्ति श्रुतिं प्राणान्कृते स्वामिनो, द्वित्रास्ते तु नरा मनस्समरसं येषां सुहृद्वैरिणो ॥२६॥ (शा०)
 हृदयं सदयं यस्य, भाषितं सत्यभूषितम् । कायः परहितोपायः, कलिः कुर्वीत तस्य किम् ? ॥ २७ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 नास्त्यसन्नापितं यस्य, नास्ति भङ्गो रणाद्गणात् । नास्तीति याचके नास्ति, तेन रत्नवती क्षितिः ॥ २८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 आनन्दाय न कस्य मन्मथकथा ? कस्य प्रिया न प्रिया ? लक्ष्मीः कस्य न वल्लभा ? मनसि नो कस्याङ्गजः क्रीडति ? ।
 ताम्बूलं न मुग्धाय कस्य ? न मतं कस्यान्नशीतोदकम्, सर्वांशाद्रुमकर्त्तनैकपरशुर्मृत्युर्न चेत्स्याज्जनाः ! ॥२९॥ (शार्दूल०)
 भार्येयं मधुराकृतिर्मम मम प्रीत्यन्वितोऽयं सुतः, स्वर्णस्यैव महानिधिर्मम ममासौ बन्धुरो बान्धवः ।
 रम्यं हर्म्यमिदं ममेतन्मनया व्यामोहितो मायया, मृत्युं पश्यति नैव दैवहतकः कुब्जं पुरश्चारिणम् ॥ ३० ॥ (शार्दूल०)
 कष्टोपाजितमत्र वित्तमसिलं घृते मया योजितं, विद्या कष्टतरं गुरोरधिगता व्यापारिता कुस्तुतौ ।
 पारम्पर्यसमागतश्च विनयो वामेक्षणायां कृतः, सत्पात्रे किमहं करोमि ? विवशः कालेऽद्य नेदीयसि ॥ ३१ ॥ (शा०)
 आरमा यद्विनियोजितो न विनये नोग्रं तपः प्रापितो, न क्षान्त्या समलङ्कृतः प्रतिकलं सत्येन न प्रीणितः ।
 तत्त्वं निन्दसि नैव कर्महतकं प्राप्ते कृतान्तक्षणे, दैवायैव ददासि जीव ! नितरां शापं विमूढोऽसि रे ! ॥ ३२ ॥ (शा०)
 पाठो यौवनसम्पदापरिगतः क्षिप्रं क्षितौ लक्ष्यते, वृद्धत्वेन युवा जरापरिणतो व्यक्तं समालोक्यते ।
 सोऽपि कापि गतः कृतान्त्यवशतो न ज्ञायते सर्वथा, पश्यैतद्यदि कौतुकं किमपरैस्तैरिन्द्रजालैः सखे ! ॥ ३३ ॥ (शा०)

द्वारं दन्तिमदप्रवाहनिर्द्वैयैपामभूत्पङ्किलं, ग्रासाभाववशात् सञ्चरति यद्द्रङ्कोऽपि तेषां पुनः ।

येऽभून्विमुखाः स्वकुक्षिभरणे तेषामकस्मादहो !!, यच्च श्रीरिह दृश्यतेऽतिविपुला तत्कर्मलीलायितम् ॥ ३४ ॥ (शा०)

नापत्यानि न विज्ञानि, न सौधानि भवन्त्यहो !! । मृत्युना नीयमानस्य, पुण्यपापे परं पुरः ॥ ३५ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)

मृतेऽहकृतिनिग्रहं मृदुतया पश्चात्करिष्याम्यहं, प्रोद्यन्मारविकारकन्दकदेनं पञ्चेन्द्रियाणां जयात् ।

न्यामोदप्रसराजरोधनविधिं सज्जयानतो लीलया, नो जानाति हरिष्यतीह हतकैः कालोऽन्तराले किल ॥ ३६ ॥ (शा०)

यत्नः येन दशाननेन नितरां खट्वेकदेशे जरा, द्रोणाद्रिश्च समुद्धृतो हनुमता येन स्वदोलिलया ।

श्रीरामेण च येन राक्षसपतिखैलोक्यवीरो हतः, सर्वे तेऽपि गताः क्षयं विधिवशात्काऽन्येषु तद्भोः ! कथा ? ॥ ३७ ॥ (शा०)

सर्गभङ्गी कृतान्तोऽयं, सत्यं लोके निगद्यते । रामदेशादयो धीराः, सर्वे काप्यन्यथा गताः ॥ ३८ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)

मिथ्यात्मानुचरैरिचित्रगतिभिः सञ्चारितस्योद्भटै-रत्युग्रभ्रममुत्तराहतिवशात्सम्मूर्च्छितस्यानिशम् ।

संसारेऽत्र नियन्त्रितस्य निगडैर्मायामयैश्चौरवत्, मुक्तिः स्थानम सत्वरं कथमतः सद्रूपवित्तं विना ॥ ३९ ॥ (शार्दूल०)

दुष्प्रापं मकराकरे करतलाद्रत्नं निग्रहं यथा, संसारेऽत्र तथा नरत्यमथ तत्प्राप्तं मया निर्मलम् ।

ध्यातः ! पश्य विमूढतां मम इहा !! नीतं यदेतन्मुधा, कामक्रोधकुशोधमत्सरकुधीमायामहामोहतः ॥ ४० ॥ (शार्दूल०)

येनेह क्षणभङ्गुरेण यपुषा क्लिप्तेन सर्वात्मना, सद्ब्यापारवियोजितेन परमं निर्वाणमप्याप्यते ।

प्रीतिस्तेन दहा ॥ सखे ! म्रियतमात्रकेन्दुरागोद्धवा, क्रीता स्वल्पसुखाय मूढमनसा कोट्या मया काकिणी ॥४१॥ (शा०)
 क्रीडाकारि परोपहासप्रचनं तुष्टौ परव्यंसनं, कान्ता काञ्चनसुन्दराङ्गलतिका कान्तैव पृथ्वीतले ।
 भव्यो द्रव्यममर्जने किल महारम्भोद्यमः किन्तु रे !, मेदच्छेदनताडनादिविधिना रौद्रो महारौरवः ॥ ४२ ॥ (शार्दूल०)
 कन्दर्पप्रसरप्रशान्तिविधये शीलं न संशीलितं, लोभोन्मूलनहेतवे स्वविभवो दत्तो न पात्रे मुदा ।
 व्यामोहोन्मथनाय सद्गुरुगिरां तत्त्वं न चाङ्गीकृतं, दुष्प्रापो नृभवो मया हतधिया हा ॥ हरितो हरितः ॥४३॥ (शा०)
 सांख्यं मित्रफलत्रयविभज्यभ्रंशादिभिर्भङ्गुरं, कासश्वासभगन्दरादिभिरिदं व्यासं वपुर्व्याधिभिः ।
 भ्रातस्तूर्णमुपैति साश्वेधिमसौ कालः करालाननः, कष्टं किं करवाण्यहं तदपि यच्चित्तस्य पापे रतिः ॥ ४४ ॥ (शार्दूल०)
 संसारे गहनेऽत्र चित्रगतिषु भ्रान्त्याऽनया सर्वथा, रे रे जीव ! न सोऽस्ति कश्चन जगन्मध्ये प्रदेशो ध्रुवम् ।
 यो नासस्तय भूरिजन्ममरणैस्तर्हि न तेऽद्यापि ही ॥, निर्वेदो हृदि विद्यते ? यदनिशं पापक्रियायां रतिः ॥४५॥ (शार्दूल०)
 नो स्थन्येन समुत्ततेन धरसे चारित्र्यगन्ध्या धुरं, पृष्ठेनोपचितेन नैव वहसे प्रोच्चैरहिंसाभरम् ।
 मिथ्यात्वाश्रयं पदाहतिवशाद्गो ! गाहसे त्वं यत-श्चेतस्तद्गतशक्नु ! साङ्गवृष्वन्निन्द्यं परिभ्राम्यसि ॥ ४६ ॥ (शार्दूल०)
 प्राप्ते सत्कुलजन्ममानवभवे निर्दोषरलोपमे, नीरोगादिसमस्तवस्तुनिचये पुण्येन लब्धे सति ।
 नोपात्तं किमपि प्रमादवशतस्तत्त्वं त्वया मुक्तये, रे ! जीवात्र ततोऽतिदुःखविपमे संसारचक्रे भ्रमः ॥ ४७ ॥ (शार्दूल०)

१ (मनोहरा) । २ शीघ्रम् । ३ (मिथ्यात्वमेवात्र, तस्य चयः-समूहसम्) । ४ (अङ्गेन-सूर्याद्युपलक्षितचिह्नेन सहितो वृषः-शण्डः) ।

क्रोधो न्यङ्गतिभाजनं न विहितो नीतो न मानः क्षयं, माया नैव हता हताश ! नितरां लोभो न सङ्गोभितः ।
 रे ! तीव्रोत्कटकूटचित्तवशाग ! स्वान्त ! त्वया हारितं, हस्ताशं फलमाशु मानवभवश्रीकल्पवृक्षोद्भवम् ॥ ४८ ॥ (शार्दूल०)
 गाल्ये मोहमहान्धकारगहने मग्नेन मूढात्मना, तारुण्ये तरुणीसमाहृतहृदा भोगैकसङ्गेच्छुना ।
 पृथ्व्येऽपि जराऽभिभूतकरणग्रामेण निःशक्तिना, मानुष्यं किल दैवतः कथमपि प्राप्तं हतं हा ! ! मया ॥ ४९ ॥ (शा०)
 यस्मै त्वं लघु लक्ष्मसे जलनिधिं दुष्टादर्वीं गाहसे, मित्रं वञ्चयसे विलुम्पसि निजं वाक्यक्रमं मुञ्चसि ।
 तद्विषं यदि दृश्यते स्थिरतया कस्यापि पृथ्वीतले, रे रे ! ! चञ्चलचित्त ! वित्तहतक ! व्यावर्त्ततां मे तदा ॥ ५० ॥ शार्दूल०
 अशानाद्रितटे क्वचित्क्वचिदपि प्रद्युम्नगर्त्तान्तरे, मायागुल्मतले क्वचित्क्वचिदहो ! ! निन्दानदीसङ्कटे ।
 मोहप्याग्रभयानुरं हरिणवत्संसारधोराटवी-मध्ये धावति पश्य सत्वरतरं कष्टं मदीयं मनः ॥ ५१ ॥ (शार्दूल०)
 गद्यारित्रपवित्रदारुरचितं शीलध्वजालङ्कृतं, गुर्वाज्ञागुणगुम्फनाद्दृढतरं सद्बोधपोतं श्रितः ।
 मोहग्राहभयङ्करं तर महासंसारवारांनिधिं, यावन्न प्रतिभिद्यते स्तनतटाघातैः कुरङ्गीदृशाम् ॥ ५२ ॥ (शार्दूल०)
 किं भस्मप्रतिषेपनेन ? यपुषो धूमस्य पानेन ? किं, यस्त्रत्यागजुगुप्सया किमनया ? किं ? वा त्रिदण्ड्याऽप्यहो ! ! ।
 किं रक्तन्धेन नतेन ? कम्बलभराज्जापस्य किं ? मालया, वामाक्षीमभिधावमानमनिशं चेतो न चेद्रक्षितम् ॥ ५३ ॥ (शा०)
 रोद्धुं बालमृणालतन्तुभिरसौ मत्तेभमुज्जृम्भते, मेत्तुं वज्रमयं शिरीषकुसुमप्रान्तेन सन्नह्यति ।

माणुयं मधुविन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीहते, नेतुं वाञ्छति यः सतां पथि खलान्सूकैस्सुधास्यन्दिभिः ॥ ५४ ॥ (शार्दूल०)
 मुक्त्या दुर्मन्तिमेदिनीं गुरुगिरा संशील्य शीलाचलं, वद्धा क्रोधपयोनिधिं कुटिलतालङ्कां क्षपित्वा क्षणात् ।
 नीत्या मोहदशाननं निधनतामाराध्य वीरप्रतं, श्रीमद्राम इव क मुक्तिवनितायुक्तो भविष्याम्यहम् ॥ ५५ ॥ (शार्दूल०)
 आहारैर्मधुरैर्मनोहरतरैर्हारैर्विहारैर्वरैः, केयूरैर्मणिरत्नचारुशिखरैर्दारैरुदारैश्च किम् ? ।
 प्राणान्पद्मदलामयारितरलाञ्जाल्या जयाजीव ! रे, दानं देहि विधेहि शीतलपत्नी निर्वेदमास्वादय ॥ ५६ ॥ (शार्दूल०)
 शात्या गुदुदभङ्गुरं धनमिदं दीपप्रकम्पं वपु-स्तारुण्यं तरलेक्षणाक्षितरलं विद्युच्चलं दोर्वलम् ।
 रे रे जीव ! गुरुप्रसादयशतः किञ्चिद्विधेहि द्रुतं, दानध्यानतपोविधानविषयं पुण्यं पवित्रोचितम् ॥ ५७ ॥ (शार्दूल०)
 धीरतण्डपादपेनेव, कृतं स्वं जन्म निष्फलम् । जिह्मगानां द्विजिह्मनां, सम्बन्धमनुरुन्धता ॥ ५८ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)
 किं ? तर्केण वितर्कितेन शतशो ज्ञातेन किं ? छन्दसा, किं ? पीतेन सुधारसेन बहुधा स्वाध्यायपाठेन किम् ? ।
 अन्यस्तेन च लक्षणेन किमहो ! ! ध्यानं न चेत्सर्वथा, लोकालोकविलोकनैककुशलं ज्ञानं हृदि ब्रह्मणः ॥ ५९ ॥ (शा०)
 मां वाल्यादपि निर्निमित्तनिविडप्रोद्भूतसख्यश्रियं, दम्भारम्भ ! विहाय सत्वरतरं दूरान्तरं गम्यताम् ।
 पश्योन्मीलति मेऽधुना शुभवशाज्ज्ञानोष्णरश्मिप्रभा, प्रालेयोत्करवद्भवन्तमनया द्रक्ष्याम्यहं त्वां कथम् ? ॥ ६० ॥ (शा०)
 कारुण्यात् सुधारसोऽस्ति हृदयद्रोहान्न हालाहलं, वृत्तादस्ति न कल्पपादप इह क्रोधान्न दावानलः ।

सन्तोषादपरोऽस्ति न प्रियसुहृल्लोभाच्च चान्यो रिपु-युंक्तायुक्तमिदं मया निगदितं यद्रोचते तद्भज)त्यज ॥६१॥ (शा०)
 औचित्यांशुकशालिनीं हृदय ! हे शीलाङ्गरागोज्ज्वलां, श्रद्धाज्ञानविवेकमण्डनवतीं कारुण्यहाराङ्किताम् ।
 सद्बोधान्नरञ्जिनीं परिलसच्चारित्रपत्राङ्कुरां, निर्वाणं यदि वाञ्छसीह परमक्षान्तिप्रियां तद्भज ॥ ६२ ॥ (शार्दूल०)
 यत्रार्त्तिनं मतिभ्रमो न न रतिः ख्यातिर्न नैवोन्नतिः, न व्याधिर्न विधिर्निधिर्न न वधो ध्यानं न नाध्येपण्णा ।
 नो दास्यं न विलासवाससदनं हास्यं न लास्यं च नो, तत्सांसारिकपुण्यपापरहितं ध्येयं पदं धीधनाः ! ॥६३॥ (शार्दूल०),
 तावद्भानुकराः प्रकाशनपरा यक्षेश्वरोऽप्यर्थवान्, सम्पूर्णेन्दुमुखी प्रिया प्रियमयी माधुर्यहृद्या सुधा ।
 मुक्तादामगुणावलीपरिचितश्चैत्र(श्च)स्य चित्रोत्सवो, यावन्नैव विशन्ति हन्त !! हृदये सिद्धान्तवाक्योत्कराः ॥६४॥ (शा०)
 क्षणमपि न यस्य तिष्ठति, गुरूपदेशो नरेन्द्र इव हृदये । मन्त्ररहस्योद्गारी, मन्त्रीव स दूरतस्त्याज्यः ॥ ६५ ॥ (आर्या)
 धर्मो यैर्निहतः प्रमादवशतः प्राप्तेऽपि मानुष्यके, कार्पण्येन विडम्बितौ सति धने यैरर्थकामावपि ।
 अत्यन्तं चलचित्तनिग्रहपरैरप्याप्यते वा न वा, मोक्षः शाश्वतिकः प्रसा[प्रमो]दसदनं तेषां दवीयान्पुनः ॥६६॥ (शा०)
 आकाशेऽपि चिराय तिष्ठति शिला मन्त्रेण तन्त्रेण वा, बाहुभ्यामपि तीर्यते जलनिधिर्वेधाः प्रसन्नो यदा ।
 हृदयन्ते ग्रहयोगतः सुरपथे प्राण्हेऽपि ताराः स्फुटं, हिंसायां पुनराविरस्ति नियतं गन्धोऽपि न श्रेयसः ॥६७॥ (शा०)
 निशानां च दिनानां च, यथा ज्योतिर्विभूषणम् । सतीनां च यतीनां च, तथा शीलमखण्डितम् ॥६८॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

मायया राजते वेद्या, शीलेन कुलवालिंका । न्यायेन मेदिनीनाथः, सदाचारतया यतिः ॥ ६९ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
 यायव्याधिविधाधया विधुरतामङ्गं न संसेवते, यावच्चेन्द्रियपाटवं न हरति कूरा जराराक्षसी ।
 तारान्निष्कलनिश्चलामलपदं कर्मक्षयायाधुना, ध्येयं ध्यानविचक्षणैः स्फुटतरं हृत्पद्मसद्गोदरे ॥ ७० ॥ (शार्दूल०)
 अज्ञानावृतचेतसो मम महान्यामूढतां मोहतां, कृत्वा धर्मधनं हृतं यदनिशं वाराणसीधूर्त्तवत् ।
 शुक्तं तद्विहितं त्वयेदमपि ते युक्तं भवेद्धि प्रतं, मां पुण्यासगुरुप्रसादमधुना सन्त्यज्य निर्गच्छ रे ! ॥ ७१ ॥ (शार्दूल०)
 तप्तो नागपतेर्भुजङ्गवनिताभोगोपचारैः परं-स्तन्नो श्रीसविलाससङ्गमशतैः सारैर्भुरारैः किल ।
 तप्तो वज्रधरस्य देववनिताक्रीडारसेर्निर्भरै-र्यत्सीख्यं वत वीतकाममनसां तत्त्वार्थतो योगिनाम् ॥ ७२ ॥ (शार्दूल०)
 मध्यक्षामतया योपि-त्तपःक्षामतया यतिः । मुखक्षामतया चाश्वो, राजते न तु भूपणैः ॥ ७३ ॥ (अनुष्टुप्चतुष्टम्)
 तन्व्या श्रोत्ररसायनेन पचसा सप्रेमसम्भाषितः, सर्पत्कोपविषाकपाटलरुचा संवीक्षितश्चक्षुषा ।
 सद्योगात्त तिलाग्रमात्रमपि यः सङ्गोभितुं शक्यते, रागद्वेषविवर्जितो विजयते कोऽप्येव योगीश्वरः ॥ ७४ ॥ (शार्दूल०)
 आताद्यायतलोचनानुरमिदं न्यफारवाङ्निन्दितं, वद्धभ्रूकुटिभालभीममधरप्रस्पन्ददुर्दर्शनम् ।
 प्यालोलालरुसङ्कुलं कृशतनोः कोपेऽपि कान्तं मुखं, पश्यन्ति स्मरविह्वलीकृतहृदो ही !! कामिनां मूढता ॥ ७५ ॥ (शा०)
 कौशल्यं प्रविलीयते विकलता सर्वाङ्गमाश्लिष्यते, ज्ञानश्रीः प्रलयं प्रयाति कुमतिः प्रागल्भ्यमभ्यस्यति ।
 धर्मोऽपि प्रपलायते कलयति स्येमानमहः परं, यस्माच्छोकवशात्कथं स विदुषां संसेवितुं युज्यते ? ॥ ७६ ॥ (शार्दूल०)

क? कफात्तं मुखं नार्याः, क? पीयूषनिधिः शशी । आमनन्ति तयोरैक्यं, कामिनो मन्दबुद्धयः ॥७७॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

पाशे कुरङ्गनिबहो [तु] न (?) पतत्यविद्वान्, दाहात्मतामकलयञ्छलभः प्रदीपे ।

जानन्नहं पुनरमून् करिकर्णलोलान्, भोगास्त्यजामि न तथापि क एष मोहः? ॥ ७८ ॥ (वसन्ततिलका)

ज्ञानमेव परं मित्रं, काम एव परः परः । अहिंसैव परो धर्मो, योपिदेव परा जरा ॥ ७९ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

धिक्कन्दर्प । जगन्नधीविजयिनो दोःस्थामविस्फूर्जितं, विद्वान्कः किल तावकीनमधुना व्यालोकतामाननम् ।

दृष्ट्वा यौवनमित्रमत्रपभवान्सर्पज्जराराक्षसी-चक्रान्तःपतितं विमुञ्चति न यः कोदण्डकेलिक्रमम् ॥ ८० ॥ (शार्दूल०)

तृष्णाचारितरङ्गभङ्गविलसत्कौटिल्यवलीरुह-स्तिर्यक्प्रेक्षितवाक्प्रपञ्चकवरीपाशभ्रुवः पल्लवाः ।

यस्या मान्ति न तुच्छके हृदि ततः स्थानं वहिः कुर्वते, कस्ताश्चञ्चलचक्षुषः कुशलधीः संसेवितुं वाञ्छति? ॥ ८१ ॥ (शा०)

रे रे मोह! हताश! तावकमिदं धिक्पौरुषोज्जृम्भितं, विस्त्रब्धं भवसागरे किल भवान्संयम्य मां क्षिप्तवान् ।

सम्प्रत्याप्तगुरूपदेशफलकः पारं प्रयातोऽस्म्यहं, शौण्डीर्यं तव विद्यते यदधुना दोष्णोस्तदा दर्शय ॥ ८२ ॥ (शार्दूल०)

रे कन्दर्प! किमाततज्यमधुना धत्से? धनुस्त्वं मुधा, किं भ्रूलास्यकलासु पक्ष्मलदृशः प्रागल्भ्यमभ्यस्यथ? ।

वैराग्याम्बुजिनीप्रसोधनपटुः प्रध्वस्तदोषाकरः, खेलत्येष विवेकचण्डकिरणः कस्त्वादृशामुत्सवः? ॥ ८३ ॥ (शार्दूल०)

अन्यं प्रियालापपथं नयन्ते, किञ्चित्कटाक्षैरपरं स्पृशन्ति ।

अन्यं हृदा कश्चन मन्त्रयन्ते, धिग्योपितां चञ्चलचित्तवृत्तिम् ॥ ८४ ॥

(इन्द्रवज्रा)

यात्रायै वचनक्रमं रचयतः पादौ परिश्रान्तये, नेत्रे रोषकपायितानि वदनान्यालोकितुं स्वामिनाम् ।
पातधेन दयालुता तव हृदि स्थानं वनन्ध क्षणं, तर्कि हन्त !! परिश्रमोऽपि निकटीभूयं न सम्पन्नवान् ? ॥ ८५ ॥ (शा०)

रक्षाकृते धनलयस्य विमूढचेता, लोकः परं किमपि सन्तनुते प्रयत्नम् ।

तादृशकोटिभिरनाप्यमपीदमायुः, कालो निकृन्तति न तन्ननु शङ्कतेऽपि ॥ ८६ ॥ (वसन्ततिलका)

चण्डो ! क्रोध ! विघेहि किञ्चिदपरं स्वस्याधिवासास्पदं, आतर्मान ! भवानपि प्रचलतु त्वं देवि माये ! ब्रज ।
हंहो लोभसत्ते ! यथाऽभिलषितं गच्छ द्रुतं वश्यतां, नीतः शान्तरसस्य सम्प्रति लसद्वाचा गुरुणामहम् ॥ ८७ ॥ (शा०)

मनो न वैराग्यतरङ्गितं चे-द्वृथा तदा दानतपःप्रयासः ।

लावण्यमङ्गे यदि नाङ्गनानां, मुधा तदा विभ्रमवल्गितानि ॥ ८८ ॥ (रामा)

विश्वाः कलाः परिचिता यदि तास्ततः किं ? तप्तं तपो यदि तदुग्रतरं ततः किम् ? ।

कीर्त्तिः कलङ्कविकला यदि सा ततः किं-मन्तर्विवेककलिका यदि नोल्लास ॥ ८९ ॥ (वसन्ततिलका)

स्फूर्जलोभकरालवक्रकुहरो हुङ्कारगुञ्जारवः, कामक्रोधविलोललोचनयुगो मायानखश्रेणिभाक् ।

स्यैरं यत्र स यम्भ्रमीति सततं मोहाह्वयः केसरी, तां संसारमहाऽऽर्च्यं प्रतिवसन्को नाम जन्तुः सुखी ? ॥ ९० ॥ (शा०)

एकः स वैवस्वत एव देवः, शौण्डीर्यशाली च महाप्रती च ।

पशौ च गीर्वाणपतौ च यस्या-विभिन्नमुद्रस्य दृशः पतन्ति ॥ ९१ ॥

(उपजातिः)

एतानि तानि मदनज्वलनेन्धनानि, दूरीकुरुष्व मयि वक्रविलोकितानि ।

उन्मीलतिस्म ललिताङ्गधुना स एव, मन्मानसे शुचिविवेककलाविलासः ॥ ९२ ॥

(वसन्ततिलका)

प्रत्यक्षो नरकः स एष वसुधापीठे परायत्तते-त्येवं पूत्कुरुते जनः प्रतिकलं सर्वोऽपि विद्वानिह ।

तन्नारीवशयत्तिनोऽपि विषयान्कण्डूतिरुत्पानयं, रोमाञ्चाङ्कुरचर्चिताङ्गलतिकः किं नाम नैवोज्झति ? ॥ ९३ ॥ (शार्दूल०)

ता एष्यताः कुचलयदृशः सैष कालो वसन्त-स्ता एवान्तःशुचिवनभुवस्ते वयं ते वयस्याः ।

किन्तूद्भूतः स खलु हृदये तत्त्वदीपप्रकाशो, येनेदानीं हसति हृदयं यौवनोन्मादलीला ॥ ९४ ॥

(मन्दाक्रान्ता)

को देवो ? यीततमाः, कः मुगुरुः ? शुद्धमार्गसम्भाषी । किं परमं विज्ञानं ? स्वकीयगुणदोषविज्ञानम् ॥ ९५ ॥ (आर्या)

यत्कारुण्यहिरण्यजं न न च यत्सन्मार्गताम्रोद्भवं, नो यत्संयमलोहजन्म न च यत्संतोषमृत्स्नामयम् ।

यद्योग्यं न तपोविधानदहनज्वालावलीतेजसां, सिद्धिं याति ? कथं नृधान्यनिकरस्तस्मिन् कुपात्रे श्रितः ॥ ९६ ॥ (शार्दूल०)

हे मोहाहतजीव ! हुं शृणु वचः श्रद्धाऽस्ति चेत्कथ्यतां, प्राप्तं किञ्चन सत्फलं भवमहाऽटव्यां त्वया आम्रयता ।

आतर्नत्र तथाविधं किमपि तन्निर्वाणदं तर्हि किं, शून्यं पश्यसि ? पङ्कवन्ननु गतं नोपक्रमे तिष्ठति ॥ ९७ ॥ (शार्दूल०)

शौक्ल्ये हंसचकोटयोः सति समे यद्वज्रतायन्तरं, काण्ण्ये कोकिलकाकयोः किल यथा भेदो भृशं भाषिते ।

पैले हेमहरिद्रयोरपि यथा मूल्ये विभिन्नार्थता, मानुष्ये सदृशे तथाऽऽर्यखलयोर्दूरं विभेदो गुणैः ॥ ९८ ॥ (शार्दूल०)

त्यद्रूपातनिहताः खलु तेऽन्य एव, धैर्यव्रतं सुतनु ! ये परिमार्जयन्ति ।

अन्ये त्वमी शुचिविवेकपवित्रचित्ता-स्तर्कं विडम्बयसि ? मन्मथविभ्रमैः स्वम् ॥ ९९ ॥ (वसन्ततिलका)

सम्पत्स्यते ? मम कदाचन तद्दिनं किं, सद्ब्रह्मरूढमनसः सततं भवेयुः ।

आनन्दविन्दुविशदानि सुधामयानि, यत्रेक्षितानि मयि मुक्तिमृगेषणायाः ॥ १०० ॥ (वसन्ततिलका)

छलितं सत्यसंयुक्तं, सुव्यक्तं सततं मितम् । ये वदन्ति सदा तेषां, स्वयं सिद्धैव भारती ॥ १०१ ॥ (अनुष्टुप्वृत्तम्)

सिक्तः श्रीजिनवल्लभस्य सुगुरोः शान्तोपदेशामृतैः, श्रीमन्नागपुरे चकार सदनं श्रीनेमिनाथस्य यः ।

श्रेष्ठी श्रीधनदेव इत्यभिधया ख्यातश्च तस्याङ्गजः, पद्मानन्दशतं व्यधत्त सुधियामानन्दसम्पत्तये ॥ १०२ ॥ (शार्दूल०)

सम्पूर्णन्दुमुखीमुखे न च न च श्वेतांशुविम्बोदये, श्रीखण्डद्रवलेपने न च न च द्राक्षारसास्वादने ।

आनन्दः स सत्ये ! न च कचिदसौ किं भूरिभिर्भाषितैः, पद्मानन्दशते श्रुते किल मया यः स्वादितः स्वेच्छया ॥ १०३ ॥

इति श्रीजिनवल्लभसूर्यपासकत्रेष्ठिवरधनदेवाङ्गज-कविवर-श्रीपद्मानन्दप्रणीतं

चैराग्यरसनिष्ठं चैराग्यशतमित्यपराभिधानं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

नाज्ञा मोहनलालेति, विख्यातं जगतीतले । मुविहितक्रियासक्तं, जैनशासनमण्डनम् ॥ १ ॥

गणितुं द्युग्धिरेपो हि, प्रक्षिप्यस्यापि क्षिप्यकः । भक्त्या स्मरति यं नित्यं, भद्रं ददातु सोऽन्वहम् ॥ २ ॥

इति श्रीपद्मानन्दकविप्रणीतं पद्मानन्दशतं समाप्तम् ।

श्रेष्ठि-देवचन्द लालभाई-जैन-पुस्तकोद्वारे—

स्तम्भनपार्थप्रतिमाप्रकटनवाङ्मयवृत्तिकरणप्रवणश्रीमदभयदेवसूरिपट्टप्रभाकरसुविहितचक्रचूडामणिश्रीमज्जिनवल्लभसूरिवरप्रणीतं,
श्रीमज्जिनपतिसूरिपट्टप्रकाशनदिनकरश्रीमज्जिनेश्वरसूरिविनेयवरश्रीधर्मतिलकमुनिविरचितविवरणसमलङ्कृतम्

उल्लासिकमेति प्रसिद्धाख्यं

लघ्वजितशान्तिस्तवनम् ।

(सञ्छायम्)

अजितशान्तिजिनौ भुवनत्रये, विजयशान्तिविधौ प्रथितौजसौ ।

समभिनम्य तयोः स्तवसङ्गतं, विवरणं विदधे किमपि स्फुटम् ॥ १ ॥ -दुत०*

इह हि किलैकदा वर्णनातिक्रान्तानुपमभागधेयाः सुगृहीतनामधेयाः सकललोकसंश्लाघ्यमहार्घ्यविमलगुणमणिश्रेणयः

* “दुतविलम्बितमाह नभो भरो ॥ ५० ॥” { नगण.-भगणः-भगण.-रगणः } पादे यतिरिति वृत्तरत्नाकरः ।
{ 111 311 311 313 }

गंविप्रमुनिजनप्रातचूडामणयः स्वप्रज्ञाऽतिशयविशेषविनिर्लितामरसूरयः श्रीजिनवल्लभसूरयः श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं
 पतुर्विषयश्रीध्रमणसंघश्रेयस्करं सप्तदशवृत्तप्रमाणं विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं चिकीर्षवः प्रथममुत्प्रेक्षालङ्कारसारं
 शार्दूलच्छन्दसा वृत्तेन भगवत्स्तुतिप्रतिज्ञां चक्रिरे—

उल्लासिकमनस्वनिर्गतप्रभादण्डच्छलेणंऽगिणं, वन्दारूपां दिसंत इव पंयडं निधानमग्गावलिं ।

(उल्लासिकमनस्वनिर्गतप्रभादण्डच्छलेनाङ्गिणां, वन्दारूपां दिशन्ताविव प्रकटं निर्वाणमार्गावलिम् ।)

कुंदिन्दुजलदंतकंतिमिसओ नीहंतनाणंऽकुरु-करे दोवि दुइज्जसोलसजिणे थोसामि खेमंकरे ॥१॥ -शार्दूल०†

(कुन्देन्दुजलदन्तकान्तिमिपतो निर्यन्तानाङ्कुरो-करौ द्वावपि द्वितीयपोडशजिनौ स्तोष्यामि खेमङ्करो ॥ १ ॥)

वि०-स्तोष्यामि-कीर्तयिष्यामि । अहमित्यध्याहारः । कौ कर्मतापन्नौ ? द्वावपि । कौ द्वौ ? द्वितीयपोडशजिनौ
 अजितशान्तिनामानौ । कीदृशी ? खेमङ्करो । खेमं-श्रेयः कुरुतः खेमङ्करो, तौ । पुनः किंविशिष्टौ ? दिशन्ताविव-प्रतिपा-
 दयन्ताविव । 'इव'शब्द उत्प्रेक्षायाम् । काम् ? निर्वाणमार्गावलिं-मोक्षपथश्रेणिम् । केपाम् ? अङ्गिणां-प्राणिनाम् । किं-
 विधानाम् ? वन्दारूपां-नमस्कृतिकृताम् । कथम् ? प्रकटं-[स्फुटं]स्पष्टम् । केन ? उल्लासिकमनस्वनिर्गतप्रभादण्डच्छलेन ।

* "कल्पना काचिदौचित्या-द्यप्रायस्य सनोऽन्यथा । द्योतितेषादिभिः शब्दै-रुत्प्रेक्षा सा स्मृता यथा ॥ ९० ॥" इति वाग्भटालङ्कारे ।

† "गुरोर्धर्मसज्जगः गुरवः शार्दूलविधीदित्यम् ॥ ११४ ॥" { मणः-सगणः-जगणः-सगणः-तगणः-तगणः-गुरुः } द्वादशभिः सप्तभिश्च यतिरिति वृत्तरत्नाकरः ।
 { ३३३ ११३ १३१ ११३ ३३१ ३३१ ३ }

क्रमाणां-गंढीणां नरा-नगराः, तेभ्यो निर्गता याः प्रभाः-कान्तयः, तेषां दण्डाः-सम्मिलितरुचिप्रपञ्चाः । उल्लासिन-ऊर्ध्व-
मुगं गच्छन्तो ये क्रमनगनिर्गतप्रभादण्डाः, तेषां छलं-व्याजः, तेन । यः किल यं मार्गं दर्शयति स तदभिमुखं दण्डादिकं
व्यापार्य दर्शयति, ततो भगवतोऽपि ऊर्ध्वोत्सत्पदनलकिरणदण्डौ प्रणमतः प्रति मुक्तिमार्गं ऊर्ध्वं वर्तमानं दर्शयन्ताविवो-
त्प्रेष्यते । तथा पुनः पीड्यौ ? , निर्यज्ञानानुरोत्करौ, ज्ञानस्यादुरा ज्ञानादुराः, तेषां उत्करः-समूहः, निर्यन्-निर्गच्छन्
ज्ञानानुरोत्करौ यस्माभ्यां तौ निर्यज्ञानानुरोत्करौ । कस्मात् ? , कुन्देन्दुज्वलदन्तकान्तिमिपतः । कुन्दं-माध्यं पुष्पं, इन्दु-
श्चन्द्रः, तयोरोज्ज्वलाः-शुभ्रा ये दन्ता-रदास्तेषां कान्तिः-प्रभा, तस्या मियं-व्याजः, तस्मात् । एतेन भगवतोऽज्ञानक्षेत्रत्व-
मुक्तं स्यात् ॥ १ ॥

भगवत्स्तुतिप्रतिज्ञां [प्रतिज्ञाय] स्वस्य राभसिष्यविलसितं दर्शयितुं भगवत्स्तुतायसामर्थ्यमाह—

परमजलहिनीरं जो मिणिज्जंजलीहिं, खयसमयसमीरं जो जिणिज्जा गईए ।

(परमजलधिनीरं यो मिनुयादललिभिः, क्षयसमयसमीरं यो जयेद्गत्या ।)

सयलनहयलं वा लंघणं जो पएहिं, अजियमहव संतिं सो समत्थो धुणेउं ॥ २ ॥ -मालिनी^१

(सगलनभसलं वा लङ्घयेद्यः पदैः, अजितमयया शान्तिं स समर्थः स्तोतुम् ॥ २ ॥)

१ "माये भयं मायम्" इत्यामायुषी । २ "नमययपुतेय मालिनी भोगिलोकेः ॥८४५॥" { नगण-नगण-मगणः-यगणः-यगणः } अष्टभिस्सप्तभिश्च
गिरिणि वृषाणादरे वृक्षेऽप्याये ।
111 111 555 155 155

वि०-‘स समर्थः’ स शक्तः । किं कर्तुम् ? , स्तोतुं-उत्कीर्तयितुम् । कम् ? , अजितं-द्वितीयतीर्थकरम् । अथवेति समुच्चये । शान्तिं च-शोडशं जिनम् । यः किम् ? , यो मिनुयात्-एतावदेतदिति प्रमाणं कुर्यात् । किम् ? , चरमजलधिनीरं-स्वयम्भूरमणसमुद्रजलम् । कैः ? , अञ्जलिभिः-प्रसूतिभिः, इतरसरोवरादिजलमप्यञ्जलिभिर्भातुं न शक्यते, किं पुनः समुद्रस्य ? , तत्रापि स्वयम्भूरमणसमुद्रस्य ? , परं तदपि यो मिनुयात् । तथा यो जयेत्-पराभवेत् । कम् ? , क्षयसमयसमीरं-प्रलयकालघातम् । कया ? , गत्या-पादचङ्क्रमणेन । अन्योऽपि वातो गत्या जेतुं न शक्यते, क पुनः क्षयसमयसमीरः ? , परं तमपि यः स्वगत्या पृष्ठौ पातयित्वा पुरो याति । तथा [वा-अथवा] यो लङ्घयेत्-आ[अति]क्रमितुं समर्थः स्यात् । किम् ? , सकलनभस्तलं-सर्वाकाशमण्डलम्, न पुनरेकदेशतः । [काभ्यां ? , पादाभ्यां] । समुद्रादिकमपि लङ्घयितुं न शक्यते, आस्तां नभस्तलम्, तत्रापि सकलम्, परं तदपि यो लङ्घयेत्, स समर्थः । ‘स्तोतुम्’ इति पदं त्रिष्वपि यच्छब्देण प्रत्येकं योजनीयम् । अयमभिप्रायः-चरमजलधिनीरमानं क्षयसमयसमीरजयनं सकलनभस्तललङ्घनं च पदुरपि न कोऽपि कर्तुं समर्थः, एवं निरुपममहिमासमुद्रयोर्भगवतोर्गुणोत्कीर्तनमपीत्यर्थः ॥ २ ॥

यदि नाम एतं उक्तयुक्त्या भगवद्गुणोत्कीर्तने कस्यापि प्रागल्भ्यं नावलोक्यते, तर्हि किमिति तव तावत्तत्रोद्यमः ? कथं च तत्प्रमाणपदयोर्भारोक्ष्यतीत्याशङ्क्याह-

तद्वि नु बहुमाण्डलासिभक्तिभरेण, गुणकणमवि किञ्चेहामि चिन्तामणिव ।

(तत्रापि ननु बहुमानोऽसिभक्तिभरेण, गुणकणमपि कीर्तयिष्यामि चिन्तामणिमिव ।)

अलमह्य अर्चिताणंतसामर्थ्यो सिं, फलिहइ लघु सर्वं वञ्छियं णिञ्छियं मे ॥ ३ ॥ —मालिनी
(अलमयवा अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यादनयोः, फलिप्यति लघु सर्वं वाञ्छितं निश्चितं मे ॥ ३ ॥)

पिय०—यद्यप्येयमस्ति तथापि (हुरिति निश्चयेन) कीर्तयिष्यामि—स्तोष्ये । कम् ?, गुणकणमपि—गुणलेशमपि ।
अर्धादजितशान्त्योरिति गम्यते । यद्यपि भगवद्गुण एकोऽपि सामस्त्येन वर्णयितुं न शक्यते, तथापि गुणस्य लेशमप्यहं
उत्कीर्तयिष्यामि । केन ?, बहुमानोह्लासिभक्तिभरेण । बहुमानेन—आन्तरप्रीतिविशेषेणोह्लासिनी—प्रवर्धमाना चासौ भक्तिः—
शिरोनमनाञ्जलिचन्दादिरूपां च, तस्या भरः—प्राग्भारस्तेन । ननु गुणलेशस्तवनेन किं सेत्स्यति ? इत्यत्राह—चिन्तामणिमिव—
चिन्तामणिसदृशं, यथा स्वल्पोऽपि चिन्तामणिः स्तुतः सर्वं समीहितं पूरयति, तथा भगवद्गुणलेशोऽपीत्यर्थः । अथवा
अलं—युतं । एतन्मम प्रारब्धं सेत्स्यति न वेति विचारेणेति गम्यते । कुतः ? इत्याह—फलिप्यति—सम्पत्स्यते । किम् ?,
यान्छितं—समीहितम् । कस्य ?, मे—मम । कीदृशम् ?, सर्व—समस्तम् । आस्तां स्तवकरणमात्रं, अन्यदपि सेत्स्यतीत्यर्थः ।
कथम् ?, लघु—शीघ्रम् । पुनः कथम् ?, निश्चितं—निस्संशयम् । कस्मात् ?, अचिन्त्यानन्तसामर्थ्यतः । अचिन्त्यं—
चिन्तयितुमशक्यं, अनन्तं—अपर्यवसानं, तच्च तत्सामर्थ्यं च—प्रभावश्च, तस्मात् । कयोः ?, 'सिं' इत्यनयोरजितशान्त्योः ।
“येवं—तदेतदोः उस्तमूभ्यां से—सिमौ” (८-३-८१ है०) इत्यनेन इदमः आमा सह सिमादेश इति ॥ ३ ॥

भगवन्माहात्म्यात् समस्तं वाञ्छितं सेत्स्यत्येवेति समर्थयितुं भगवन्नाममात्रस्यापि प्रभावातिशयं दर्शयन् भगवन्तौ
प्रति प्रणाममाह—

सयलजयहियाणं नाममित्तेण जाणं, विहडइ लहु दुष्टाणिदोषदृघ(थ)दृम् ।

(सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण ययोः, विषदते लघु दुष्टानिष्टदोषदृघ(थ)दृः ।)

नमिरसुरकिरीडुग्घिदृपायारविन्दे, सययमजिघसंती ते जिणिंदेऽभिवंदे ॥ ४ ॥ - मालिनी

(नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ, सत्तमजितशान्ती तौ जिनेन्द्रावभिवन्दे ॥ ४ ॥)

प्रिय०-[मत्तं-निरन्तरं] अभिवन्दे-सर्वादरेण स्तुवे । कौ ? , तौ-जिनेन्द्रौ । किंनामानौ ? , अजितशान्ती !
विंविधौ ? , नम्रसुरकिरीटोदृष्टपादारविन्दौ । नम्रा-नमनशीला ये सुरा वैमानिकादयस्तेषां किरीटानि-मुकुटानि, तैरुदृष्टे-
उत्तेजिते पादारविन्दे-चरणकमले ययोस्तौ । तावभिवन्दे, ययोः सकलजगद्धितयोर्नाममात्रेण, गृहीतेनेति शेषः । किं ? ,
विषदते-विद्वयति । कः ? , दुष्टानिष्टदोषदृघ(थ)दृः । दुष्टानि-दुःखजनकानि च तानि अनिष्टानि च प्रियविप्रयोगादीनि,
तान्येव दोषा-हस्तिनस्तेषां य(थ)दृः-समूहः । अत्र प्राकृतत्वात् नपुंसकत्वम् । कथम् ? , लघु-शीघ्रं । सर्वत्र प्राकृतत्वात्
द्विपचनेऽपि बहुवचनम् । एवमप्रेतनेष्वपि वृत्तेषु ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

सम्प्रत्यनयोरेव भगवतोः पदभक्तिप्रभावं दर्शयति—

पसरइ यरक्किंती वहण देहदिक्की, विलसइ भुवि मिक्की जायए सुप्पविक्की ।

(प्रसरति यरक्किंतिः वर्धते देहदीप्तिः, विलसति भुवि मैत्री जायते सुप्रवृत्तिः ।)

फुरद् परमतिप्ती होइ संसारछिप्ती, जिणजुयपयभत्ती ही अचिंतोरुसत्ती ॥ ५ ॥ - मालिनी
(स्फुरति परमवृत्तिः भवति संसारछित्तिः, जिनयुगपदभक्तिर्ही अचिन्त्योरुशक्तिः ॥ ५ ॥)

पिय०-यतंते । काऽसौ ? जिनयुगपदभक्तिः । जिनयोः-अजितज्ञान्त्योः, युगं-युग्मं, तस्य पदाः-चरणास्तेषु
भक्तिः-आन्तरा प्रीतिः प्रवर्तितशिरोनमनादिरूपा । कीदृशी ? अचिन्त्योरुशक्तिः । अचिन्त्या-चिन्तयितुमशक्या उर्वी-
गर्हिष्ठा शक्तिः-सामर्थ्यं प्रभावो यस्याः सा तथोक्ता । 'ही' इति शब्द आश्चर्यं । तथा च माघः-"ही विचित्रो विपाकः"
इति । कथं पिज्ञायते ? इत्यत्राह-प्रसरति-विस्तारं गच्छति वरकीर्तिः-प्रधानं यशः, जिनपदयुगभक्तित इति गम्यम् ।
पयमप्रेऽपि । तथा वर्धते देहदीप्तिः-उज्जृम्भते शरीरकान्तिः । तथा विलसति भुवि मैत्री-विस्फूर्जति क्षितौ प्रीतिः । तथा
जायते-सम्पद्यते शोभना सफलत्वेन प्रवृत्तिः-व्यापारः सुप्रवृत्तिः । तथा स्फुरति परमवृत्तिः-उल्लसति परमसन्तोषः ।
भवति संसारछित्तिः-सम्पद्यते भवविच्छेद इति ॥ ५ ॥

अथ देवाङ्गनानां भगवद्विषये नृत्यपूजाप्रतिपादनद्वारेण स्तुतिमाह-

ललियपयपयारं भूरिदिवंगहारं, फुडघणरसभावोदारसिंगारसारं ।

(ललितपदप्रचारं भूरिदिन्याङ्गहारं, स्फुटघनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।)

अणिमिसरमणी जइंसणच्छेयभीया, इव पणमणमंदा कासि नटोवहारं ॥ ६ ॥ - मालिनी

(अणिमिपरमण्यो यदर्शनच्छेदभीताः, इव प्रणमनमन्दा अकार्पुर्नृत्योपहारम् ॥ ६ ॥)

विव०-अत्राग्नेतनवृत्तस्य 'युणह अजियसंती ते' इति तच्छब्दप्रधानं वाक्यं सम्बध्यते । ततश्च तावजितशान्ती
स्तुत-यर्णयत । 'जहंसणच्छेयभीया इव पणमणमंदा कासि नद्येवहार'मिति सम्बन्धः । अकार्पुः-विदधुः । काः ?,
अनिमिपरमण्यः । प्राकृतत्वादत्र विभक्तिलोपः । अनिमिपाः-देवाः, तेषां रमण्यः-स्त्रियः । कम् ?, नृत्योपहारम् । नृत्येन-
नर्तनेन उपहारः-पूजा, तम् । कीदृश्यः ?, प्रणमनमन्दाः । प्रणमने-न्यङ्गमस्तककरणे मन्दाः-अलसाः । किल नर्तक्यः प्रायः
सम्मुखमवलोकयन्त्य एव नृत्यं कुर्वन्तीति स्वभावः । ततः कविनोत्प्रेक्ष्यते-न स्वभावतो, यद्दर्शनच्छेदभीता इव ।
ययोरजितशान्त्योर्दर्शनं-अवलोकनं भवशतेष्वपि दुष्प्रापं, तस्य छेदः-अन्तरायस्ततो भीता इव-चकिता इव, भूयोऽपि
दुर्लभं भगवद्दर्शनं इति तदन्तरायं प्रणामकालभाविनमप्यसहन्त्य इत्यर्थः । कीदृशं नृत्योपहारम् ?, ललितपदप्रचारं ।
ललिताः-रमणीयाः पदप्रचाराः-स्वचरणन्यासा यत्र, तम् । पुनः किंविधम् ?, भूरिदिव्याङ्गहारं । भूरयः,-प्रभूता
दिव्याः-परमोत्कर्षशालिनौ अङ्गहाराः-अङ्गविक्षेपा यत्र, तम् । भूयोऽपि कीदृक् ?, स्फुटघनरसभावोदारशृङ्गारसारम् ।
स्फुटः-व्यङ्ग्यः, घनः-सान्द्रो योऽसौ रसः-शृङ्गारो भावो-रतिस्ताभ्यां उदारो योऽसौ शृङ्गारो-विभूषाप्रकारस्तेन सारं-
प्रधानम् । भावशृङ्गाररसाभ्यां बन्धुरमित्यर्थः ॥ ६ ॥

सम्प्रति भगवतोर्गणगणनापूर्वकं स्तुतिमाह—

युणह अजियसंती ते कयासेससंती, कणयरयपिसंगा छज्जए जाण मुत्ती ।

(स्तुत अजितशान्ती तौ कृताशेषशान्ती, कनकरजःपिशङ्गा राजते ययोर्मूर्तिः ।)

सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलक्ष्मी-घनस्तनघुसृणाद्धोत्पङ्कपिङ्गीकृता इव ॥ ७ ॥ -मालिनी
(सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलक्ष्मी-घनस्तनघुसृणाद्धोत्पङ्कपिङ्गीकृता इव ॥ ७ ॥)

व्याख्या—स्तुत-नुत भो भव्याः !, कौ कर्मतापन्नौ ? , तौ अजितशान्ती । कीदृशौ ? , कृताशेषशान्ती । कृता-विहिता
अशेषा-सम्पूर्णा जगत्रये शान्तिः-शिवं यकाभ्यां तौ । ययोः किं ? , 'छज्जए' इति राजते "राजेरग्घ-छज्ज-सह-रीर-रेहा"
[८-४-१०० है०] इति 'राजि' धातोश्छज्जादेशः । काऽसौ ? , मूर्तिः-तनुः । कीदृशी ? , कनकरजःपिशङ्गा । कनकस्य
रजः-चूर्णं, तद्वत् पिशङ्गा-पीता, भगवतोः सुवर्णवर्णा मूर्तिरेषः स्वभावः, परं कविनोत्प्रेक्ष्यते-न स्वभावतः, किं तर्हि ? ,
सरभसपरिरंभारंभिनिर्वाणलक्ष्मीघनस्तनघुसृणाद्धोत्पङ्कपिङ्गीकृतेव । सरभसं-सौत्सुक्यं यथा भवति, एवं परिरंभ-
आलिङ्गनं, तं आरभते-करोतीत्येवंशीला सरभसपरिरंभारंभिणी, सा चासौ निर्वाणलक्ष्मीश्च-मुक्तिनायिका च, तस्या
पत्नी-प्रीति च तौ स्तनौ च, तयोर्योऽसौ घुसृणाद्धः-कुङ्कुमविभूषा, तस्योत्कृष्टः पङ्को-द्रवः, तेन पिङ्गीकृतेव-पिञ्जरितेव ।
फिल नायिकाः सकामाः शृङ्गारिण्यो नवयौवने निजस्तनकलशयोः कुङ्कुमेन मण्डनं कुर्वन्ति । ततो यदा गाढानुरागेण
प्रियतमस्यालिङ्गनं कुर्वन्ते तदा तत् स्तनमण्डनेन तस्याङ्गं पिञ्जरितं भवति, भगवन्तोरपि मुक्तेर्वधूत्वेन निरूपिताया आलिङ्गनं
सम्भाव्यैवमुत्प्रेक्ष्यतेति भावः ॥ ७ ॥

सम्प्रति प्रमाणसुप्रतिष्ठस्याद्वादोपदेशकत्वद्वारेण भगवतोः स्तुतिमाह—

यहुविहनयभंगं वस्तु निचं अणिचं, सदसंदणभिलप्पालप्पमेगं अणेगं ।

(यहुविहनयभङ्गं वस्तु नित्यमनित्यं, सदसंदनभिलाप्याभिलाप्यमेकमनेकम् ।)

इय कुनयविरुद्धं सुप्पसिद्धं च जेसिं, वयणमवयणिज्जं ते जिणे संभरामि ॥ ८ ॥ —मालिनी

(एवं कुनयविरुद्धं सुप्रसिद्धं च ययो—र्वचनमवचनीयं तौ जिनौ संसरामि ॥ ८ ॥)

ध्याख्या—तौ—अजितशान्ती संसरामि—ध्यायामि । कीदृशौ ?, जिनौ—रागादिदोषजयिनौ, आस्राविति यावत् । आसिहिं दोषत्रयमुच्यते, सा विद्यते ययोस्तायासौ । आस्राव्यं च प्रमाणोपपन्नार्थवादित्वेनानुमीयते इति भगवतोर्वचनविशुद्धिमाह—‘जेसिं’ ययोर्वचनं स्याद्वादसन्नद्धमर्थतो द्वादशाङ्गरूपं “अत्थं भासइ अरिहा, सुत्तं गुंथंति गणहरा निउणं” इति पचनादस्तीति गम्यते । कीदृशम् ?, ‘इय’—एवंप्रकारवस्तुप्रतिपादकम् । तमेव वस्तुप्रकारमाह—वस्तु वर्तते । किं—रूपम् ?, अनन्तधर्मात्मकं वस्तु स्वमतधर्मविशिष्टं नयन्ति—गोचरयन्ति संवेदनमारोपयन्तीति नयाः, वस्त्वेकदेशपरामर्शा इत्यर्थः । तथा चोक्तम्—“एकदेशविशिष्टोऽर्थो, नयस्य विषयो मतः” इति [न्यायावतारः श्लो० १९] । ते अनन्तधर्माध्यासित-स्याद्वस्तुवस्तेषां अनन्तता, तथापि सर्वत्र प्रसिद्धत्वात् सप्त भेदा वर्णयन्ते । अन्येषां तेष्वेवान्तर्भावात् । ते चामी—नैगम-मद्वह—व्यवहार—कृतसूत्र—शब्द—सममिरुद्धै—वम्भूताख्याः सप्त नयाः । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोऽप्यर्थनयाः, अर्थमेव प्राधान्येन शब्दोपनर्जनमिच्छन्ति । शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः, शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छन्ति ।

* अर्थे भाष्यतेऽर्थः, एवं प्रामाण्यं गणयता निगुणम् ।

(१) तत्र नैगमस्येदं स्वरूपम्, तद्यथा-निगम्यन्ते-विविक्तं परिच्छिद्यन्ते निगमा-घटादयोऽर्थास्तेषु भवो नैगमः । अथवा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनो न एकेन प्रकारेण गमः-परिच्छेदो नैगमः । अयं हि सत्तालक्षणं महासामान्य-मयान्तरसामान्यानि च द्रव्यत्वगुणत्वकर्मत्वजीवत्वादीनि तथाऽन्त्यविशेषानसाधारणरूपलक्षणान् अवान्तरविशेषांश्च परमा-प्याश्रितघटादीन् शुक्लादीन् वाऽमिप्रेति । अयं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणेऽपि न सम्यग्दृष्टिः, भेदेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणात्, तन्मत्ताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् ॥ १ ॥

(२) अधुना सद्ब्रह्मकृतं दर्शयते-तत्र सद्ब्रह्माति समस्तविशेषप्रतिक्षेपद्वारेण सामान्यरूपतया सकलं वस्त्विति सद्ब्रह्मः । तथाहि-अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूपं वस्तु, सत्ताव्यतिरिक्तस्य त्ववस्तुत्वं, खरविषाणस्येवेति । स च सद्ब्रह्मः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, तन्मत्ताश्रितसाङ्ख्यवत् ॥ २ ॥

(३) व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं-व्यवह्रियते लौकिकैरनेनाभिप्रायेणेति व्यवहारः । अयं तु मन्यते, यथा-लोकप्राहमेव वस्तु, न तु यथा शुष्कतार्किकैः स्वाभिप्रायलक्षणानुगतमुच्यते तथाभूतं, आगोपालाङ्गनादिप्रसिद्धत्वाद्बस्तुस्वरूपस्येति । अयमप्युत्पादव्ययध्रौव्यात्मकवस्तुनम्युपगमान्मिथ्यादृष्टिः, तथाविधरथ्यापुरुषवत् ॥ ३ ॥

(४) साम्प्रतं ऋजुसूत्राभिप्रायः कथ्यते-तत्र ऋजु-प्रगुणं अतीतानागतवस्तुपरित्यागेन वर्तमानक्षणवर्तिवस्तुनो रूपं सूत्रयति-निष्टद्धितं गमयतीति ऋजुसूत्रः । अस्याभिप्रायः-अतीतस्य विनष्टत्वात् अनागतस्यालब्धलाभत्वात् खरवि-षाणादिभ्योऽविशिष्यमाणतया नार्थक्रियानिर्वर्तनक्षमत्वम् । अर्थक्रियाक्षमं वस्तु, तदभावान्न तयोर्वस्तुत्वमिति ऋजुसूत्रः ।

अयमपि सामान्यविशेषोभयात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवञ्ज सम्यग्-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्थस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुक्तं—शब्द एवार्थः, न ततो मित्रोऽर्थः । तथाचानुमानम्—यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्नियमेन प्रतीयते तत्ततो न मिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मान्न ततो मित्रः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते—तत्र शब्दयते—आहूयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते—रुदितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)षां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते—पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि—घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्यानुगतिरिति । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायाभिहितधर्मवद्वस्तुनोऽनाश्रयणात्; गृहीतग्रन्थेकावयवान्ध-
हस्तिज्ञानवत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वेवं—यदैव शब्दप्रवृत्तिनिमित्तं चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवासौ युवतिमस्तका-
रूढ उदकाद्याहरणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात्, पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भूतस्य-अर्पस्य समाश्रयणादेवभूतनयो भयति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, रत्नावल्य-
पययं पद्मरागादौ कृतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवत् ॥ ७ ॥

तदेवं सर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्यादृष्टयोऽन्योन्यं सव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते, तदुक्तम् (?) ॥

ततश्च पदुविधा-नानाप्रकारा नयभङ्गा-अभिप्रायविशेषविकल्पा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः ।
तथा नित्यं द्रव्यात्मकतया, अनित्यं पर्यायात्मकतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
परद्रव्यक्षेत्रकालस्यभावापेक्षया त्यभावात्मकम् । तथा अनभिलाष्य-वचनागोचरधर्मात्मकत्वेनावक्तव्यम्, अभिलाष्य-
वचनागोचरधर्मस्यभावात्त्येन वक्तव्यम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकवस्तु-
प्रतिपादकमित्यर्थः । एवंविधं च सत् कीदृशं जिनवचनम् ?, कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साङ्ख्याः, असदात्मकमेवेति
माध्यमिकाः, नित्यमेवैकमेवेति साङ्ख्याः, अनित्यमेवानेकमेवेति च बौद्धाः, अभिलाष्यमेवेति वैयाकरणाः, अनभि-
लाष्यमेवेति च बौद्धाः, 'प्रतिक्षणं नश्वरमितरव्यावृत्तं च ध्वस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
विषयत्वात्' इति हि बौद्धराजान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्म, सदात्मकमेव वस्त्वित्यादि साधारणमभि-
मत्यमाना मिथ्यादृष्टित्वेन कुत्सिता मतविशेषास्तेषां विरुद्ध-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
व्यस्यितं; अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्पराभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तत
एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्वचनं कथं मिथ्यादृशमेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ?, इत्याशङ्क्याह-

अयमपि सामान्यविशेषोभयात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणात् शौद्धोदनिवन्न सम्यग्-
दृष्टिः, कारणभूतद्रव्यानभ्युपगमेन तदाश्रितस्य विशेषस्यैवाभावात् ॥ ४ ॥

तदिदमर्थस्वरूपनिरूपणप्रवणानां नयानां मतमुपवर्णितम् । अधुना शब्दद्वारकाणां मतमुपवर्ण्यते—

(५) इदं साधारणमात्रं त्रयाणामभिप्रायाकृतं, यदुक्तं—शब्द एवार्थः, न ततो मित्रोऽर्थः । तथाचानुमानम्—यस्मिन्
प्रतीयमाने यन्नियमेन प्रतीयते तत्ततो न मिद्यते, यथा शब्दस्वरूपं शब्दात्, प्रतीयते च शब्दे प्रतीयमाने नियमेनार्थः,
तस्मात् ततो मित्रः । सम्प्रत्ये[कै]कमतं कथ्यते—तत्र शब्दयते—आह्वयतेऽनेनाभिप्रायेणार्थ इति शब्दः । अयमभि(मन्यते)
गम्यते—रुदितो यावन्तो ध्वनयः कस्मिंश्चिदर्थे प्रवर्तन्ते, यथेन्द्रशक्रपुरन्दरादयः, अमी(ते)पां एकोऽर्थो वाच्यः इति ।
अयं चार्थशब्दपर्यायोभयरूपस्य वस्तुनः शब्दपर्यायस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः ॥ ५ ॥

(६) साम्प्रतं समभिरूढ उच्यते—पर्यायाणां नानार्थतया समभिरोहणात् समभिरूढः । नह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थ-
तामिच्छति । तथाहि—घटनाद् घटः । कुटनात् कुटः । कौ भातीति कुम्भः । न हि घटनमेव कुटनमिति, शब्दप्रवृत्ति-
निमित्तस्य न परस्यानुगतिरिति । तदयमपि मिथ्यादृष्टिः, पर्यायाभिहितधर्मवद्वस्तुनोऽनाश्रयणात् ; गृहीतप्रत्येकावयवान्ध-
हस्तिज्ञानवत् ॥ ६ ॥

(७) एवम्भूताभिप्रायस्त्वयं—यदैव शब्दप्रवृत्तिनिमित्तं चेष्टादिकं तस्मिन् घटादौ वस्तुनि भवेत्, तदैवासौ युवतिमस्तका-
रूढ उदकाद्याहरणक्रियाप्रवृत्तौ घटो भवति, न निर्व्यापारः, शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तशून्यत्वात् ; पटादिवत् । इत्येवम्प्रकारस्य

भूतम्-अर्घ्यं गमाश्रयणादेरम्भूतनयो भवति, तदयमप्यनन्तधर्माध्यासितस्य वस्तुनोऽनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः, रत्नावल्य-
पयस्य पद्मरागादौ कृत्वरत्नायलीच्यपदेशपुरुषात् ॥ ७ ॥

तदेवं सर्वेऽपि नयाः प्रत्येकं साधारणाः सन्तो मिथ्यादृष्टयोऽन्योन्यं सव्यपेक्षास्तु सम्यक्त्वं भजन्ते, तदुक्तम् (१) ॥

उतश्च बहुविधा-नानाप्रकारा नयभङ्गा-अभिप्रायविशेषविकल्पा यत्र तद् बहुविधनयभङ्गं, सर्वनयविषयधर्मात्मकमित्यर्थः ।
तथा नित्यं ब्रह्मात्मकतया, अनित्यं पर्यायात्मकतया । तथा सत्-स्वकीयद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया भावात्मकं, असत्-
परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावापेक्षया त्रभावात्मकम् । तथा अनभिलाष्यं-यचनागोचरधर्मात्मकत्वेनायक्तव्यम्, अभिलाष्यं-
यचनागोचरधर्मस्वभावात्वेन यक्तव्यम् । तथा एकं-सामान्यात्मकं, अनेकं-विशेषात्मकं । एवं परस्परविरुद्धधर्मात्मकवस्तु-
प्रतिपादकमित्यर्थः । एवंविधं च सत् क्रीदशं जिनवचनम् ? कुनयाः-सदात्मकमेव वस्तु इति साहचर्याः, असदात्मकमेवेति
माध्यमिकाः, नित्यमेवैकमेवेति साहचर्याः, अनित्यमेवानेकमेवेति च धौद्धाः, अभिलाष्यमेवेति चैयाकरणाः, अनभि-
लाष्यमेवेति च धौद्धाः, 'प्रतिक्षणं नश्वरमितरव्यावृत्तं च वस्तु, तच्च न शब्दगोचरः, शब्दस्य स्थिरसामान्यरूपार्थ-
विषयत्वात्' इति हि धौद्धराजान्तः, अनन्तधर्मात्मके वस्तुनि एकमेव धर्म, सदात्मकमेव वस्तित्यादि । साधारणमभि-
नयमाना मिथ्यादृष्टित्वेन फुत्सिता भवविशेषास्तेषां विरुद्धं-असमञ्जसतया प्रतिभासमानं । ननु नित्यमनित्यपरिहारेण
प्यवस्थितं, अनित्यमपि नित्यपरिहारेण, भावाभावयोः परस्पराभावात्मकत्वात्, एवं च सदादिष्वपि वाच्यम्, तत्
एकत्र विरुद्धधर्मात्मकत्वप्रतिपादकं भगवद्वचनं कथं मिथ्यादृष्टामेव विरुद्धतया प्रतिभासत इत्युच्यते ? इत्याशङ्क्याह-

‘सुप्पसिद्धं च’-प्रमाणोपपन्नम् । तथाहि-अयमात्मा आत्मत्वापरिच्युतेर्नित्यः, देवत्वादिपर्यायविनाशाच्चानित्यः । यदि चायं सर्वथाऽपि नित्य एव स्यात् ? तर्हि न देवत्वादिपर्यायविनाशः स्यात् । अथ सर्वथाऽप्यनित्य एव स्यात् ? तर्हि देवत्वादिपर्यायस्येवात्मत्वास्यापि विनाशादेवत्वपर्यायत्यागेन मनुष्यपर्याये सति आत्मव्यपदेशो न स्यात् । तथाऽयमात्मा स्वद्रव्यक्षेत्रकालस्थभावात्मकत्वेन सन् परद्रव्यक्षेत्रकालस्वभावात्मकत्वेनासन् । यदि चाऽयं सर्वथा सन् स्यात् ? [तदा] घटाद्यात्मकत्वास्यापि प्राप्त्या जडोऽपि स्यात्, यदि च सर्वथाऽप्यसन् स्यात् तदा स्वद्रव्याद्यात्मकत्वेनापि न भावरूपः प्रतिभासेत । तथाऽयमात्माऽऽत्मत्यादिधर्मात्मकतयाऽभिलाष्यः, घटत्वादिधर्मात्मकतया त्वनभिलाष्यः । यदि च सर्वथाऽप्यभिलाष्यः स्यात् ? तदा घटाद्यात्मकोऽप्युच्येत । किञ्च-केचिद्धर्माः सन्तोष्यनभिधेयाः । तथाहि—

“इक्षुक्षीरगुडादीनां, माधुर्यस्यान्तरं महत् । तथाऽपि न तदाख्यातुं, सरस्वत्याऽपि पार्यते ॥ १ ॥”

एतानुभयसिद्धा यत्तुमशक्या अपि सन्त्यनन्ता धर्मा इति सिद्धम् । तथाच—

“पण्णवणिज्जा भावा, अणंतभागो उ अणभिलप्पाणं । पण्णवणिज्जाणं पुण, अणंतभागो सुयनिवद्धो ॥ १४१ ॥”

विशेषावश्यकभाष्यम् ।

इति सिद्धान्तचोऽर्त्तोपपन्नं-सम्पन्नम् । तथा यदि सर्वथाऽप्यनभिलाष्योऽयमात्मा स्यात् ? तदा आत्मशब्दादहंप्रत्ययगोचरस्य चिद्रूपस्य पदार्थविशेषस्य प्रतीतिर्न स्यात् । किञ्च-“शब्दो नार्थप्रतिपादक” इति ये प्रलपन्ति ते “अहं मौनी”ति

प्रतिपादकत्वं स्वव्याघातकप्रतिज्ञाप्रतिपादनपरा न सहृदां चार्त्तनीयाः । तथाऽयंमात्मा सामान्यरूपेण द्रव्यत्वादिना एकः, द्रव्यक्षेत्रकालस्वभावादिना सर्वेतरन्यावृत्तेन रूपेणानेकः । यदि चैकरूप एव सर्वथा स्यात् ? तदैकः सुखी अन्यो दुःखी एकः स्वपिति अन्यो जागर्ति इत्यादिभेदो न प्रतिभासेत । अथ नानारूप एव सर्वथा स्यात् ? तदाऽयमा(त्माऽयमा)त्मेत्येकरूपोऽयमात्मा न स्यात् । तदनयैव गत्या सर्वेऽपि पदार्था व्याख्येयाः । तदुक्तम्—

“आदीपमाव्योमसमस्वभावं, स्याद्वादमुद्राऽनतिभेदिवस्तु । तन्नित्यमेवैकमनित्यमन्य—दिति त्वदाज्ञाद्विपतां प्रलापाः॥५॥”
[अन्ययोगव्यवच्छेदद्वारिंशिका]

एवं च प्रतिभासमुद्गरप्रतिहतं स्याद्वादे विरोधोद्भावनं नोत्थातुमपि शक्नोतीत्यर्थः । अतएव ‘अवयविज्ज्ञं’ अवचनीयं, विरोधाभावादशक्यदोषोद्भावनमित्यर्थः ॥ ८ ॥

इदानीं भगवतोर्ध्वानप्रभावाविर्भावद्वारेण स्तुतिमाह—

पसरइ तियलोए ताव मोहंऽधयारं, भमइ जयमसन्नं ताव मिच्छत्तछन्नं ।

(पसरति त्रैलोक्ये तावन्मोहान्धकारं, भ्रमति जगदसंज्ञं तावन्मिथ्यात्वच्छन्नम् ।)

फुरइ फुडफलंताणंतणाणंसुपूरो, पयडमजियसंतीक्षाणसूरो न जाव ॥ ९ ॥ —मालिनी

(फुरति फुटफलदनन्तज्ञानांशुपूरः, प्रकटमजितशान्तिध्यानसूरो न यावत् ॥ ९ ॥)

च्याख्या-प्रसरति-व्याप्तिं करोति । किं तत् ? मोहान्धकारं, मोहः-युत्रमित्रकलत्रादिषु स्नेहरूपमोहनीयकर्म निवास
 एवान्धकारं मोहान्धकारम् । क ? त्रैलोक्ये-जगत्त्रये, कथं ? तावत् । तथा भ्रमति-विपरीतं प्रवर्तते । किं तत् ? जगत्-
 भ्रमनम् । कीदृश ? असंज्ञं-धर्माधर्मादिविशिष्टविज्ञानविकलम् । कीदृशं सत् ? मिथ्यात्वच्छन्नं, मिथ्यात्वेन-सम्यक्त्वा-
 भायेन छन्नम्-आच्छादितम् । कथं ? तावत् । यावत् किं ? यावन्न स्फुरति-यावन्नोदेति । कोऽसौ ? अजितशान्तिध्यानसूरः,
 अजितशान्त्योर्ध्यानं-शुक्लध्यानरूपं, तदेव सूरः-आदित्यः । कथं ? प्रकटं-कर्मरजःपटलानावृतम् । कीदृशः ? स्फुटफल-
 दनन्तानन्तज्ञानांशुपूरः, अनन्तं च तत् ज्ञानं-केवलज्ञानं च, तदेवांशुपूरः-किरणसमूहः । स्फुटं-(प्रगटं) व्यक्तं, फलश्रुत्यसन्
 अनन्तज्ञानमेवांशुपूरं यस्य स तयोक्तः । यथा-यावदेवादित्यो नोदेति तावदेवान्धकारं जगति प्रसरति; तावदेव च निद्रा-
 पितुष्वेतन्नं जगद् भवति । तस्मिंस्तदिते नान्धकारं नापि निद्रयाऽचैतन्यम्, एवं तावदेव जगति मोहः प्रसरति; तावदेव
 च जगत् मिथ्यात्वेन निद्रारूपेण चैतन्यविकलं भवति; यावद् भगवतोः शुक्लध्यानं अनन्तज्ञानोत्पादकं नोदयमासादयति,
 यदा तु भगवतोः शुक्लध्यानात् त्रैलोक्यप्रकाशकं केवलज्ञानमुत्पद्यते तदा भगवतोर्देशनया मोहो मिथ्यात्वं च समूल-
 मुन्मूल्यते इति भावः ॥ ९ ॥

सग्रति भगवतोर्वर्णनामाहात्म्यमाह—

अरिफरिहरितिण्डुण्डुचोराहिवाही-समरदमरमारीरुदखुदोवसग्गा ।

(अरिफरिहरिवृण्णोष्णाम्बुचोराधिन्याधि-समरदमरमारिरौद्रशुद्रोपसर्गाः ।)

पलयमजियसंतीकित्तणे श्रुति जंती, निविडतरतमोहा भक्खरालुंखियव ॥ १० ॥ - मालिनी
(प्रलयं अजितशान्तिफीर्तने श्रुतिं यान्ति, निविडतरतमओघाः भास्करालुङ्घिता इव ॥ १० ॥)

व्याख्या-श्रीअजितशान्तिवर्णने सति श्रुति-शीघ्रं यान्ति-गच्छन्ति । कम् ? प्रलयं-क्षयम् । के ? अरिकरिहरितृष्णो-
प्यान्वुचौराधिव्याधिसमरडमरमारिरौद्रधुद्रोपसर्गाः । अरयः-शत्रवः, करिणो-हस्तिनः, हरयः-सिंहाः, तृष्णा-पिपासा,
तृष्णा-आतपः, अन्वु-जलं, चौराः-तस्कराः, आधयो-मनोजनितपीडाविशेषाः, व्याधयो-ज्वरभगन्दरादयः, समरः-सङ्ग्रामः,
डमरो-राजकृतोपद्रवः, मारिः-कुपितभूतपिशाचादिकृतप्राणिक्षयः, रौद्रधुद्रोपसर्गाः-भयानकक्रूराशयव्यन्तरादिविहितोप-
द्रवाः । एतेषामितरेतरद्वन्द्वसमासः । अत्रोपमानमाह-क इव प्रलयं यान्ति ? निविडतरतमओघा इव-अतिगाढान्धकार-
प्रकरा इव । अत्रोपमानवचन इव शब्दो विशेषणपदाम्ने न्यस्तोऽप्यत्र विशेष्यपदपुरो योज्यते । कीदृशाः ? 'भक्खरालुं-
खियवे'ति । भास्करेण-आदित्येन आलुङ्घिताः-स्पृष्टाः । "स्पृशः-फास-फंस-फरिस-छिव-छिलाहा-ऽऽलुंखा-ऽऽलिहाः" ?
[८-४-१८२ है०] इत्यनेन स्पृशेरालुङ्घादेश इति ॥ १० ॥

अथ भगवतो रूपस्थध्यानद्वारेण स्तुतिमाह-

निचियदुरियदारुदित्तज्ञाणग्गिजाला-परिगयमिव गोरे चित्तियं जाण रूवं ।

(निचितदुरितदारुदीप्तध्यानाग्निज्वाला-परिगतमिव गोरे चिन्तितं ययोः रूपम् ।)

जलियजलणजालालिङ्गियाणं च ज्ञाणं, जनयइ लहु संतिं संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी

(ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां च ध्यानं, जनयति लघु शान्तिं शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

व्याख्या-शान्तिनाथाजितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तुं [चिन्तिम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
शियम् । केपाम् ? , अर्थाद् ध्यानकर्तव्याम् । कीदृशानाम् ? , अटविनिपतितानाम् । अटव्यां-अरण्ये; सार्धविच्छुट्टनादि-
कारणेन निपतितानां-संस्थितानाम् । तथा पार्थिवोत्रासितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैर्नृपतिभिरुत्रासितानां-ता(भा)-
पितानाम् । तथा जलधिलहरिद्रियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रवीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
गुप्तिस्थितानां, गुप्तौ-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्चासौ
ज्वलनो-दाधानलाविलक्षणश्च, तस्य ज्वालाः-शिखास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रास्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनामोच्चारणं
ततोऽजितस्यानुप्रासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साम्राज्यपरित्यागपूर्वकं चारित्राङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थनामाह—

हरिकरिपरिकिन्नं पक्कपाइक्कपुन्नं, सयलपुहविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।

(हरिकरिपरिकीर्णं पक्कपादास्तिपूर्णं, सकलपृथिवीराज्यं छर्दित्वा आशासज्जम् ।)

तणमिव पडलग्गं जे जिणा मुत्तिमग्गं, चरणमणुपवन्ना हुंतु ते मे पसन्ना ॥ १३ ॥ - मालिनी

(तृणमिव पडलग्नं यौ जिनौ मुक्तिमार्गं, चरणमनुप्रपन्नौ भवतस्त्वौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

कणयनिहसरेहाकन्तिचोरं करिञ्जा, चिरथिरमिह लञ्छि गाढसंयंभियव ॥ ११ ॥ —मालिनी

(कनकनिकपरेखाकान्तिचोरं कुर्यात्, चिरस्थिरमिह लक्ष्मीं गाढसंस्तम्भितामिव ॥ ११ ॥)

व्याख्या—ययोः श्रीअजितशान्त्योः रूपं कर्तृचिन्तितं—ध्यातं सत् [इह जगति] कुर्यात् । काम्?, लक्ष्मीम् । कीदृशीम्?, चिरस्थिरां । चिरं—चिरकालं स्थिरां—निश्चलाम् । कामिव?, गाढसंस्तम्भितामिव । गाढं—अत्यर्थं संस्तम्भिता—सम्यग् नियन्त्रिता, तामिव । यथा गाढं नाराचादिना पाञ्चालिका चिरं स्थिरा भवति, एवं यद्रूपध्यानालक्ष्मीरित्यर्थः । कीदृशं रूपम्?, गौरं—अवदातम् । कियन्मानेन गौरमित्याह—कनकनिकपरेखाकान्तिचौरं । कनकस्य—स्वर्णस्य निकपः—कपपट्टस्तत्र रेखा कनकनिकपरेखा, तस्याः कान्तिर्द्युतिस्तां चोरयति—अनुकरोति यत् तत्तथा । अत्र गौरत्वे उत्प्रेक्षामाह—निचितदुरित-दारुदीप्तध्यानाग्निगालापरिगतमिव । दुरितानि—दुष्कृतानि, सान्येव दारुणि—इन्धनानि दुरितदारुणि, ध्यानमेवाग्निः—पहिर्ष्यानाग्निः, निचितानि—अनेकभयदातेषु सञ्चितानि—उपार्जितानि यानि दुरितदारुणि, तैरुदीप्तः—उज्ज्वालितो योऽसौ ध्यानाग्निस्य गाला—फीला, तथा परिगतं—व्याप्तम् । 'इव'शब्दोऽत्रोत्प्रेक्षावचनः ॥ ११ ॥

अथ पुनर्भगवत्सत्यं ध्यानस्य फलविशेषद्वारेण स्तुतिमाह—

अदविनिवडियाणं पत्थिवुत्तासियाणं, जलहिलहरिहीरंताण गुत्तिट्टियाणं ।

(अदविनिपडितानां पार्थिवोत्तासितानां, जलधिलहरिद्रियमाणानां गुप्तिस्थितानाम् ।)

जलियजलणजालालिगियाणं च ज्ञाणं, जणयइ लहु संतिं संतिनाहाजियाणं ॥ १२ ॥ - मालिनी
(ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां च ध्यानं, जनयति लघु शान्तिं शान्तिनाथाजितयोः ॥ १२ ॥)

व्याख्या-शान्तिनाथाजितयोर्ध्यानं-संस्मरणं कर्तुं [चिन्तिम्, लघु-शीघ्रम्] । जनयति-करोति । काम् ? शान्ति-
क्षियम् । केयाम् ? अर्थाद् ध्यानकर्तृणाम् । कीदृशानाम् ? अटविनिपतितानाम् । अटव्यां-अरण्ये; सार्थविच्छुट्टनादि-
कारणेन निपतितानां-संस्थितानाम् । तथा पार्थिवोप्रासितानाम् । पार्थिवैः स्वदेशपरदेशोद्भवैर्नृपतिभिरुप्रासितानां-ता(भा)-
पितानान् । तथा जलधिलहरिह्रियमाणानां, यानभङ्गादिनाऽन्तःपाते सति समुद्रवीचीभिरितस्ततः प्रेर्यमाणानाम् । तथा
गुप्तिस्थितानां, गुप्तो-कारागारे स्थितानां-प्रक्षिप्तानाम् । तथा ज्वलितज्वलनज्वालालिङ्गितानां, ज्वलितो-दीप्यमानश्चासौ
ज्वलनो-दायानलादिलक्षणश्च, तस्य ज्वालाः-शिखास्ताभिः आलिङ्गिता-व्याघ्रास्तेषाम् । अत्र प्रथमं शान्तिनाथनामोच्चारणं
ततोऽजितस्यानुप्रासकारणात् छन्दोभङ्गभयाद् वा ॥ १२ ॥

अथ साध्याज्यपरित्यागपूर्वकं चारित्राङ्गीकारं भगवतोर्वर्णयन् प्रार्थनामाह—

हरिकरिपरिकिञ्चं पफपादकपुञ्जं, सयलपुहविरज्जं छड्डिउं आणसज्जं ।

(हरिकरिपरिकीर्णं पफपादातिपूर्णं, सकलपृथिवीराज्यं छर्दित्वा आघ्रासज्जम् ।)

तणमिव पडलग्गं जे जिणा मुत्तिमग्गं, चरणमणुपवज्जा हुंतु ते मे पसन्ना ॥ १३ ॥ - मालिनी

(तृणमिव पटलग्नं यौ जिनौ मुक्तिमार्गं, चरणमनुप्रपन्नौ भवतस्तौ मे प्रसन्नौ ॥ १३ ॥)

व्याख्या-तौ-अजितशान्तीः भवतां-स्याताम् । कीदृशौ भवताम् ? [इति] विशेषणे तात्पर्यम् । प्रसन्नौ-प्रसादपरो । कस्य ? मे-मम तौ प्रसादपरो भवताम् । यौ जिनौ-किंविशिष्टौ ? अनुप्रपन्नौ-अङ्गीकृतवन्तौ । किम् ? चरणं-चारित्र्यम् । कीदृक् ? मुक्तिमार्गः । मुक्तौ-मुक्तिपत्तने-मार्ग इव-पन्था इव, मुक्तिमार्गः, चरणमेव हि मुक्तिगमने मार्गः, यदुच्यते-
 "सम्पगदर्शन-ज्ञान-चारित्र्याणि मोक्षमार्गः" । [त०-१-१] किं कृत्वा ? छर्दित्वा-परित्यज्य । किम् ? सकलपृथ्वी-राज्यम् । कीदृशम् ? हरिकरिपरिकीर्णम् । हरयः-केकाणवाहीकादिदेशोद्भवा जाल्यास्तुरङ्गमाः, करिणो-भद्रजातीयसप्ताङ्ग-भूपतिष्ठितमतङ्गजास्तैः परि-समन्तात् कीर्णं-व्याप्तम् । तथा पुनः किंविशिष्टम् ? पक्वपादातिपूर्णम् । पक्वाः-रिपुनिग्रहसमर्थाः पदावयः-पक्षयस्तैः पूर्णं-युक्तम् । कदाचिद्राज्यमपि पराभवपात्रं विडम्बना(कारकं)पात्रं ब्रह्मदत्तचक्रिण इव भवति, तदां परित्यागोचितं भवतीत्यादाङ्ग्याह-आज्ञायां-आदेशे सज्जं-प्रगुणं च तत्, सकलसामन्तैः सुरेन्द्रैरपि योजितकरकमलैः शाननं शिरसि धार्यते इति भावः । किमिव त्यक्तं राज्यं ? तृणमिव । किंविधम् ? पटलग्नम् । यथा पटलग्नं-वस्त्राञ्चला-पलम्बितृणमारुह्य त्यज्यते तथा तादृशमपि राज्यं छर्दितमिति भावः ॥ १३ ॥

ममप्रति रमणीया(मर)रमणीयन्दनीयत्वप्रतिपादनद्वारेण, स्तुतिमाह—

छणससिवयणाहिं फुल्लनीलुष्पलाहिं, धणभरनमिरीहिं मुट्टिगिज्जोदरीहिं ।

(धणशशिवदनाभिः फुल्लनेत्रोत्पलाभिः, स्तनभरनग्राभिर्मुष्टिप्राप्तोदरीभिः ।)

ललितमुजलताहिं पीणसोणित्यलीहिं, सय सुररमणीहिं वंदिया जेसि पाया ॥ १४ ॥ - मालिनी
(ललितमुजलताभिः पीनघोणित्यलीभिः, सदा सुररमणीभिः वन्दिताः ययोः पादाः ॥ १४ ॥)

प्यास्या-“हुंतु ते मे पसन्ना” इति पूर्ववृत्तस्य तच्छब्दवाक्यं अत्रापि सम्बध्यते । ययोः श्रीअजितशान्त्योः पादाः-क्रमाः
वन्दिताः-प्रणताः । काभिः?, सुररमणीभिः । सुरा-भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्करैमानिकास्तेषां रमण्यः-कामिन्यस्ताभिः ।
कथम्?, सदा । कीदृशीभिः?, क्षणशशिवदनाभिः । क्षणः-पूर्णिमारूपं पर्व, तस्य शशी-चन्द्रः, तद्वत् वदनं-मुखं यासां
तास्तथोक्तास्ताभिः । तथा फुल्लनेत्रोत्पलाभिः । नेत्राण्येवोत्पलानि-इन्दीवराणि नेत्रोत्पलानि, फुल्लानि-निर्निमेषत्वेन सदा
विह्वलानि नेत्रोत्पलानि-लोचनकमलानि यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । तथा स्तनभरनम्बाभिः । स्तनयोः-कुचयोर्भरः-
माम्भारो; गुरुत्वं, तेन नद्या-नताम्र्यः, ताभिः । ‘नमिरीहिं’ति “शीलाद्यर्थस्येहः” [८-२-१४५ है०] अनेन शीलाद्यर्थस्य
इह(?) मत्पयस्य इरादेशः । तथा मुष्टिग्राह्योदरीभिः । मुष्टिना ग्राह्यमुदरं यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लक्षणयुक्ता हि स्त्रियः कृशो-
दरा एव भवन्ति । तथा ललितमुजलताभिः । ललिते-मनोहरे भुजलते-बाहुलते, बाहुवह्न्यौ यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । तथा
पीनघोणित्यलीभिः । पीना-उपचिता श्रोणित्यली-कटितटी यासां तास्तथोक्तास्ताभिः । लता-स्थलीशब्दौ शोभावचनौ ॥ १४ ॥

नाम्प्रतं परमपुरुषार्थहेतुसंयमानुष्ठानविघ्नभूतरोगापहारं भगवतः सकाशात् प्रार्थयति—

अरिंसफिडिभकुट्टगंठिकासाइसार-करवयजरवणलूआसाससोसोदराणि ।

(अरिः सफिडिभकुट्टगंठिकासातिसार-क्षयज्वरघ्नलूताश्वासशोषोदराणि ।)

नहमुहदसणच्छीकुच्छिकन्नाइरोगे, मह जिणजुयपाया सप्पसायां हरंतु ॥ १५ ॥ - मालिनी

(नखमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णादिरोगान्, मम जिनयुगपादाः सप्रसादाः हरन्तु ॥ १५ ॥)

व्याख्या-जिनयुगपादाः । जिनयोः-अजितशान्त्योर्युगं-युग्मं, तस्य पादाः-क्रमाः । किंविशिष्टाः ?, सप्रसादाः-प्रसत्ति-
युगाः, मे-मम हरन्तु-अपनयन्तु । कानि ?, अर्थः-किटिभ-कुष्ठ-ग्रन्थि-कासा-ऽतिसार-ज्वर-व्रण-लूता-श्वास-शोषो-दराणि ।
प्रशांसि-गुदाकुराः, किटिभो-जङ्घाचरणसन्धिभावी रोगविशेषः; कुष्ठं-त्वग्बिकारविशेषः, ग्रन्थिर्वातरक्तोद्भवो मांसोपचयः,
कामातिसारी प्रसिद्धौ, क्षयो-धात्युपचयः, ज्वरः-तापः, व्रणः-गण्डः अष्टाविंशतिभेदभिन्नः, लूता-द्वात्रिंशद्भेदभिन्ना दुष्ट-
स्फोटिकाः, श्वासः-श्वासातिरेकः, शोषः-कण्ठोष्ठताल्वदिशोषः, उदरं-उदररोगः, जलोदरकठोदरादिः । अत्रेतरेतरद्वन्द्व-
समामः । तथा नख-मुख-दशना-क्षि-कुक्षि-कर्णादिरोगान् । नखाः-पुनर्भवः, मुखं-वदनं, दशना-दन्ताः, अक्षि-चक्षुः,
कुक्षिः-जठरं, कर्णौ-श्रुती । नखाश्च मुखं च दशनाश्च अक्षि च कुक्षिश्च कर्णौ च नखमुखदशनाक्षिकुक्षिकर्णा इति समाहार-
द्वन्द्वः । तत् आदिर्येषां कण्ठादीनां ते कर्णादयस्तेषां रोगा-आमयास्तान् ॥ १५ ॥

इदं सर्वं श्रेयस्करं सर्वविघ्नहरं स्तवनं प्रति भव्यान् प्रवर्तयितुमाह—

इय गुरुदुहतासे पवित्रम् चाउमासे, जिणवरदुग्गयुत्तं वच्छरे वा पवित्रं ।

(इति गुरुदुःप्रासे पाक्षिके चातुर्मासे, जिनवरयुगस्तोत्रं वत्सरे वा पवित्रम् ।)

पठह सुणह सज्झाणह झाणह चित्ते, कुणह सुणह विग्घं जेण घाणह सिग्घं ॥ १६ ॥ - मालिनी
(पठत शृणुत स्वाध्यायत ध्यायत चित्ते, कुरुत जानीत विघ्नं येन पातयत शीघ्रम् ॥ १६ ॥)

व्याख्या-भो भव्याः ! यूयं इति-उक्तप्रकारेणैदं जिनवरद्विकस्तोत्रं । जिनवरयोः-अजितशान्त्योर्द्विकं-युग्मं, तस्य
स्तोत्रं-स्तवनम् । कीदृशम् ?, पवित्रं-प्रधानम् । किम् ?, पठत-अधीध्वं पट्टिकादौ लिखित्वा, तथा शृणुत-आकर्णयत
सूत्रतोऽर्थतश्च कथ्यमानं, स्वाध्यायत-गुणयत विकथात्यागेन, ध्यायत-स्मरत पदपदार्थादिचिन्तनेन, चित्ते-मनसि
कुरुत-विधत्त आर्तरीद्रपरिहारेण, कदाचिदपि चित्तान्मा मुञ्चतेत्यर्थः । 'सुणहे'ति "ज्ञो जाणमुणौ" [८-४-७ है०]
इत्यनेन शापातोर्मुणादेशः, तेन सूत्रार्थतो जानीतेत्यर्थः । पठनादेः प्रस्तावविशेषमाह-पक्षे भवं पाक्षिकं पर्व, तस्मिन् ।
तथा चतुर्षु मासेषु भवं चातुर्मासं पर्व, तस्मिन्, तथा वत्सरे-पर्युपणापर्वणि । वा शब्दः समुच्चये । कीदृशे पाक्षिके चातुर्मासे
संवत्सरे वा पर्वणि ?, गुरुदुःखत्रासे । गुरुदुःखानि-भवान्तरोपचितदुष्कर्मप्रभवाण्यसात्तानि, तानि त्रासयति-भापयते,
परमनिर्जराहेतुत्वेन नाशयतीति भावः, गुरुदुःखत्रासं, तस्मिन् । एतत्पठनादौ हेतुमाह-येन-स्तोत्रपठनादिना कारणेन
पातयत-विनाशयत । किं तत् कर्मतापन्नम् ?, विघ्नं-धर्मान्तरायम् । कथम् ?, शीघ्रं-श्रद्धिति, पठनानन्तरमेवेत्यर्थः ॥ १६ ॥

अथ स्तोत्रं समर्पयन् स्तोत्रं प्रति भगवन्तौ श्रेयस्करणविघ्नापहारौ प्रार्थयति—

इय विजयाजियसत्तुपुत्त ! सिरिअजियजिणेसर !, तह अइराविससेणतणय ! पंचमचक्कीसर ! ।
(इति विजयाजितशयुपुन ! श्रीअजितजिनेश्वर !, तथा अचिराविश्वसेनवनय ! पञ्चमचक्कीश्वर ! ।)

तित्यंहर! सोलसम संतिजिण! वल्लह! संतंह, कुरु मंगलमवहरसु दुरियमखिलं पि थुणंतह ॥१७॥ - द्विपदी
 (तीर्थंदूर! पोडशम शान्तिजिन! वल्लभ! सतां, कुरु मङ्गलमपहरस्व दुरितमखिलमपि स्तुवताम् ॥ १७ ॥)

व्याख्या-हे श्रीअजितजिनेश्वर! विजयाजितशत्रुपुत्र! तथा शान्तिजिन! अचिराविश्वसेनतनय! पञ्चमचक्रीश्वर!,
 तीर्थंदूर! पोडश[म], वल्लभ!-अभीष्ट!। केपाम्?, सतां-साधूनाम्। एतानि सर्वाणि सम्बोधनपदानि। एवंविधस्त्वं भगवन्!
 गुरु-प्रियेहि। किम्?, मङ्गलं-श्रेयः। तथा-अपहरस्व-अपनय। किं तत्?, दुरितं-दुष्कृतम्। किंविशिष्टम्?, अखिल-
 मपि-समन्तमपि। केपाम्?, स्तुवतां-स्तवनं पठताम्। कथम्?, इति-पूर्वोक्तप्रकारेण। अत्र 'जिनवल्लभे'ति अनेन
 इतिना भक्षणान्तरेण स्यनाम सूचितं वर्तते। पुरा हि श्रीजितशत्रुमहाराजविजयादेव्यौ सारिधूतेन क्रीडतः। देवी च सर्वदा
 हारयति। यदा च भगवान् श्रीअजितस्वामी मूर्तो विजय इव वैशाखशुक्लत्रयोदश्यां निशीथसमये श्रीविजयविमानतः
 श्रीविजयादेव्याः कुक्षायरातरत् ततः प्रभृत्येव विजयादेवी कदापि न हारयति स्म। ततो मातापितृभ्यां प्रभोरजितेति
 नाम कृतम्। तथा श्रीविश्वसेनमहाराजमण्डले सम्यक्प्रयुक्तविधिमण्डल इव योगिमण्डलैः विफलितमहामान्त्रिकतान्त्रिकाद्यु-

१ मुद्रितप्रतिबन्धनमुक्तिद्यु "संशुय" (मंशुय) इति। २ "मम" इति च पाठान्तरम्। ३ कृतेऽप्यायासे नाशाशियं लक्षणं कुत्राप्येतस्या द्विपद्याः,
 केचनं वृत्तिवृद्धिरिति शिष्टादिहोऽयं नामनिर्देशः। किञ्च-वृत्तस्यास्य सादृश्यमस्ति 'जय तिहुजण'त्यादिस्वरवृत्तेन, यद्यपि तस्य 'रोलावृत्त'मित्युल्लि-
 त्तिरन्तर्गतामरादमिश्रिता समपंद्रितीनानाधनादिना 'जय तिहुजण' मयस्य गौत्रेणानुवादे, परं न सङ्गाधटीति तल्लक्षणं तत्र, "एकादशमधिविरति"
 इति लक्षणोक्तिरपि 'जय तिहुजण' मयस्यैव च चतुर्दशमधिविरतिरप्यस्ति।

पापं रूढपितृमरुतजनताकायं कृतान्तप्रायमशिवं महारक्ष इवोत्थितमभूत् । तच्च भाद्रपदकृष्णसप्तमीनिशीथसमये श्रीसर्वार्थ-
 मिद्रिमहारिमानतोऽतिविशुद्धजनतोपकारायेव श्रीविश्वसेनराजप्रणयिन्याः श्रीअचिरादेव्याः कुक्षिशुक्तिपुटमचिन्त्यधाम्नि
 भगवत्यतीर्णंगारेपि तथा प्रपलायितं यथाऽनुद्भूतमियासीत् । ततोऽस्य प्रभावात् सर्वत्र शान्तिरभूदिति मातृपितृभ्यां
 भगवतः शान्तीत्यभिधा चक्रे । अतो यद्यपि भगवन्तः सर्वेऽपि विजयहेतवः श्रेयोहेतवश्च तथापि विशेषतो विजयः
 शान्तिश्चेताभ्यामेव चक्रे, इत्येतयोरेव यौगपद्येन पाक्षिकादिपर्वणि स्तोत्रमभिधीयते । नचैतदनागमिकम्, यतः श्रीमहा-
 गीरगिष्यश्रीनन्दिपेणमहर्षिणाऽपि विशेषतः पाक्षिकादिपर्वणि पाठ्यं श्रीअजितशान्त्योः स्तवनं कृतमस्ति, इति तदनु-
 क्रममनुरतमानः श्रीजिनयद्गमसूरिरपि तथैव चकार । अत्र प्रथमं वृत्तं शार्दूलच्छन्दसा, ततो वृत्तपञ्चदशकं मालिनी-
 छन्दसा, अन्तिमं वृत्तं द्विपदीछन्दसा विरचितमस्तीति भावः ॥

इति श्रीधर्मतिलकमुनिविरचिता श्रीउल्लासिकमस्तोत्रवृत्तिः समाप्ता ॥

[वृत्तिकृत्प्रशस्तिः]

शश्वत्तापरजोजउत्पशमिका सञ्छायतादायिका, धूताचारुचरित्रमुख्यकगुणैः प्राप्ता च काञ्चिच्छ्रूयम् ।

येषां कीर्तिपदीजगप्रयजनैः सम्प्राप्य नक्तं दिवं, व्यापार्येत भजेत नो मलिनतां शीर्येत वा न क्वचित् ॥ १ ॥

१ उत्पश्यते इति प्रीतिमयेमिषिप्रशिक्ष्य इत्यपि, यथा—“श्रीनेमिवचनाद्यात्रा—ऽऽगतः सर्वैरुजापहम् । नन्दिपेणगणेशोऽजा-जितशान्ति-
 नापे इत्येताम् ॥ १ ॥” इति विरिषीपिण्डकलान्तर्गते शत्रुअपकल्पे, एवमेव शत्रुअयमहाकल्पेऽपि ।

तेषां युगप्रवरसूरिजिनेश्वराणां, शिष्यः स धर्मतिलको मुनिरादधाति ।

व्याख्यामिमामजितशान्तिजिनस्तवस्य, स्वार्थं परोपकृतये च कृताभिसन्धिः ॥ २ ॥ - युगम् ।

विचक्षणैर्ग्रन्थसुवर्णमुद्रिका, विचित्रविच्छित्तिभृ(वृ)ता विनिर्मिता ।

यदीयनेत्रोत्तमरत्नयोगतः, श्रियं लभन्ते क्षितिमण्डले पराम् ॥ ३ ॥

तैः श्रीलक्ष्मीतिलको-पाध्यायैः परोपकृतिदक्षैः । विद्वद्भिर्वृत्तिरियं, समशोधितरां प्रयत्नेन ॥ ४ ॥ युगम् ।

नैयनकरशिखीन्दु(१३२२), विक्रमवर्षे तपस्यसितपद्म्याम् ।

वृत्तिः समर्थिताऽस्या, मानं च सविंशतिस्त्रिंशती ॥ ५ ॥

संवत् १५८७ वर्षे । ग्रन्थाग्रं ॥ ३२० ॥

संवत् १३२२ वर्षे फाल्गुनसुदि ६ कृता वृत्तिरियं वाचनाचार्यश्रीधर्मतिलकगणिभिः । समाप्तमिति । शुभं भवतु ।

१ "स्यापरस्यः पद्मसुमिकः" इत्यमरः । २ विक्रमपुरास्यधीमजिनकृपाचन्द्रसूरिसत्त्वचित्कोपस्थायाः प्रतिकृतेः प्रान्तवर्षयं पुष्पिकाट्टेसः ।

श्रेष्ठि देवचन्द लालभाई-जैन-पुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के—

गृहपुटीयपैतवामपरित्यागपुरस्मरं नवान्नवृत्तिविधायकभीमदभयदेवसुरेखपसम्पन्नोपसम्पच्छिष्य-

कविचक्रशक्रीमज्जिनवल्लभसूरिपुरन्दरगुम्फितम्

धर्मशिक्षाप्रकरणम् ।

नारा भक्तिगताङ्गकोऽहमभयं नष्टाभिमानंकुपं, विज्ञं वैद्धितशोणिमक्रमनखं धर्ण्यं सतामिष्टदम् ।
विद्यानक्रयिभुं x जिनेन्द्रमसकृद्व्याऽस्य पादां भवे, वेद्यं ज्ञानवतां विमर्शविशदं धर्म्यं पदं प्रस्तुवे ॥ १ ॥ चक्रम् ॥
भो भो भव्या ! भगवन्धो निरवधिविधुरे यम्भ्रमद्भिर्भवद्भिर्दृष्टान्तैश्चोलकाद्यैर्दशभिरसुलभं प्रापि कृच्छ्रान्नरत्वम् ।
तद्येत्थेयादिसामग्र्यपि समधिगता दुर्लभैवेति सम्यग्, मत्वा माहाकुलीनाः कुरुत कुशलतां धर्मकर्मस्वजस्रम् ॥ २ ॥

x निर्वर्तिगमेतेषां श्रुतेष्वप्येषु 'जिनपुत्रभगणिवचनमिदं'मिति वाक्येन चक्रवन्धे स्वाभिधानं ग्रन्थकथां । * जिनेन्द्रस्य । † चरणम् । ‡ संसारे ।
§ धर्मशिक्षाप्रकरणम् ।

तत्र-भक्तिश्चैत्येषु सक्तिस्तपसि गुणिजने रक्तिर्ये विरेक्तिः, प्रीतिस्तैश्च प्रतीतिः शुभगुरुषु भवाद्भीतिरुद्धात्मनीतिः ।
 धान्तिर्दान्तिः स्वशान्तिर्मु[मु]खं हतिरखलं वान्तिरभ्रान्तिर्रोसे, शीप्सां दिप्सां विधिप्सां श्रुत-धन-विनयेष्वधुधीः पुस्तके च ॥३॥

[१]-व्यपोहति विषद्भरं हरति रोगमस्यत्यघं, करोति रतिमेधय-त्यतुलकीर्त्ति[तः] श्रीगुणान् ।

तनोति मुरसम्पदं वितरति क्रमान्मुक्ततां, जिनेन्द्रबहुमानतः फलति चैत्यभक्तिर्न किम् ? ॥ ४ ॥

तद्गुणे प्रद्युतस्तन्यभिलपति मुदा कामधेनुः प्रवेष्टुं, चिन्तारत्नं तदीयं श्रयति करमभिप्रैति तं कल्पशास्त्री ।

स्वः श्रीस्तत्सङ्गमाय स्पृहयति यतते कीर्त्तिकान्ता तमाप्तुं, तं क्षिप्रं मोक्षलक्ष्मीरभिसरति रतिर्यस्य चैत्यार्चनादौ ॥५॥१॥

[२]-चक्रे तीर्थकरैः स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थेश्वरैः, श्रीहेतुर्भवहारि दारितरुजं सन्निर्जराकारणम् ।

सद्यो विघ्नहरं हृषीकृदमनं माङ्गल्यमिष्टार्थकृद्, देवाकर्षणकारि दुष्टदलनं त्रैलोक्यलक्ष्मीप्रदम् ॥ ६ ॥

इत्यादिप्रवितप्रभायमवनी-विख्यातसङ्ख्याविदां, मुख्यैः ख्यापितमाशु शाश्वतसुख-श्रीकृष्णपाणिग्रहम् ।

आशंसादिविमुक्तमुक्तविधिना श्रद्धाविशुद्धाशयैः, शक्तिव्यक्तिसुभक्तिरक्तिभिरभि-ध्येयं विधेयं तपः ॥ ७ ॥ २ ॥ युग्मम् ।

[३]-ज्ञानादित्रयवाङ्मनो गुणिजन-स्तत्सङ्गमात्सम्भवेत्, स्नेहस्तेषु स तत्त्वतो गुणिगुणै-कात्म्याद्गुणेष्वेव यत् ।

तस्मात्सर्वगसद्गुणानुमननं तस्माच्च सद्दर्शनं, यस्मात्सर्वशुभं गुणिव्यतिकरः कार्यः सदैर्यस्ततः ॥ ८ ॥

* उरूपा-प्रसन्ना आत्मनीतिरुद्धात्मनीतिः, “उद्यो हस्तपुटे वह्नौ, श्लाघायां देहजानिले” इति हेमावतरणममरवृत्तौ ।

म ग्नातश्चन्द्रिकाभिः स च किल मृगतृष्णाजलेरेव तृप्तः, साब्जैर्मांसां स धत्ते शिरसि स शशशृङ्गीयचापं विभर्त्ति ।
मातालेप म्यपीयः स्यलतलसिकता-स्तैलहेतोर्त्य उज्झन्, सङ्गं ज्ञानक्रियाव-द्गुणिभिरपि परं धर्ममिच्छेच्छिवाय ॥९॥३॥

[४]-तृग्मेदस्तेदगेद-न्यसनपरिभवा-प्रीतिमीतिप्रमीति-केशाविश्वासहेतुं प्रशमदमदया-वल्लीधूमकेतुम् ।

अपे निःशेषदोषा-क्षुरभरजननप्राप्येण्याम्बु धूत्वा, लूत्वा लोभप्ररोहं सुगतिपथरथं धत्त सन्तोषपोषम् ॥ १० ॥

निद्रामुद्रां विनैव स्फुटमपरमधै-तन्यवीजं जनानां, लक्ष्मीतृष्णौघभावः प्रकटमपटलः सन्निपातोऽन्निदोषः ।

किं धीराब्धियासि-न्यभजदियमपां सर्पणात्रीचगत्वं, कल्लोलेम्यश्चलत्वं स्मृतिमतिहरणं कालकूटच्छटाभ्यः ॥११॥४॥

[५]-जीवा भूरिभिदा जजीवविधयः पश्यैव पुण्याश्रयौ, भिन्नौ पद्मगुणसप्तधा प्रकृतयः पापे व्यशीतिः स्मृताः ।

नेदान् मंयरचन्धयोः पृथगया-ऽऽहुः सप्तपञ्चाशतं, मोक्षो देशविनिर्जरेति च नव श्रद्धत्त तत्त्वानि भोः ॥ १२ ॥

नरंशोक्तमिति प्रमापदितमि-त्यक्षोभ्यमन्यैरिति, न्यायस्थानमिति स्फुटक्रममिति स्याद्वादधीभागिति ।

गुक्त्या गुक्तमिति प्रतीतिपदमि-त्यधुणलक्ष्मेति सत्, सप्त द्वे नव चेत्यवेत्त बहुधा तत्त्वं विवक्षावशात् ॥ १३ ॥ ५ ॥

[६]-सम्यग्ज्ञानगरीयसां सुवचसां चारित्रवृन्दीयसां, तर्कन्यायपटीयसां शुचिगुण-प्राग्भारवृन्दीयसाम् ।

पिषामग्नमहीयसां मुमनसां भव्यव्रजप्रेयसां, धत्तोच्चैस्तपसां विकाशियशसां सम्यग्गुरुणां गिरः ॥ १४ ॥

मुक्तौ गन्तरि मोहहन्तरि सदा शास्त्रस्थितौ रन्तरि, ध्यानध्यातरि धर्मधातरि वर-व्याख्यातरि त्रातरि ।

विद्वद्भर्तारि शीलधर्तारि तमः-स्तोमं तिरस्कृतरि, द्वेषच्छेत्तारि रागमेत्तारि गुरौ भक्ताः स्थ चाग्नेत्तारि ॥ १५ ॥ ६ ॥

- [७]-प्रोत्सर्पहर्षसर्पन्मृतिजननजरा-राक्षसे नोकपाये, क्रूररुश्वापदौघे विपमतमकपा-येन्द्रदावाग्निदुर्गे ।
 मोहान्धा भोगतृष्णा-ऽऽतुरतरलदृशो भूरि वम्भम्यमाणा-स्त्राणाय प्राणभाजो भववनगहने क्लेशमेवाश्रयन्ते ॥१६॥
 सुखी दुःखी रङ्गो नृपतिरथ निःस्वो धनपतिः, प्रभुर्दासः शत्रुः प्रियसुहृदबुद्धिर्विशदधीः ।
 भ्रमत्यभ्यावृत्त्या चतसृषु गतिष्वेवमसुमान्, हहा ! ! संसारेऽस्मिन् नट इव महामोहनिहतः ॥ १७ ॥ ७ ॥
- [८]-सख्यं साप्तपदीनमुत्तमगुणा-भ्यासः परोपक्रिया, सत्कारो गुरुदेवताऽतिथियति-प्रायत्यनुप्रेक्षणम् ।
 स्वश्लाघापरिवर्जनं जनमनः-प्रेयस्त्वमधुद्रता, सप्रेमप्रथमाभिभाषणमिति प्रायेण नीतिः साम् ॥ १८ ॥
 तस्यापस्यायथार्थस्फुटमितमधुरोदारसारोद्य[ता वाक्]ते वा, के(?) [चे] तश्च क्षोभलोभस्सयभयमदनद्रोहमोहप्रमुक्तम् ।
 कार्यं देहं च गेहं व्रतनियमशमौचित्यगाम्भीर्यधैर्य-स्थैर्यौदार्यार्थचर्याविनयनयदया दाक्ष्यदाक्षिण्यलक्ष्म्या ॥ १९ ॥ ८ ॥
- [९]-प्रीत्या भीत्या च सर्वं सहति किल स[दा] मो(?) -ऽप्यश्रुतेऽचेष्टमेवं, कार्यं कुर्यात् क्षमी य-श्च तदिह कुपितः स्पष्टमेतज्जनेऽपि ।
 तस्माद[त्यु]प्युग्रराग-द्विपि मिपति रिपौ सर्वशास्त्रोदितायां, सर्वाभीष्टार्थलाभप्रभवकृतिसदाऽर्थार्तिं तद्यत् क्षमायाम् ॥२०॥
 दशविधयतिधर्मस्यादिमं क्षान्तिरङ्गं, विमलगुणमणीनां रोहिणाद्रिः क्षमैव ।
 तदिति कुशलवह्निप्रोहसहस्यलीला, कुसुमसमयमुच्चैर्धत्त रोपप्रमोषम् ॥ २१ ॥ ९ ॥
- [१०]-विद्याकन्दासिदण्डः कुगतिसुरगृह-प्रोहसत्केतुदण्डः, प्रद्वेषश्लेषहेतुः सुगतिजलधिनि-स्तारविस्तीर्णसेतुः ।
 शस्त्रं सत्सङ्गरज्या व्यसनकुलगृहं रागयागाग्र्ययज्ञा, हारिष्टं शिष्टतायाः करणवशगता तद्दमेऽतो यतध्वम् ॥ २२ ॥

प्रेक्ष्ययात्रभिन्नोत्कटकरटिघटाकुम्भकीलालकुल्या, वेगव्यस्तक्रकुद्युद्भटभटपटलीलूनचक्राम्बुजानि ।

तुज्जोद्धारत्तन्धन्यतिकरविफलायस्तशस्त्राण्यमीक्ष्णं, भूयांसः प्रापुरत्र क्षयमिति करणैः कार्यमाणा रणानि ॥२३॥१०॥

- [११]-मातः मन्मानविघ्नः स्फुटमविनयकृत्-क्रोधयोधः प्रवोध-ध्वंसी वैरानुवन्धी प्रणयविमथनी सव्यपाया च माया ।
लोभः सत्तोभहेतु-व्यसनशतमहा-धामकामोऽपि यामो, व्यामोहायेति जित्वा-ऽन्तरमरिविसरं स्वस्य शान्तिं कुरुध्वम् ॥ २४ ॥
कान्ता कान्ताऽपि तापं विरहदहनजं हन्त ॥ चित्ते विधत्ते, क्रीडा प्रीडा मुनीनां मनसि मनसिजो-दामलीलाऽपि हीला ।
गारं पारं विचित्र-प्रकृतिकृतसमा-योगरोगव्रजानां, सोऽहं मोहं निहन्तुं तदपि कथमपि प्रेमरक्तो न शक्तः ॥२५॥११॥

- [१२]-अर्थे निःसीन्नि पाथःपुत्रजपजयिनि प्रेम्णि कान्ताकटाक्ष-प्रक्षेपस्थेन्नि धाम्नि क्षयपवनचले स्थान्नि विद्युद्विलोले ।
जायातां यातवेगा-हतकमलदल-प्रान्तलग्नोदविन्दु-व्यालोले देहभाजा-मिह भवविपिने सौख्यवाञ्छा वृथैव ॥ २६ ॥
उज्ज्वलक्रोधगृध्रे-ऽधिकपरुपरयो-त्तालतृष्णाशृगाली-शालिन्युद्यन्मनोभू-ललितकिलकिला-रावरागोग्रभूते ।
ईर्ष्याऽमर्षादिदंष्ट्रो-त्कटकलहमुख-द्वेषवेतालरौद्रे, हा ॥ संसारश्मशाने भृशभयजनने न्यूपुषां* कास्तुं भद्रम् ? ॥२७॥

- [१३]-चधुर्दिधु क्षिपन्ती क्षपयति जगिति प्रेक्षकाक्षीणि साक्षा-हीलालोलालसाङ्गी जगति वितनुते-ऽनङ्गसङ्गाङ्गभङ्गान् ।
सेदस्येदप्रभेदान् प्रययति दवधु-स्तम्भसंरम्भगर्भान्, वाला व्यालावलीव भ्रमयति भुवनं चेतसा चिन्तिताऽपि ॥२८॥

* "सोप्यु" इत्यमरपाठमाय 'नि' उपसर्गपूर्वं 'उ' भव्ययेन सह 'वस' धातो रूपनिष्पत्तिः ।

कालुष्यं कचसद्यया-चपलता लीलाचललोचनाद्, विम्बोष्ठाद्गुरुरागिता कुटिलित-भ्रूवक्रतो वक्रता ।

नाभीतोऽपि च नीचता कुचतटात् काठिन्यमन्वर्थतो, वामानां वत तुच्छता परिचयालम्नावलम्ना ध्रुवम् ॥२९॥१३॥

[१४]-रांगद्वेषमोदो-रंतिरंतिभयशुङ्ग-जन्मचिन्ताजुगुप्सा-मिथ्यात्वान्नानेहास्या-विरंति मंदे[न]नि-द्राविषांदान्तरायाः ।

संमारावर्तगर्त-व्यतिकरजनका देहिनां यस्य नैते, दोषा अष्टादशाऽऽप्तः स इह तदुदिते कास्तु शङ्काऽवकाशः ? ॥३०॥

विद्वत्प्रेयसि सद्गरीयसि परा-नन्दाश्रयस्थेयसि, स्फीतश्रेयसि नाशितैनसि सदा सम्यग्गुणज्यायसि ।

सज्जानौकसि धर्मवेधसि हुता-विद्याविता[नै]नौ(?)धसि, कोऽनन्तौजसि तारतेजसि जिने सन्दे[ग्धि]दि (?) वृन्दीयसि ॥

[१५]-उद्यद्धारिद्र्य[रुहर्ग]रंह(?)मसितपरशुर्दुर्गदुर्गत्युदार-द्वारस्फारापिधानं विषयविषधरग्रासगृध्य[ः खगेन्द्रः]श्वगेन्द्रः ।

क्रुद्धबुधोऽधयोधप्रतिभटपटलीमोहरोहत्प्ररोह-प्रेङ्गक्षीक्ष्णक्षुरप्रग्रमदमदकरिकूरकुप्यन्मृगारिः ॥ ३२ ॥

सर्पतन्न्दर्पपांशुप्रकरसरमरुच्यङ्गदुत्तुङ्गदंश-क्षमाभृद्भूलिरु(?)[क्र]द्धिरनुपशमदबोहाहवर्षाम्बुवाहः ।

मिथ्यात्मापय्यतयस्फुरदमृतरसः प्रोल्लसल्लोभवलि-च्छेदच्छेकासिपत्रं श्रुतमिह तदिति ज्ञाप्यमध्याप्यमाप्य ॥३३॥१५॥

[१६]-तेने तेन गुधांशुधामधयलं विश्वकृस्वकीयं यशो, दौर्भाग्यदुरभाजि तेन ममृदे दारिद्र्यमुद्रा द्रुतम् ।

चक्रे केशवशक्ति[चक्रि]क्रमला तूर्णं स्वहस्तोदरे, पात्रत्राकृतमत्र येन विधिना स्वं स्वं नयोपार्जितम् ॥ ३४ ॥

प्रोक्षासे गुणवलिभिः प्रन (?)[प्रस]वृते कीर्त्या त्रिलोकाङ्गणे, सौख्यैरुचकृपे श्रिया प्रववृपे बुद्ध्या जजृम्भे भृशम् ।

स्वर्लक्ष्म्या ददृशे सतर्पमभितो वीक्षाम्भूवे शिव-प्रेयस्या विधिदानदातुरसकृत् कैर्या न लिल्ये ? शुभैः ॥३५॥१६॥

- [१७]-प्रादुर्दाहमेव पायकमिव प्रायोऽधिनीतं जनं, प्राप्नोत्येव कदाचनापि न खलु स्वेष्टार्थसिद्धिं क्वचित् ।
तस्मादीदितदानरूपविटपि-न्युत्तासिनिःश्रेयस-श्रीसम्बन्धविधानधाम्नि विनये यत्नं विदध्याबुधः ॥ ३६ ॥
मूलं धर्मद्रुमस्य द्युपतिनरपति-श्रीलताकल्पकन्दः, सौंदर्याह्वानविद्या निखिलसुखनिधि-र्वश्यतायोगचूर्णः ।
सिद्धाशामन्त्रयन्त्रा-धिगममणिमहा-रोहणात्रिः समस्तं, [सा]र्धं प्रत्यर्थितन्त्रं त्रिजगति विनयः किं न किं साधु धत्ते ? ॥ ३७ ॥
- [१८]-संमाराण्यनौर्धिपद्वनदवः कोपाग्निपाथोनिधि-मिथ्यावासविसारिवारिदमरुन्मोहान्धकारांशुमान् ।
तीव्रव्याधिलताशितासिरखिलान्तस्तापसर्पत्सुधा-सारः पुस्तकलेखनं भुवि नृणां सज्ज्ञानदानप्रपा ॥ ३८ ॥
मिथ्यात्योदंबदौर्ध्वं व्यसनशतमहा-श्यापदे शोकशङ्का-ऽऽतङ्काद्या एव ग[च]ितं मृतिजननजरा-ऽपारविस्तारिवारि ।
आधिन्पाधिप्रयन्धोद्गुरतिमिमकरे घोरसंसारसिन्धौ, पुंसां पोतायमानं दह[दद]ति कृतधियः पुस्तकज्ञानदानम् ॥ ३९ ॥
शिता भव्यनृणां *गणाय मयका-ऽनर्घप्रदैनंस्तरुं, दग्धुं वह्निरभाणिं येयमनया वैर्त्तत योऽर्मत्सरः ।
नन्यं धर्मभृतां जिनैरवमपि स-ह्यन्धार्थपादैः परं, रन्ताऽसौ शिवसुन्दरीस्तनतटे रुन्द्रे नरः सादरम् ॥ ४० ॥ चक्रम् ॥
समाप्तं धर्मशिक्षाप्रकरणम् कृतिर्जिनवल्लभगणिन इति ॥
इति श्रेष्ठि-देवचन्द-लालभाई-जैन-पुस्तकोद्दारे ग्रन्थाङ्कः ९१

* भाष्यप्रवृत्त्याप्येतेष्वपि पाठेषु 'गणिदिनवल्लभमयचनसदः' इत्यनेन वाक्येन चक्रवन्धे प्रकटितं स्वामिधानं ग्रन्थकृद्भिः । अथैव पृथङ्मुद्रितौ
गणिप्रारम्भेऽप्यप्रयत्नयोः ।

सुरतद्रष्टृस्थे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

पञ्चडिहीनकरणम् (सटीकं)	२-८-०	विधिमागंप्रपा	
मन्त्रदेहसोलापली (बृहदुत्पिपुता)	२-०-०	धर्म० उत्सूत्रखण्डनम्	१-०-०
मंत्रेयारहताण (मण्डपा-प्रथमो विभागः)	२-८-०	वैराग्यशतकम् (मूल-छाया-शब्दार्थ-भाषार्थसहितम्)	भेट
जपनिबुभगछोत्रम् (सटीकं)	०-४-०	साधुपंचप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-शब्दार्थयुक्तम्)	१-०-०
मार्कण्डेयपाठिकल्पतन्त्रितं 'पुरिपरपत्तमीरं' छोटम् (सटीकं)	०-८-०	श्रावक " (" ")	१-०-०
मण्डपमरछोत्रम् (सटीकं)	०-८-०	पंचप्रतिक्रमणादि सूत्रम् (मूलमात्र, शास्त्री)	०-१०-०
ईषांगधिकी पदोपदिष्टा (जपमोमीया, सटीका)	१-०-०	राहुदेवसिप्रतिक्रमणसूत्रम् (" ")	०-४-०
पौषपदप्रतिष्ठा (जपमोमीया, सटीका)	१-०-०	श्रीजिनदत्तसूरिचरित्रम् (पूर्वाद्धम्)	१-८-०
धीराजचरित्रम् (सं० छोटयत्)	भेट	" " (उत्तराद्धम्)	१-८-०
" " (मार्कण्डेय, दिव्ययत्तमन्त्रितं)	२-०-०	बृहन्मन्त्रवनापली	१-८-०
पैतृयमन्त्रकुशळम् (सटीकं)	२-४-०	मार्कण्डेयपाठिकरणम्	१-०-०
कल्पसूत्रम् (कल्पसूत्राभाषा)		प्रश्नोत्तरमंजरी (भाग १-२-३ हिन्दी)	भेट
धर्मचरित्रमहाकाव्यम्	१-८-०	हृदयदयदपेणम् (भाग १-२ हिन्दी)	"
गामाणरीनतकम्		रूपाविनोदः	
गामाणरी			

सूचना—उपायनलभ्यानामपि ग्रन्थानां पोषट्वययनं दत्तव्यमेव भविष्यति ग्राहकैरिति ।

प्राप्तिस्थानं—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-गोपीपुरा-शीतलवादी उपाश्रय, सुरत

मोहनपिथे श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डागारे लभ्यग्रन्थाः—

द्वारगान्धर्वानि (मरीचानि)	१-०-०	नवपदादितपविचिसंग्रहः	
गङ्गापानप्रकरणम् (मरीचं)	०-८-०	पञ्चप्रतिक्रमणादिसूत्रम् (मूलभाषां शास्त्री)	०-१०-९
भगवद्गीता (मरीचं)	०-८-०	" " (" गुजराती)	०-१०-०
ब्रह्मसूत्रम् (मरीचं)	०-८-०	पञ्चप्रतिक्रमणसूत्रम् (गुर्जरशब्दार्थभाषांशुल्लम्)	
सामाचार्यगीताम्		राष्ट्रदेवसी प्रतिक्रमणसूत्रम् (मूलं शास्त्री)	०-४-०
सायण्यपी		" " " (" गुजराती)	भेट
विधिमाग्नता		दादासाहेबकी पूजा (शास्त्री)	०-२-०
धीरावचरित्रम् (सोकरुचम्)	भेट	जिनदत्तसूरिजी जीवनचरित्र (गुजराती)	भेट
" " (माहणं, दिग्गजुगादुपुं)	२-०-०	जिनकुलजीवनप्रभा (गुजराती)	भेट
आममसोपः	भेट	जिनचंद्रजीवनचंद्रिका (गुजराती)	भेट
सायुज्यप्रतिक्रमणसूत्रम् (हिन्दी-सम्भाषणुल्लम्)	१-०-०	सप्तस्तरणादिस्त्रोत्रसंग्रहः	भेट
भाषक " " (" ")	१-०-०		

अभय ग्रन्थमाला-वीकानेर प्रकाशितानि पुस्तकानि—

पुण्यप्रभातद्विचित्रसूरि (हिन्दी)	१-०-०	दादा श्रीजिनकुलसूरि (हिन्दी)	०-४-०
ऐतिहासिककथासंग्रहः (मागीरसत)	१-८-०	मणिधारी धीजिनचन्द्रसूरि (हिन्दी)	०-२-०

गृह्यम्—उपायनतभ्यानामपि ग्रन्थानां पोष्टव्यदनं दत्तव्यमेव भविष्यति ग्राहवैरिति ।

प्राप्तिस्थलं—श्रीजिनदत्तसूरि-ज्ञानभाण्डार-महावीरस्वामी-जैन-मन्दिर, पायधुनी, मुंबई-३

इति सटीकवैराग्यशतकादिग्रन्थपञ्चकं समाप्तम् ।

इति त्रैपु-देवचन्द-लालभार्द-जैन-पुस्तकोद्वारे-ग्रन्थाङ्कः ९१